

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BÖLÜMÜ

İBN SEYYİDİNNAS'IN HAYATI, ESERLERİ VE TARİHÇİLİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Nevzat TÜRKOĞLU

Tez Danışmanı

Doç. Dr. M. Mahfuz SÖYLEMEZ

Ankara - 2008

ONAY

Nevzat TÜRKOĞLU tarafından hazırlanan "*İbn Seyyidinnas'ın Hayatı, Eserleri ve Tarihçiliği*" başlıklı bu çalışma 31.10.2008 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim dalı İslam Tarihi dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Seyfeddin ERŞAHİN (Başkan)

Doç. Dr. M. Mahtuz SÖYLEMEZ

Doç. Dr. Hasan KURT

ÖNSÖZ

Hız. Peygamber'in hayatını tüm yönleriyle öğrenmek "asr-ı saadetten" günümüze kadar, her dönemde, müslümanlar için hep önem arz etmiştir. Çünkü onun hayatı İslamî hükümlerin ve değerlerin hayat bulduğu, yaşantı haline dönüştüğü ve müşahhas hale geldiği bir alandır. İslam âlimleri hadislerin rivayetinde ne kadar hassas davrandııarsa, Hız. Peygamber'in hayatı ile ilgili rivayetlerde de titiz davranmışlar ve siyeri dini ilimlerden ayrı tutmamışlardır. O'nun hayatının iyi anlaşılmasını dinin aslına uygun hayata yansımalarını beraberinde getirdiğini, yanlış anlaşılmasının ise dinin tahrifine yol açabilecek uygulamaların gün yüzüne çıkmasına sebep olacağına inanmışlardır. Bu nedenle de Hız. Peygamber'in hayatını ele alırken, doğruları ortaya koymak için çok titiz davranmışlardır.

Her bilgi gibi siyer de bir takım kaynaklara dayanmaktadır. Bu kaynakların sıhhati Hız. Peygamber'in hayatını aslına uygun ortaya koymayı beraberinde getirecektir. Kuşkusuz bu özelliklere sahip eserler her dönemde kaleme alınmıştır. Tez konusu olan seçtiğimiz müellifin en önemli eseri olan *Uyunu'l Eser fi Fününi'l Megazi ve's Şemail ve's Siyer* isimli muhteşem siyerini biz bu kulvarda görmekteyiz. Bu alandaki ilk kaynaklara dayanan ve kendisinden sonra yazılan siyerlere kaynaklık yapan, hem yazıldığı dönemde hem de sonraki dönemlerde alanında zirve olma özelliğini sürdüren bir eser kendinden sonra yazılan kitaplara kaynaklık etmektedir. Bu eserin yazarının hadis edebiyatının önemli eserlerinden Tirmizi'nin Camiü's Sahih'ni şerh etmesi, Hız. Peygamber için yazılan şiir ve kasideleri bir araya toplaması, sahabenin kerametlerini konu alan eserler yazması onu dikkat çekici hale getirmiştir. Bununla birlikte İbn Seyyidünnas, ilim dünyasında hak ettiği şekilde tanınmamaktadır. Bizi ona yönlendiren durum işte budur.

Üstelik Türkiye’de konumuzla ilgili bir çalışmaya rastlayamadık. Tüm bunlar böyle bir çalışmanın zorunlu olduğu kanısına varmamıza neden olmuştur.

Bu vesileyle araştırma konumuzun tespiti ve tezimizin hazırlanmasında değerli zamanlarını bize ayırarak, yardımlarını esirgemeyen hocam Doç. Dr. M. Mahfuz SÖYLEMEZ’e ve diğer emeği geçen hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Nevzat TÜRKOĞLU

Ankara–2008

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	vi

GİRİŞ

1- KONUNUN ÖNEMİ VE MUHTEVASI	1
2- KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR	3
3- İBN SEYYİDİNNAS'IN YAŞADIĞI DÖNEM	6
3.1. Siyasi Ortam	6
3.2. Sosyal Ortam	12
3.3. İlmî ve Kültürel Ortam	15
3.4. Memluklar Dönemi Tarihçiliği	18

BİRİNCİ BÖLÜM

İBN SEYYİDİNNAS'IN HAYATI

1. İBN SEYYİDİNNAS'IN HAYATI

1.1. Adı ve Nesebi	26
1.2. Doğumu	26
1.3. Nisbesi	27
1.4. Lakabı ve Künyesi	28
1.5. Yetiştirilmesi Ve İlim Öğrenimi	29
1.6. İlmî Seyahatleri	31

1.7. Görevleri	34
6.8. Vefatı	36

2.İBN SEYYİDİNNAS'IN HOCALARI

2.1. Muhammed bin Muhammed bin Ahmet el-Ya'merî	39
2.2. Takiyyüddin Muhammed bin Ali İbn Dakikul'id	39
2.3. Ebu'l-Hasan El-Garrafi	40
2.4. Şamiyye Bint El-Bekri Emetü'l Hakk	41
2.5. İbnu'n Nehhas El-Halebî	41
2.6. Abdülmümin Bin Halef El-Dimyati	42
2.7. Yusuf Bin Abdurrahman El-Mizzî	42

3. İBN SEYYİDİNNAS'IN ÖĞRENCİLERİ

3.1. Halil Bin Aybek es-Safedî	43
3.2. Moğultay Bin Kılıç Bin Abdullah El-Bakracî	44
3.3. Ebu'l-Meali Muhammed İbn Râfi	44
3.4. Ebu Hafs Ömer Bin Ali İbnu'l-Mülakkın	45
3.5. El-Müsnid Ebü'l Ferec El-Gazzî	46

İKİNCİ BÖLÜM

İBN SEYYİDİNNAS'IN ESERLERİ

1. İBN SEYYİDİNNAS'IN ESERLERİ

1.1. Uyunu'l-Eser fi Megazi ve's Şemail ve's-Siyer	47
1.2. Nuru'l-Uyun fi Telhisi Sireti'l-Emini'l-Me'mun	52

1.3. en-Nefhu's Şezi fi Şerhi Camii't-Tirmizî	54
1.4. Büşra'l-Lebib bi Zikri'l Habib	55
1.5. Minahu'l Midah	57
1.6. Makamatü'l Âliyye fi Keramati's Sahabeti'l Celiye	59
1.7. Tahsilü'l-İsabe fi Tafdili's-Sahabe	60
1.8. el-Kitap fi İlmi'l-Aruz	60
1.9. Divanü İbn Seyyidünnas	60
1.10. el-Kasidetü'l-Ayniye	60
1.11. el-Kasidetü'l-Lamiye	61
1.12. Diğer Eserleri	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İBN SEYYİDİNNAS'IN TARİHÇİLİĞİ

1- İBN SEYYİDİNNAS'IN ESERLERİNDE TAKİP ETTİĞİ METOT	62
2- İBN SEYYİDİNNAS'IN KAYNAKLARI	73
2.1. Kur'an-ı Kerim	74
2.2. Siyer Kitapları	75
2.3. Hadis Kitapları	80
2.4. Tarih ve Ensab Kaynakları	85
2.5. Şiir	88
SONUÇ	90
KAYNAKÇA	92
ÖZET	99
ABSTRACT	100

KISALTMALAR

A.Ü.	:Ankara Üniversitesi
a.g.e.	: Adı geçen eser
b.	: bin, ibn
Bkz.	.Bakınız
bt.	: bint
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
D.İ.A.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
D.E.Ü.D.	:Dokuz Eylül Üniversitesi Dergisi
Hız.	: Hazreti
h.	:Hicri
m.	: Miladi
neş.	: Neşreden
ö.	: Ölümü
s.	: Sayfa
thk.	: Tahkik eden
trc.	: Tercüme eden
t.y.	: Tarih yok
vb.	: Ve buna benzer
vd.	: Ve diğerleri Ve devamı
yay.	: Yayınları
yrsz.	: Basım yeri yok

GİRİŞ

1- KONUNUN ÖNEMİ VE MUHTEVASI

İnsanlara tebliğ etmek üzere seçkin elçiye Allah tarafından vahyedilen Kur'an'ın hedefi, bütün insanları en doğru yol olan kendi gösterdiği yola sevk etmektir.¹ Böyle bir hedefi olan Kur'an, elbette anlaşılacak ister.² Kur'an'ın bu hitaplarına kulak verip yeni dini kabul eden insanlar, onu anlamaya çok büyük gayret göstermişlerdir. Kuran'da anlamadıkları ayetleri bizzat Hz. Peygamber'e sorarak öğreniyorlar, aynı şekilde günlük hayatta karşılaştıkları sorunları yine çözmeye O'na başvuruyorlardı. Hz. Peygamber'in vefatından sonra hayatlarını Kur'an'a göre tanzim etmeye çalışan bu insanlar, Kur'an'ı en doğru şekilde anlama ihtiyacı hissettiler. Bu ihtiyaç Hz. Peygamber'in hayatına yönelmeyi, onu en ince teferruatına kadar öğrenmeyi, onun siresini hatırlamayı ve bu konuları en iyi bilen kimselere başvurmayı gündeme getirmiştir. Böylece Kur'an'ı anlama zarureti, Hz. Peygamber'in hayatını araştırma ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.

Ayrıca İslam'dan önce Arap toplumunda geçmişle ilgili hikâyeler anlatan kişiler bulunmaktaydı ve bu kişiler, atalarının yaptıklarını büyük bir ustalıkla anlatıyorlardı. Bu geleneği sürdüren Araplar, Hz. Peygamber'in vefatından sonra onun döneminde yaptıkları savaşları çocuklarına ve gençlere daha önce var olan "Eyyamü'l Arap" geleneği çerçevesinde aktardılar.³ Bu da elbette sözlü haberlere dayalı nakillerin önemini daha da artırarak yazıya geçirilme ihtiyacını doğurmuştur.

¹ Kur'an-ı Kerim, İsra süresi, 9

² Kur'an-ı Kerim, Şuara süresi, 193-195

³ Rıza Savaş, **Siyer ve Kaynakları**, Anadolu Matbaası, İzmir 1995, 12-13

Söz konusu sebeplerle müslümanlar arasında tarih yazıcılığının önem ve gelişme kaydettiği görülmektedir. Müslümanlar arasında daha başlangıçta gelişen tarih yazıcılığı kısa sürede çeşitli şubeleriyle ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu sahada yazılan ilk eserler Hz. Peygamber'in hayatına ait bilgilerin yazıya geçirilmesine tahsis edilmiştir. Siyer ve Meğazi sahasındaki çalışmalar, İslam dünyasında tarihe duyulan ilgi ve tarih yazıcılığının başlamasıyla yakından alakalıdır.⁴ Siyer ve meğazi alanında ilk telif çalışmaları, bazı sahabilerin çocukları olan muhaddisler tarafından yapılmıştır.⁵

Hz. Peygamber'in hayatı ile ilgili kitaplar İslam tarihinin ilk döneminden itibaren yazılmaya başlanmış ve hâlâ devam etmektedir. Siyer sahasıyla ilgili kaynak eserler arasında özellikle dört tanesi büyük şöhrete ulaşmıştır. Bunlar "Siyer-i Erbaa" olarak isimlendirilmişlerdir. Bu eserler şunlardır:

- 1- İbn Hişam'ın (218-833) Siretü'n Nebeviyye'si
- 2- İbn Seyyidinnas'ın(734-1334) Uyunu'l-Eser'i
- 3- Muhammed b. Yusuf ed- Dimeşkî'nin (942-1535) Subulu'l Hüda ve'r Reşad'ı
- 4- Ali b. Burhaneddin Halebî'nin(1044–1634) İnsanu'l Uyun'u⁶

Görüldüğü üzere İbn Seyyidinnas'ın Uyunu'l-Eser'i İslam tarihinde yazılan en meşhur ve en önemli siyerlerden ikincisidir. Eseri bu şekilde önemli kılan, hem yazıldığı dönemde hem de sonraki dönemlerde en çok okunan, istinsah edilen ve sonraki siyer müelliflerince kaynak olarak başucu eseri yapan sebeplerin başında, onun ilk dönem kaynaklarına dayanması gelmektedir.

⁴ Mustafa Fayda, "Siyer sahasında İlk Telif Çalışmaları", Uluslar arası I. İslam Araştırmaları Sempozyumu, İzmir, D.E.Ü. Yayınları, 1985, s. 357

⁵ Mustafa Zeki, Terzi, **İslam Tarih Yazıcılığının Doğuşu ve Gelişimi**, Samsun, 1981, s. 4

⁶ Hüseyin Algül, **İslam Tarihi**, I. cilt, İstanbul, Gonca Yayınevi, 1991, s. 18

Tüm eserlerini Hz. Peygamber'i daha iyi anlama üzerine kaleme almış bir müellifin, hayatı ve eserleriyle siyer alanında çalışanlar için önemli olduğunu düşünüyoruz. Ayrıca bu denli önemli eserlerin müellifi olmakla birlikte fazla tanınmayan İbn Seyyidinnas'ın etraflıca tanıtılması gerektiği kanısını hep taşıdık. Ülkemizde ansiklopedi maddeleri dışında İbn Seyyidinnas hakkında herhangi bir ilmi araştırmaya rastlamadık. Dolayısıyla İbn Seyyidinnas'ın hayatı ve eserleri hakkında araştırma yapmak gereği ortadadır.

Bu konuda hazırladığımız tezimiz giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde İbn Seyyidinnas'ın hayatını geniş bir şekilde işlendi. Daha sonra bazı hocaları ve öğrencileri hakkında kısa bilgiler verildi.

İkinci bölümde İbn Seyyidinnas'ın eserlerini tanıttık. Üçüncü bölümde tezimizin esas bölümünü oluşturan İbn Seyyidinnas'ın tarihçiliğini konu edindik ve kaynaklar, metot ve metin yönünden inceledik. İbn Seyyidinnas'ın eserlerini etraflıca inceleyerek buradan yola çıkarak bölümün sonunda İbn Seyyidinnas'ın tarihçiliği ortaya konulmaya çalışıldı. Daha sonra eserlerinde yararlandığı kaynakları tanıttık.

2-KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR

Araştırmamızda kuşkusuz temel kaynaklar tez konumuz olan İbn Seyyidinnas'ın kendi eserleri olmuştur. Yardımcı kaynaklar olarak genel tarihler, tabakat ve teracim kitapları, ensab kitapları olmuştur.

İbn Seyyidinnas'ın hayatıyla ilgili bilgileri tabakat ve teracim kitaplarından aldık. Yazarın yaşadığı dönem ile ilgili bilgileri ise tarih kitapları ve ilgili ansiklopedi maddelerinden faydalanarak kaleme aldık.

Kaynaklarımız arasında başta Safedi'nin el-Vafi ve'l-Vefayat'ı, Zehebî'nin Tezkiretül'l-Huffaz'ı, İberî ve Mu'cemü'l-Muhtas'ı, Yusufî'nin Nüzhetü'n-Nazır'ı önemli yer tutar. Çünkü müellifleri, İbn Seyyidinnas'ı bizzat görmüşler, onun ders halkasına katılmışlar ve aralarında sıkı dostluklar oluşmuştur. Dolayısıyla söz konusu müelliflerin eserlerini onun hayatıyla ilgili birinci el kaynaklar olarak görmekteyiz. Bunlardan başka Kütübî'nin Fevatü'l Vefayat'ı, İbn Kesir'in el-Bidaye ve'n Nihaye'si, Subkî'nin Tabakatü's Şafiyye'si, İbn Hacer'in Dürerü'l Kamine'si, İsnevi'nin Tabakatü's Şafiye'si, İbnü'l İmad'ın Şezeretü'z Zeheb'i, Suyutî'nin Tabakatu'l Huffaz'ı, Şevkani'nin Bedru't Tali'i, Kehhale'nin Mu'cemî'l Müellifin'i ve Serkis'in Mu'cem'i, Zirikli'nin 'Alam'ı başta gelen diğer kaynaklardır. Ayrıca İbn Seyyidinnas'ın eserlerini neşreden ilim adamlarının, eserin girişinde verdikleri bilgiler de bizim için faydalı bilgiler içermektedir.

İbn Seyyidinnas hakkında bilgi içeren kaynakları tespitimizde bazı çalışmalar bize yol gösterici oldu. Cezzar'ın *Medahilü'l-Müellifin*'i, M.E.B. İslam Ansiklopedisi'nin "İbn Seyyidinnas" maddesi, M. Yaşar Kandemir'in D.İ.A.'si için kaleme aldığı "İbn Seyyidinnas" maddesi, İslam Âlimleri Ansiklopedisi'nin "İbn Seyyidinnas" maddesi, Ramazan Şeşen'in *Müslümanlarda Tarih ve Coğrafya Yazıcılığı* isimli değerli eseri bunlar arasında yer almaktadır.

İbn Seyyidinnas'ın eserlerinden çoğuna ulaştık: *Uyunu'l-Eser fi Fününi'l-Meğazi ve's Şemail ve's Siyer, Nuru'l-Uyun fi Telhisi Sireti'l-Emini'l Memun, Nefhü's-Şezi fi Şerhi Camii't-Tirmizî, Minahu'l-Midah, Makamatü'l Âliyye, fi Keramatü'l Celiye, Büşra'l-Lebib bi Zikra'l Habib* İbn Seyyidinnas'ın görüp incelediğimiz eserleridir. Bununla birlikte kaynaklarda adı geçen, ancak ulaşamadığımız eserleri de bulunmaktadır. Bunlar şiirlerinin bulunduğu Divanü'l- Ayniye ve Divanü'l- Lamiyyesi'dir. Bunlarla ilgili çalışmanın ilgili bölümünde ayrıntılı bilgi verilmiştir.

Müellifin hocaları ve öğrencileri ile ilgili kısmı oluştururken Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nin ilgili maddeleri ile onların kaynaklarından büyük ölçüde yararlandık.

İbn Seyyidinnas'ın yaşadığı dönemle ilgili olarak Philip K. Hitti'nin *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, P.L. Holt, Lambton ve Bernard Lewis'in *İslam Tarihi Kültür ve Medeniyeti*, Hakkı Dursun Yıldız editörlüğünde ilim dünyasına kazandırılan *Doğuşundan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Hasan İbrahim Hasan'ın başlattığı ve İsmail Yiğit'in devam ettirdiği ve konumuzla ilgili Memlükler bölümünü İsmail Yiğit'in kaleme aldığı *Siyasi, Dini, Kültürel ve Sosyal İslam Tarihi* yararlandığımız eserlerdir.

İbn Seyyidinnas'ın eserleriyle ilgili Kâtip Çelebî'nin Keşfü'z Zünün'ü, Brockelmann'ın *Tarihu Edebi'l Arabî'si* ve Fuat Sezgin'in *Tarihu Tûrasi'l Arabî'si*, Selahaddin el-Müneccid'in *Mucem ma Ullife an Rasûlillah'ı* Abdulvehhab Ebu Süleyman'ın Kitabetü'l Bahs isimli eseri yararlandığımız kaynaklar arasında bulunmaktadır.

Memluk tarihçiliğini tespit etmede Samira Kortantamer'in makalesi, P.L. Holt'un, İsmail Yiğit'in ve Ramazan Şeşen'in eserleri bize yol gösterici olmuştur. Tarihçilik alanında yapılmış lisansüstü tezlerden de istifade ettik.

İbn Seyyidinnas'ın tarihçiliğini eserlerinden yola çıkarak ortaya koymaya çalıştık. Ayrıca Natık Salih Matlup'un *Dirase fi's Sireti'n Nebeviyye li İbn Seyyidinnas* makalesinden istifade ettik. Uyunu'l-Eser'in Beyrut baskısını neşreden Muhammed el- l'du'l Hatarâvi ve Muhyiddin Müstu'nun esere birlikte yazdıkları giriş kısmında verdikleri bilgiler de bizim için yönlendirici olmuştur.

3- İBN SEYYİDİNNAS'IN YAŞADIĞI DÖNEM

3.1. Siyasi Ortam

İbn Seyyidinnas Memluklular döneminde yaşamış olan bir tarihçidir. Onun doğduğu yıllarda güçlü Memluklu Devleti İslam dünyasında güven ve istikrarın tek adresi konumundaydı.

Müslümanları bir çatı altında toplamayı başaran Memluklu Devleti'nin kuruluş aşamasında İslam coğrafyası, irili ufaklı onlarca devletçiğe bölünmüş ve büyük bir karışıklık içerisinde bulunuyordu. Anadolu ve Suriye bölgesindeki bazı hanedan ve beyliklere mensup olanlar, birbirleriyle sürekli mücadeleye girerek bölünmüşlüğü ortadan kalmasını imkânsız hale getiriyorlardı. Aynı dönemde devam eden Haçlı seferleri sonucunda Hristiyanlar kurdukları küçük ve güçsüz devletçikler ve devamlı taarruzlar ile bu bölünmede önemli rol oynadılar.

Yaklaşan Moğol tehlikesi de çözülmesi gereken ayrı bir sorun olarak duruyordu. Moğolların önünden kaçan Harzemşahlar'ın 1244 tarihinde Kudüs'ü, 1245 yılında Şam'ı ele geçirmeleri⁷ Hristiyanları yeniden harekete geçirmiş ve Fransa kralı IX. Louis, 1248 yılında büyük bir Haçlı ordusunun başında Mısır'a doğru hareket etmiştir.⁸ Bu sırada İslam âleminin kahir ekserisinin özellikle de Mısır'ın durumu hiç de iç açıcı değildi. Mısır'ın başında bulunan Eyyübi sultanı es-Salih Necmeddin ağır hasta idi. Haçlı ordusunu karşılamak, bu devirde Eyyubi ordusunun en önemli unsuru haline gelen memluk birliğine kalmıştı. es-Salih Necmeddin'in ölümünün hemen

⁷ Ramazan Şeşen, “Eyyübîler”, *Doğuşundan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, (edit, Hakkı Dursun Yıldız), İstanbul, Çağ Yayıncılık, 1992, VI, 385

⁸ Kazım Yaşar Koprman, “Memlûklüler”, *Doğuşundan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, (edit, Hakkı Dursun Yıldız), VI cilt, İstanbul, Çağ Yayıncılık, 1992, s. 438

ardından Haçlı ordusu büyük bir bozguna uğratılmış, kralla birlikte pek çok kumandan esir alınmıştır. Bu zafer Mısır'ın Haçlı egemenliğine girmesine mani olmuştur.⁹

Eyyübi sultanı es-Salih Necmeddin'in ölümü üzerine yerine geçen oğlu Turanşah 648/1250'de Memluklar tarafından öldürülmesiyle Eyyübi saltanatı son bulmuştu ve Mısır'daki yönetimin başına Şeceretü'd Dürr geçmişti.¹⁰ Memluk devleti onun tarafından kurulmuştur.¹¹ Aslına bakılırsa durum hiçte öyle değildi. Onun sultanlığı kadın olması dolayısıyla yadırganmıştır. Suriye Eyyübi emirleri de kendi hakları saydıkları Mısır sultanlığını onun elinden almak için harekete geçmişlerdi.¹² Ayrıca Abbasi Halifesi de bir kadının Mısır yönetimini elinde tutmasını istememiştir.¹³ Bu gelişmeler üzerine Şeceretü'd Dürr, memluk emirlerinden İzzeddin Aybek ile evlenmiş ve seksen gün oturduğu tahtını ona bırakmıştı.¹⁴ Böylece Memluk sultanlarının ilki sayılan Aybek tahta çıkmış ve Memlükler devleti resmen kurulmuş oldu.¹⁵ Aybek sultan olur olmaz içerde ve dışarıda zorluklarla karşılaşmıştır. Ümera kendilerinden olmayan birinin sultan olmasını hazmedememiş ve Eyyübi ailesinden altı yaşında bir çocuk olan Musa, Aybek'e yönetimde ortak yapılmıştır. Aybek önce Eyyübiler'e meyilli olan memluk ümerasını hapsettirmiş daha sonra Mısır'ın ellerinden gitmesini hazmedemeyen ve memluk yönetimine düşmanlık besleyen Suriye Eyyübilerinin üzerine yürümüş ve onları yenmiştir.¹⁶

Bu dönemde Moğollar da İslam âlemini işgal etmeye başlamışlardır. Aybek, yaklaşan Moğol tehlikesini öne sürerek ortağı Musa'dan kolayca

⁹ Koprman, a.g.e., VI, 439

¹⁰ P. M. Holt, Lambton, Bernard Lewis, **İslam Tarihi Kültür ve Medeniyeti** (The Cambridge History of İslam) , Çev. Heyet, I, İstanbul, Hikmet Yayınları, 1988, 218; Koprman, a.g.e., VII, 441

¹¹ Philip Hitti, **Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi**, Çev. Salih Tuğ, IV, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1980, s. 1084

¹² İsmail Yiğit, **Siyasi, Sosyal, Dini ve Kültürel İslam Tarihi**, VII, İstanbul, Kayıhan yayınları, 1991, s. 24

¹³ Koprman, a.g.e., VI, 442

¹⁴ P. M. Holt, a.g.e, I, 219; Philip Hitti, a.g.e., IV, 1085; Koprman, a.g.e., VI, 443

¹⁵ 1 Rebiülahir 648 / 3 Temmuz 1250

¹⁶ P. M. Holt, a.g.e., I, 219; İsmail Yiğit, a.g.e., VII, 24–25

kurtulmayı başarmıştır. Hutbeden onun ismi kaldırılmakla kalınmamış aynı zamanda hapsedilmiştir. İslam âleminde ki parçalanmış siyasi yapı, iç karışıklıklar ve Müslüman devletlerin yaklaşan Moğol tehlikesine karşı birlik olmak yerine birbirleriyle mücadele etmeleri, Moğolların kısa zamanda önlerine gelen her şeyi yakıp yıkarak Şam önlerine kadar gelmelerine sebep olmuştur.¹⁷

Aybek, içerdeki ve dışarıdaki tehlikeleri bertaraf etmek için Bahriye memluklarından yararlanmıştır. Bahriye memlukların içerde ve dışarıda başarılı olması onların nüfuzlarını artırdı. Bu durum Aybek'in tahtını sallamaya başlayınca onların lideri konumundaki Aktay'ı öldürttü.¹⁸ Diğer komutanlar Suriye'ye kaçtılar. Aybek tahtını sağlama aldığı düşünürken, ölümü karısı Şecerü'd-Dürr eliyle oldu. Bunu duyan Aybek'in Memlukları Şecerü'd Dürr ve emrindekileri yakalayarak öldürdüler.¹⁹ Aybek'ten sonra memluk tahtına oğlu Mansur Nureddin Ali geçti.

Mısır'da bunlar olurken 1258 yılında Moğolların Abbasî Hilafetini yıkarak Suriye'ye ulaştığı haberinin gelmesi üzerine genç Sultan'ın Naibu's Saltana'sı Kutuz, Mısır emirlerini ve ayanı toplayarak daha 15 yaşında olan Melik Mansur Ali'nin bu güç durumda devleti iyi yönetemeyeceği, herkesin kendisine itaat edeceği dirayetli ve güçlü bir kimsenin sultan olması gerektiğini söyleyerek, birini atamaları gerektiğini dile getirdi. Orada bulunanlar da bu kişinin kendisi olması gerektiğini söylediler ve bu şekilde Memlukların yeni hükümdarı Kutuz (1259) oldu.²⁰

Hükümdarlıkta Kutuz'un işi gerçekten zordu. Karşısında, hiç kimsenin durduramadığı Moğol tehlikesi duruyordu. Moğol tehlikesine karşı memluk emirleri ile halk birlik oldu ve Kutuz'a tam destek verdiler. Memluk ordusu ile

¹⁷ Koprman, a.g.e., VI, 446

¹⁸ Koprman, a.g.e., VI, 447

¹⁹ P. M. Holt, a.g.e., I, 219; Philip Hitti, a.g.e., IV, 1088; Koprman, a.g.e., VI, 449; İsmail Yiğit, a.g.e., VII, 28

²⁰ P. M. Holt, a.g.e., I, 219; Koprman, a.g.e., VI, 450-451; İsmail Yiğit, a.g.e., VII, 29

Moğol ordusu Ayncalut'ta karşılaştı. Moğollar büyük bir yenilgiye uğradılar. Bu zaferle birlikte Memlûklular İslam âleminin en büyük devleti haline geldiler. Bu durum Osmanlı İmparatorluğunun yükselme dönemine kadar devam etti.²¹

Kutuz, Mısır'a dönüş yolunda Bahrî emirlerden Baybars Bundukdari ve adamları tarafından öldürüldü. Böylece Memlûk devletinin yeni hükümdarı Baybars oldu.²² Baybars içte ve dışta yaptığı icraatlarıyla Mısır ve Suriye'deki Memlûk devletinin hakiki kurucusu olmuştur.²³ Baybars hükümdarlığı (658-676 / 1260-1277) boyunca dışta Haçlılar ile Moğollar içte Batınilerle mücadele etmiş ve bu mücadelelerinde başarılı olmuştur. Onun zamanında Memlûk sultanlığı güçlü bir devlet haline gelmiştir.²⁴ İbn Seyyidinnas doğduğunda Memlûk tahtında Baybars bulunmaktaydı.

1277 tarihinde Baybars'ın ölümünden sonra sırasıyla oğulları Muhammed Berke²⁵ (1277–1299) ve Bedreddin Sülemîş²⁶ (1299) sultan oldular. Sülemîş'in yaşının küçüklüğünü bahane eden Seyfeddin Kalavun emirlerin onayını da alarak Memlûk sultanı oldu.(678/1279)²⁷ Kalavun hükümdarlığı boyunca Haçlılarla ve Moğollarla mücadele etti.

Kalavun'dan sonra oğlu el-Eşref Selahaddin Halil Memlûk Sultanı oldu. Sultan el-Eşref Halil Suriye'yi Haçlılardan temizlemesine rağmen savaşlardaki başarısını idari işlerde gösteremedi ve icraatları emirler tarafından beğenilmedi ve öldürüldü.²⁸ Daha sonra Kalavun'nun henüz dokuz yaşındaki oğlu Muhammed(1293–1294) Memlûk sultanlığına getirildi. Onun

²¹ P. M. Holt, a.g.e., I, 221; Philip Hitti, a.g.e., 1090;İsmail Yiğit, a.g.e., VII, 37 vd.

²² P. M. Holt, a.g.e., I, 221-222;İsmail Yiğit, a.g.e., VII, 40

²³ Koprman, a.g.e., VI, 457

²⁴ P. M. Holt, a.g.e., I, 224-225; Philip Hitti, a.g.e., IV, 1092-1093;İsmail Yiğit, a.g.e., VII, 55-56

²⁵ Koprman, a.g.e., VI, 467;İsmail Yiğit, a.g.e., VII, 57

²⁶ İsmail Yiğit, a.g.e., VII, 58

²⁷ P. M. Holt, a.g.e., I, 226 Philip Hitti, a.g.e., IV, 1096; Koprman, a.g.e., VI, 470

²⁸ Tağrıberdi, Cemaleddin Yusuf Atabeki, **Nücümü'z Zahire fi Mülûkü Mısır ve'l Kahire**, thk. Muhammed Hüseyin Şemseddin, VIII , Daru'l Kütübi'l İlmiye, Beyrut, s. 67; P. M. Holt, a.g.e., I, 226-227;İsmail Yiğit, a.g.e., VII, 65

bu ilk saltanatı döneminde kendisi sultan olarak anılmasına rağmen, fiili hükümdarlık emirlerden Zeyneddin Ketboğa'nın elindeydi. Yönetimi iyice eline aldıktan sonra Nasır Muhammed'in yaşının çok küçük olduğunu bahane ederek onu tahttan indirerek kendisi sultan oldu.²⁹ Onun döneminde ilhanlı hükümdarı Gazan Han İslam dinini kabul etti.³⁰

Ketboğa hem halk hem de emirler tarafından sevilmedi. Bunda Ketboğa'nın Moğol asıllı olmasının da büyük etkisi oluştı. Sultan naibi Hüsameddin Lâçin de Ketboğa aleyhine propagandada bulunuyordu. Sonunda onu öldürmek için komplo kurdu ancak başarılı olamadı. Ketboğa kaçtı ve Hüsameddin Lâçin(1296–1298) sultan oldu.³¹ Hüsameddin Lâçin de halk tarafından sevilmedi. Sultan Eşref Halil'i öldürenler arasında H. Lâçin de vardı. Bu sebeple Eşref Halil'in memlukları bir fırsatını bulup sultanı öldürdüler. Böylece meşru olmayan saltanatı yine meşru olmayan bir şekilde elinden alınılırken canından da olmuştur.

Hüsameddin Lâçin'in öldürölmesi üzerine Nasır Muhammed b. Kalavun ikinci defa sultan (1299–1309) oldu. Bu hükümdarlığı zamanında da yaşının küçük olasından dolayı Emir Salar ve Baybars Çeşnigir, onun üzerinde baskı kurup, yönetimi ele geçirdiler.³² Sonunda Sultan dayanamayıp tahttan çekildiğini ilan etti. Memluk emirleri bu duruma çok kızdılar ve hemen Sultandan tahtının başına geçmesini istediler, fakat o bunu reddetti. Böylece Rükneddin Baybars el-Çeşnigir (1309-1310) sultan oldu. Ancak Suriye Emirleri onu sultan olarak tanımadılar. Nasır Muhammed'e bağılılıklarını sürdürdüler.³³

Suriye emirleri güçlerini birleştirerek Mısır'a doğru yürümeye başladılar. Bu durumu haber alan emirlerin bir kısmı ile halk Nasır

²⁹ Koprıman, a.g.e., VI, 478-479; İsmail Yiğit, a.g.e., VII, 66

³⁰ İ. Aycan, M. Söylemez, a.g.e., 86

³¹ Koprıman, a.g.e., VI, 481; İsmail Yiğit, a.g.e., VII, 68

³² Koprıman, a.g.e., VI, 483-484; İsmail Yiğit, a.g.e., VII, 70

³³ Koprıman, a.g.e., VI, 485-486; İsmail Yiğit, a.g.e., VII, 75–76

Muhammed tarafına geçtiler. Bu gelişmeleri haber alan Sultan Baybars tahtından feragat ettiğini açıkladı ve Nasır Muhammed'den aman diledi. Fakat sultan Nasır, Baybars'ı öldürttü. Emir Salar da ömür boyu hapse mahkûm edildi.³⁴ Memluklarca iki defa kesintiye uğratılmasıyla birlikte iktidarı 693/1293'den 741/1340'a kadar uzun bir süre devam etti. Bir sultan olarak Nasır Muhammed denildiğinde, Mısır'a emniyet ve refahı getiren kabiliyetli ve önemli bir hükümdar akla gelmektedir.³⁵

Nasır Muhammed'in devri için İsmail Yiğit şöyle demektedir; "Nasır Muhammed, bütün şahsiyetini ortaya koyduğu üçüncü saltanatı sırasında, içte istikrarı sağlamış, dışta da komşu müslüman devletler olmak üzere zamanındaki devletlerle başarılı ilişkiler kurmuştur."³⁶ Ayrıca ülkenin imarı alanında çalışmalar yapmıştır. Onun zamanında ülkede çok sayıda cami, medrese, dergah, han, hamam ve saray inşa edilmiştir. İmarı seven hükümdar, imar işlerine harcanmak üzere günlük belirli bir meblağ tayin etmişti.³⁷ Kopruman ise şöyle demektedir: "Onun devri Memluk nizamının olgunlaştığı, hükümet dairelerinin oturduğu, idarede birçok yeniliklerin ve gelişmelerin vuku bulduğu, bazı büyük vazifelerin kaldırılıp yeni görevlerin getirildiği bir devirdir. Nasır Muhammed bunlara ek olarak gelir kaynaklarını düzeltmiş ve iktisadi gelişmeye bağlı olarak devletin geliri de artmıştır."³⁸ Bu dönemde alimlere de özel bir değer verilmiş. Sık sık alimlerle toplantı yapmıştır. Nasır, önemli görevlere tayin edeceği şahıslar hakkında güvendiği alimlerle istişare ederdi.³⁹ İbn Seyyiddünnas'ın Sultan Nasır Muhammed'e yakınlığı konusunda her hangi bir bilgiye ulaşamamakla birlikte onun zamanının en önemli âlimlerinden biri olduğunu unutmamak gerekir.

³⁴ İsmail Yiğit, a.g.e., VII, 77

³⁵ Philip Hitti, a.g.e., IV, 1101

³⁶ İsmail Yiğit, a.g.e., VII, 80

³⁷ Makrizî, **Kitabü's Sülûk li Marifeti Düveli'l Mülûk**, II, Darü'l Kütüb, (thk. Dr. Said Abdülfettah Aşur), B. Arap Emirliği 1980, s. 537

³⁸ Kopruman, a.g.e., VI, 490

³⁹ İsmail Yiğit, a.g.e., VII, 81;

Memluk sultanlığının geri kalan dönemleri konumuz dışında olduğu için buraya alma gereği görmedik.

3.2. Sosyal Ortam

İbn Seyyidinnas'ın yaşadığı dönemde Memluk toplumu, ülke idaresinde sahip oldukları haklar bakımından birbirinden tamamen ayrı iki tabakadan oluşmaktaydı. Bu iki gruptan birincisi, ülke idaresinde yegâne söz sahibi olan askeri sınıfın teşkil ettiği hâkim sınıf, ikincisi halkın oluşturduğu alt tabakaydı. Bu tabakalar birbirinden çeşitli bakımlardan ayrıldığı gibi devletin onlara bakışı farklı olup her birinin hakları ve görevleri de farklıydı.⁴⁰

Müslümanlar, Hristiyanlar ve Yahudilerden meydana gelen Memluk toplumunda çoğunluğu oluşturan müslümanlar statü bakımından yönetici askeri sınıf ve halk kesimi olarak ikiye ayrılmaktaydı. Toprağı imtiyazlı askeri sınıfın mülkiyetindeydi ve iktisadi hayata da onlar hâkimdi.⁴¹ Bu askeri sınıfın çoğunluğunu Bahri Memluklar döneminde Türkler, Burciler zamanında ise Çerkez asıllılar oluşturmaktaydı. Aralarında Arnavut, Rum, Rus ve Slavlar da bulunmaktaydı. Aynı şekilde bu üst sınıf uzun süre yerli halk ile karışmaksızın, halktan ayrı, hâkim ve imtiyazlı bir tabaka olarak kaldı. Yerli halkın kızlarıyla evlenmeleri yasaktı ve aralarında sultanlarında olduğu birçoğu yerli halkın dili olan Arapçayı bilmezdi.⁴²

Memluklarda siyasi, idari ve iktisadi otorite, askeri sınıfın elindeydi. Emniyet ve hisbe görevleri de onlar tarafından yürütülüyordu. Müslüman halk kesimi arasında sadece dini ve adli görevlerle divan görevlerine getirilen âlimler ve büyük tüccarlar toplumda kendileri için iyi bir yer edinmişlerdi. Âlimler halk tabakası ile yönetici asker sınıfı arasında bir aracı rolü oynar,

⁴⁰ Koprıman, a.g.e., II, 28

⁴¹ İsmail Yiğit, a.g.e., , 379

⁴² Koprıman, a.g.e., I, 28-29; İsmail Yiğit, a.g.e., I, 379

sosyal hayatta önemli bir fonksiyon icra ederlerdi. Büyük tacirler ise kendileri de doğrudan ticaretle uğraşan sultan ve emirler nezdinde itibar sahibiydiler.⁴³ Ülkede nüfusun çoğunluğunu genelde maddi sıkıntı içinde olan ve tımarlı askerlerin topraklarında çalışan çiftçiler, küçük tacirler, sanatkârlar, küçük esnaf ve göçebe Araplar teşkil ederdi. Bu kesim son zamanlarda büyük ölçüde yoksullaştı. Çoğunluğu çobancılıkla geçinen göçebeler bu yüzden sık sık isyanlara kalkıştılar ve idarecileri çok uğraştırdılar.⁴⁴

Memluk devleti toprak konusunda ikta esasına dayanan bir devlettir. Mısır arazisi yirmi dört parçaya ayrılmıştı. Bunun dört parçası sultana, on parçası sayıları yirmi dört olan Yüzler Emiri'ne ve geri kalan ise diğer ümera ve askerlere ayrılmıştı. Memluklularda devletin gücü ile ordunun ve ordu ile ikta sisteminin arasında bünyevi bir bağ bulunmaktaydı. Ikta sisteminin bozulduğu dönemlerde ülke de gücünü kaybetmekteydi.⁴⁵

Memluklar zamanında müslüman halkın çoğunluğu ehl-i sünnetin dört mezheb.den birisine bağlıydı. Yaklaşık iki asır Şii Fatimi Devletinin hâkimiyetinde kalan Mısır'daki şii izlerini silmek için hem Eyyübiler hem de Memluklar büyük gayret göstermiştir. Bunun için ülkede dört mezhep fıkhnı okutan çok sayıda medrese inşa edilmiştir. Zamanla Şiiler kendilerini gizlediler bir süre sonra Mısır'da tamamen görülmez oldular.⁴⁶

Memluklar döneminde tasavvuf önderlerinin gerek sultanlar ve emirler gerekse halk üzerinde büyük etkisi vardı. Tasavvuf hareketi, tarihinin altın çağını yaşıyordu. Bu hareketin güçlenmesinde önemli bir unsur yönetimin yakın desteği idi. Sultanlar ve ümera, birbiriyle yarışarcasına hangah, ribat ve zaviye inşa ettiriyorlardı.⁴⁷ Memluk sultanları buralara geniş vakıflar tahsis etmişlerdi. Buralara daha çok yoksullar ve garipler kabul ediliyordu. Aynı

⁴³İsmail Yiğit, “**Memlükler**”, D.İ.A. , IXXX, 96

⁴⁴Koprman, a.g.e., VII, 30

⁴⁵Koprman, a.g.e., VII, 18

⁴⁶Makrizî, **Kitabü'l Hitat ve Asar fi Mısır**, II, Bulak, Daru'l Tabaa, Bulak, 1270, s. 343

⁴⁷İsmail Yiğit, **Siyasi, Sosyal, Dini ve Kültürel İslam Tarihi**, VII, 368

şekilde kadınlar için de ribatlar vardı. Bu ribatlar o dönemde, günümüzdeki kadın sığınma evleri gibi görev yapmaktaydı.⁴⁸

Bu dönemde ülkede Bedeviye, Şazeliyye, Rifaiyye ve Düsükiyye tarikatlarının kurucuları ya da tarikatların önemli isimleri yetişti. Ülkede mensubu en çok olan dört tarikat bunlar oldu.⁴⁹ Memluklar zamanında ülke halkının pek çoğu, ülkede yayılan tarikatlardan birine bağlıydı. İbn Teymiye misali onlara karşı açık bir tavır alan ve sürekli bir mücadeleye giren alimlerin azlığına bakılacak olursa, âlimlerin çoğunun da tasavvuf erbabıyla iç içe olduğu söylenebilir.⁵⁰

Bu dönemde kadının önemli bir yeri vardı. Çarşılara çıkan ve ilim tahsili için mescitlere devam eden kadınlar memluk toplumunda saygı görüyordu. Onların arasında meşhur âlim ve şairler yetişmiştir. Geçtiği gibi tasavvuf alanında da etkiliydiler.

Moğollar sadece askeri açıdan değil, sosyal açıdan da Müslümanları etkilediler. Nitekim o dönemdeki halkın giyimi konusunda verilen bunu ortaya koymaktadır. Büyük Moğol fetihleri sırasında müslüman sultanlar ve memluklar hatta Mısır halkı bile Moğol usulü giyim ve kuşamı ve askeri teçhizatı benimsediler. Aynı şekilde, saçlarını müslüman gibi kestirip kısaltma yerine Moğol modasına uyarak uzattılar. Sultan Muhammed Nasır 714/1315 yılında hastalandı. Bu hastalıktan sonra saç tıraşı konusunda eski adetlere dönmeye karar verdi. Bundan sonra uzun saç bırakma modası terk edildi.⁵¹

Memluklar dönemi ile ilgili kaydetmemiz gereken bir başka not ise şudur: O dönemde insanlar dinlerini serbestçe yaşayabiliyorlardı. Yahudiler ve Hristiyanlar tam bir inanç özgürlüğüne sahipti. Sultanlar, Yahudi ve

⁴⁸ Kopruman, a.g.e., VII, 44; İsmail Yiğit, a.g.e., VII, 388

⁴⁹ İsmail Yiğit, a.g.e., VII, 386

⁵⁰ İbn İbni Teymiye'nin mücadelesi için Bkz. M. Ebu Zehra, İbn Teymiye ve İrfan Aycan ve Mahfuz Söylemez, **İdeolojik Tarih Okumaları**, Ankara Okulu, Ankara 2002, 95-97

⁵¹ P. M. Holt, a.g.e., I, 228

Hristiyan cemaatlerin başına onların istediği bir din adamını nazır olarak tayin ederdi. Eğitim ve öğretim kurumlarına sahip olan gayr-i müslimler vakıflar kurabiliyordu. Onlar arasından da meşhur âlimler ve tarihçiler yetişmiştir. Bu özgür ortamın İbn Seyyidinnas'ı etkilediği kuşkusuzdur.

3.3. İlmî ve Kültürel Ortam

Memlûklular İslam dünyasında güçlü bir devlet kurduktan sonra İslam tarihinin kayda değer parlak bir dönemi başlamıştır. Bu dönemi diğerlerinden ayıran bir takım özellikler vardı ki, bunların başında ilmin gelişip yayılması, âlimlerin, ilmi çalışma yapanların korunması bunun akab. de de dini ve tabii ilimlere dair birçok eserin ortaya konulmuş olmasıdır.

Kaynakların ifade ettiğine göre Moğol istilası ve haçlı seferleri sebebiyle İslam dünyasının tarihte gördüğü en önemli krizi yaşadığı bir dönemde kurulan ve Mısır ile Suriye'yi bu iki düşmandan kurtaran Memluk Devleti, kendisine sığınan herkese kucak açmış ve onları koruyup kollamıştır. Bu kişiler arasında doğu ve batı İslam dünyasının en önemli ilim adamları da bulunmaktaydı. Bu âlimler kendi ülkelerinde ortaya çıkan karışıklıklar ve savaşlardan dolayı zamanın en istikrarlı ülkesi olan memluk ülkesine gelmişlerdir. Memluk dönemi âlimlerinden pek çoğunun doğu vilayetlerinde veya Endülüs şehirlerinden buraya gelmiş olması bu durumu açıkça ortaya koymaktadır.⁵²

Memluk sultanları ve emirleri âlimlere ve talebelere karşı çok iyi davranmışlardır. Onların birbirleriyle yarışarcasına inşa ettirdikleri camiler, medreseler, tekke ve zaviyelerden müteşekkil eğitim ve öğretim kurumları sayesinde Kahire ve Şam başta olmak üzere, Memluk şehirleri birer ilim merkezi olmuşlardır. Markizî Kahire'de söz konusu dönemde yetmiş medrese

⁵²İsmail Yiğit, a.g.e., VII, 243

olduğunu aktarmaktadır.⁵³ İbn Seyyidinnas'ın da müderrislik yaptığı Zahiriye⁵⁴, Kamiliyye⁵⁵ ve Mühezzebiyye⁵⁶ medreseleri bunlardan sadece bir kaçıdır.

Hadis, tefsir, fıkıh, siyer gibi ilimlerin okutulduğu bu medreselerin pek çoğu, yatılı kurumlar idi. Yine bu medreselerin her birinde zengin birer kütüphane bulunmaktaydı.⁵⁷ İsmail Yiğit bu konu hakkında “ ... Medreselerde görev yapacak müderrisleri bizzat tayin eden Memluk sultanları ve emirlerinin ülkede çok sayıda medrese inşa ettirdikleri ve bu medreseleri geliştirmek için gerekli harcamalardan kaçınmadıklarını, oralarda görevli müderrisler ile eğitim gören öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamak hususunda oldukça cömert davrandıklarını” söylemektedir. Yine O “Onların bu tutumu, medreselerin gelişmesinde şüphesiz büyük rol oynamıştı. Medreselerin bu derece artması, ilmi faaliyeti oldukça yaygınlaştırmıştır. O sırada ilim öğrenme ve tahsil yolları açık ve kolaydı. Bu medreseler çeşitli dini ve akli ilimlerin bir arada okutulması sayesinde, talebelerin birkaç ilim dalında birden yetişmesine imkân hazırlıyordu. ” demektedir.⁵⁸

Medreselerde müderrislik yapmak şerefli bir görev sayılırdı. İnşa divanında yazılan bir beratla öğretim görevine tayin edilir ve sultan tarafından hilat giydirilirdi. Medrese talebeleri okuyacakları dersleri seçmekte serbesttiler. Tahsilini tamamlayan öğrenciye hocası, müderrislik veya müftülük için icazetname verirdi. Medreselerin bu görevleri yerine getirebilmesi için gerekli mali kaynak çoğunlukla vakıflar tarafından karşılanırdı.⁵⁹ Ayrıca bu medreseler belirli ilimlere ağırlık vermeleriyle

⁵³ Makrizî, Takiyyüddin Ahmet b. Ali, **Kitabü'l-Hitat ve Asar fi Mısır**, II, Bulak, Daru'l-Tabaa, 1270, s 362-405

⁵⁴ Geniş bilgi için Bkz. Makrizî, a.g.e., II, 378-379

⁵⁵ Bkz. Makrizî, a.g.e., II, 375-378

⁵⁶ Bkz. Makrizî, a.g.e., II, 369

⁵⁷ Makrizî, a.g.e., II, 383-404 ; Koprman, a.g.e., VII, 43

⁵⁸ İsmail Yiğit, a.g.e., VII, 247-248

⁵⁹ Koprman, a.g.e., VII, 42

ihtisaslaşmayı da sağlıyordu. Daru'l-Kurra ve daru'l-hadis gibi sırf ihtisas medreseleri de mevcuttu.

Asr-ı saadetten itibaren her dönemde olduğu gibi Memluklar zamanında da Cami ve mescitler, birer okul ve eğitim-öğretim kurumu olmaya devam etmiştir. Kahire ve diğer şehirlerdeki büyük camiler zamanın büyük âlimlerinin ilim meclisleri kurduğu yerlerdi. O dönemi yaşamış olan İbn Haldun'un muhteşem eseri el-İber'de verilen bilgiler bu durumu doğrulamaktadır: "Kahire'de Amr b. As Camii'nde fıkıh öğrencileri için sekiz dersane mevcuttu. İbn Tolun Camii'nin de dört mezhep fıkhı okutulan bölümler(revaklar) vardı. Bu şehrin en önemli öğretim kurumlarından biri de hicri 664 yılında Sultan Baybars tarafından tamir edilerek yeniden açılan el-Ezher Camii idi."⁶⁰

Memluklar döneminde her medrese ve camiinin birer kütüphanesi vardı. Kütüphane kurma işinde sultanlar başta geliyordu. Bu sebeple Kaletü'l Cebel'de (Günümüz Mehmet Ali Paşa Camii'nin olduğu bölge) bir kütüphane kurmuşlar ve bu kütüphanede her alandan çok değerli kitapları toplamışlardır. Kütüphanelerde kitapları tanzim eden, koruyan ve gerektiğinde tamir eden kitap hafızları ve diğer görevliler bulunurdu. Kitaplardan kütüphane içinde istifade edilir, Kütüphane dışına çıkarılması yasaktı.⁶¹

Kütüphanelere bu dönemde bu kadar önem verilmesi ve çok değerli eserlerin mevcut olması, ilim adamlarının hem yetişmesinde hem de eserlerini yazma konusunda etkili olmuştur. Çünkü ilmi çalışmaların, kitap ve kütüphanelerle sıkı sıkı ya bağlı olduğu aşîkârdır. Aynı şekilde bir yerdeki kitap ve kütüphanelerin sayısı ve gördüğü ilgi o toplumun ilme, eğitim ve öğretime verdiği değer hakkında bize önemli ipuçları vermektedir. Memluklar devletinde idarecisinden halkına herkes ilme ve ilim adamlarına hep önem vererek, ilmi çalışmaları desteklemişlerdir.

⁶⁰İsmail Yiğit, a.g.e., VII, 249

⁶¹Kopruman, a.g.e., VII, 42

3.4. Memluklar Dönemi Tarihçiliği

Bu dönemde çok sayıda tarihçi yetişmiş ve onlar tarafından pek çok tarihi eser telif edilmiştir. İslam tarihçiliği, yetişen büyük tarihçiler ve yazılan tarih kitapları bakımından en parlak çağını bu devirde yaşamıştır. İslam tarihinin hiçbir dönemi, tarih kaynaklarının zenginliği yönünden Memluklar dönemiyle mukayese edilemez. Sayıları büyük rakamlara ulaşan ve pek çoğu ciltler tutan en mufassal tarihi eserler bu dönemde yazılmıştır.⁶²

Memluk sultanları ve devlet adamları tarihçileri himaye etmiş ve onlara önemli görevler vermişlerdir.⁶³ Hem bürokratlar hem de din âlimleri arasından tarihçiler çıkmıştır. Tarih eserleri geniş bir okuyucu kitlesi tarafından istenildiği için toplumun çeşitli kesimlerinden kişiler kaleme sarılarak tarih alanında kitaplar yazmaya başlamışlardı. Küçük memurlardan ve subaylardan oluşan bu yeni tarihçiler, bu alanda eğitim görmeden, basit bir dille kendi zamanlarının olaylarını kaydetmeye başlamışlardı. Bununla birlikte Memluk tarihçileri arasında elbette din alimleri bulunduğu gibi yüksek mevkide görev yapanlar da vardı.⁶⁴

İslam'ın doğuşuyla birlikte Müslümanlar arasında oluşan tarihçiliğin iki ana türü, umumi tarih ve biyografik eser yazıcılığı ortaya çıkıp gelişmiştir. Memluk tarihçiliğinde en çok sevilen tarih yazımı, bu iki türün karışımından oluşan el-Havadis ve'l Vefayat (Olaylar ve Ölümler) türüdür.⁶⁵ Bununla birlikte bu dönemde önceden yaygın olan umumi tarih yazıcılığına da devam edildiği görülmektedir. Genel İslam tarihi yazarlar daha önceki devirlere ait

⁶² Philip Hitti, a.g.e., IV, 1111; İsmail Yiğit, a.g.e., VII, 326

⁶³ Sabri Hizmetli, **İslam Tarihi-İlk Dönem-**, Ankara, Özkan Matbaacılık, 2001, s. 63

⁶⁴ Muhammed Ebu Zehra, **el-Hadis Ve'l Muhaddisin**, Mısır, 1958, 439; Samira Kortantamer, **“Memluk Tarihçiliğine Genel Bir Bakış”**, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, İzmir, Ege Üni. Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1983, s. 31

⁶⁵ Kortantamer, a.g.e., 31

malzemeyi çeşitli kaynaklardan özetleyerek veya iktibas ederek, yaşadıkları döneme dair tarihi malzemeyi eserlerinin son kısmında vermişlerdir.⁶⁶

Memluk tarihçileri tarafından en çok tercih edilen el-Havadis ve'l Vefayat türü belli bir metoda göre tertip edilmiştir. Buna göre, yaratılışla başlayan tarih kitapları, İslam döneminden itibaren yıllara göre tertip ediliyor, her yıla başlarken, halifenin, vezirin, kadıların, emirlerin, kâtiplerin, komutanların ve bazen de yabancı ülke hükümdarlarının isimleri zikredilmekteydi. Bazı eserlerde ise her yıl değil, birkaç yılda ayrıntılı bir liste verilip öbür yıllarda “Halife, vezir ve yüksek memurlar görevlerine devam ettiler.” ibaresiyle yetinilir. Daha sonra bu tür eserlerde her yılın önemli olayları kronolojik olarak ayların sıralamasına göre anlatılmaktadır. Her olay bir paragrafta verilir ve her paragraf ve fiha(ve o yılda) sözüyle başlar. Eserlerin en sonunda da o yıl içinde vefat eden önemli kişilerin isimleri ve bazılarının hal tercümeleri verilmektedir. Bu bölümde kişilerin doğum ve ölüm tarihleri, önemli görevleri hakkında bilgiler verilir. Bu bilgilerden yararlanarak kişilerin kendi toplumlarındaki konumları ve topluma katkıları konusunda bir fikir edinmek mümkündür. Kendi dönemleriyle ilgili bilgiler kendi gözlemlerine, arşiv malzemelerine ve olaylara şahit olmuş kişilerden aldıkları hatıralara dayanmaktaydı.⁶⁷

Bu türde eser veren önemli alimleri şöyle sıralayabiliriz; Nüveyrî(732/1331)⁶⁸, İbnü'd-Devadar(737/1336)⁶⁹, Ebu'l-Fida(732/1331)⁷⁰, İbn Kesir(775/1373), Kütübî(764/1362), İbn ü'l-Fırat (808/1405), İbn Haldun(809/1406), Makrizî(1442), İbn Tağrıberdî(1469), Suyutî(911/1505)dir.

⁶⁶ Ramazan Şeşen, **Müslümanlarda Tarih ve Coğrafya Yazıcılığı**, İstanbul, İSAR Yayınları, 1998, 176

⁶⁷ Kortantamer, a.g.e., 32; İsmail Yiğit, a.g.e., VII, 326; Şeşen, a.g.e., 176

⁶⁸ Bkz. Zirikli Hayreddin, **el-Alam el-Alam Kamusu Teracim li Şerhi'l Rical ve'n Nisai mine'l Arabi ve'l Mütearrib. ve'l Müsteşrikin**, I, Kahire, Matbaatu Kustatsumas, 1954-1959, s. 165; Brockelmann, Karl, **Tarihi Edebi'l Arabi**, (Arp. çev. Hasan Fehmi Hicazi), II, Kahire, 1983, s 130; D.İ.A. , XXXIII, 304–306

⁶⁹ Bkz. Zirikli, a.g.e., II, 66; Brockelmann, a.g.e., II, 44

⁷⁰ Bkz. Zirikli, a.g.e., I, 319; Şemseddin Günaltay, **İslam Tarihinin Kaynakları**, İstanbul, Endülüs Yayınları, s. 202; D.İ.A., X, 320-321

Bazı Memluk tarihçileri bu geleneksek kalıb. dışına çıkmayı denemişlerdir. Birzalî(739/13389) *el-Muktafa li-Tarih eş-Şeyh Şihabüddin Ebî Şema* isimli eserinde olayları aylara göre sıralayıp vefat edenleri her ayın içinde vermiştir. Zehebî *Tarihü'l-İslam* adlı çalışmasında hicretin ilk yetmiş yılı olaylarını onar yıllık bölümler halinde ele almış, Baybars el-Mansurî *Zübdetü'l-Fıkra fi Tarihe'l-Hicra* eserini ve Birzalî *Muhtasarü'l-Miatü's Seb'a* isimli eserini asırlık yıllara göre düzenlemiştir.⁷¹

Genel İslam tarihi yazarların yanında sadece yaşadığı devrin tarihini yazan veya bir hanedanın ya da sadece bir sultanın dönemini ele alan tarihlerin çokluğu dikkat çekmektedir. Baybars el-Mansurî'nin (725/1324) *et-Tuhfetü'l Mulukiyye fi Devleti't Turkiyye'si* ve İbn Habib'in(779/1377) *ed-Dürretü'l Alsak fi Devleti'l Etrak* bu alanda yazılan eserlerdendir. Bu tür tarihçiler, genel tarih yazarların kendi dönemlerini yazarken dayandıkları malzemeye dayanmaktadırlar.⁷²

Bu dönemde, gerek önceden yazılmış eserlere, gerekse önceki dönemlere ait tarihçilerin eserlerine zeyl yazma geleneğinin oldukça yaygın olduğu görülmektedir. Bu zeyller ve yapılan yeni ilavelerle tarihi malumat daha da zenginleşerek devam etmiştir. Bunlara örnek verecek olursak Kütübî, İbn Hallikan'ın(608-681/1211-1282) *Vefayatü'l-Ayan* isimli eserine; İbnü'l Verdi ise Ebü'l Fida'nın(672-732/1273-1332) eserine zeyl yazmıştır. Yununi(726/1325), Mufaddal b. Ebî'l Fadail(759-1358), Cezerî(739/13389) ve Birzalî gibi bazı tarihçiler de zeyller yazmıştır.

Memluklar zamanında şehir tarihi yazıcılığı geleneği devam ettirilmiştir. Bu dönemde Medine tarihini yazan Semhudi, Mekke tarihçisi İbn Fehd, Kudüs tarihçisi Mücirüddin el-Uleymi, bu türden eserler yazmışlardır. Mısır tarihçiliğinin doğuşu Memluk yönetiminin son asrında gerçekleşmiştir. Mısır şehir tarihçiliğinin kurucusu ve en önemli temsilcisi Makrizî'dir. Ondan

⁷¹Philip Hitti, a.g.e., IV, 1112; Kortantamer, a.g.m., 33

⁷²Şeşen,a.g.e., 176

sonra Nücümü'z Zahir'e'nin yazarı İbn Tağrıberdî, sonraki kuşaklarda ise Sehavî ve İbn İyas Mısır tarihçiliğini devam ettirmiştir. Bu tarihçiler Mısır'ın siyasi, içtimai ve iktisadi durumunu geniş bir şekilde işlemişlerdir.⁷³

Hiz. Peygamber 'in hayatını konu alan siyer çalışmaları da Memluklar döneminde yoğun bir şekilde devam etmiştir. İbn Seyyidinnas'ın Uyunu'l-Eser'i, İbn Kayyım el-Cevziyye'nin(751/1350) Zadü'l Mead'ı, Makrizî'nin İmtaü'l Esmâ'sı, Semhudî'nin(911/1505) Vefaü'l-Vefa bi Ahbari'l Mustafa'sı, Kastalanî'nin(923/1517) Mevahibü'l Ledünniyesi, Dimeşkî'nin(942) Subulu'l Hüda ve'r Reşad'ı siyer alanındaki çalışmalara örnek verilebilir.

Zamanının önemli şahsiyetlerinin hayat hikayelerini içeren kitaplar, tarih çalışmaları içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu alanda kaleme alınan en güzel ve en güvenilir eserler bu döneme aittir. İbn Hallikan, Safedî, Kütübî, Zehebî ve Sehavî bu alanın en önemli yazarlarıdır. İslam tarihinde bu insan tanıma geleneği sahasında verilen eserlerin bir kısmı şahısların ölüm tarihlerine göre, bir kısmı bulunduğu mezhep veya ilim alanına göre tabakalara ayrılırken; bazı biyografik eserler ise hicri asırlara göre sıralanmışlardır.⁷⁴ İbn Hacer'in ed-Düreü'l Kamine'si hicri sekizinci asrın önemli şahsiyetlerini, Sehavî'nin ed-Dav'ul Lami'si hicri dokuzuncu asr icalini konu edinmektedir.

Memluklar dönemi İslam ilimler tarihinde mufassal ansiklopediler çağı olarak temayüz etmektedir. Bu alanın ilk temsilcisi Nüveyrî olup onun takipçileri İbn Fadlullah Umerî ve Kalkaşandî'dir. Tarih felsefesi ve sosyolojinin kurucusu sayılan ve alanında yeni bir çıkır açan İbn Haldun'un İber isimli eserine bir giriş olarak yazdığı ancak daha sonra başlı başına bir şaheser olan Mukaddime adlı çalışması, konusunda bu dönemin önemli çalışmalarındandır. Mukaddime içeriği ile kendinden sonraki tarihçileri

⁷³İsmail Yiğit, a.g.e., VII, 328

⁷⁴ Süleyman Genç, "İbn Sad'ın Hayatı veTabakatü'l Kübrası", İzmir, D.E. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), 1987, s. 10-45

etkilemiş, tarih çalışmalarının ilmi bir hüviyet kazanmasını sağlamıştır. Ayrıca tarih felsefesi ve sosyoloji ilminin ortaya çıkmasında ve şekillenmesinde etkisi büyük olmuştur.⁷⁵

İbn Haldun'un bu alanda ortaya koyduğu metot ve yöntemlerden etkilenen ve İslam dünyasında gerçek anlamda tarihçiliğe dair yazılan eserler de Memluklar dönemine aittir. Muhyiddin el-Kafiyecî(879/1474)'nin el-Muhtasar fi İlm el-Tarih⁷⁶ adlı eseri ile Şemseddin el-Sehavî(902/1497)'nin el-İlan bi'l Tevbiḥ li men Zemmi'l Tarih⁷⁷ adlı eseri gerçek anlamda tarih ve tarihçinin nasıl olması gerektiği konusunda yol gösteren önemli çalışmalardır. Tarih konusunda yazılan başka bir eser Suyutî'nin(911/1506) el-Şemarih fi ilmi'l Tarih adlı kitabıdır. Bu eser Kafiyecî'nin eserine bazı ilaveler yapılarak yazılmış bir muhtasar çalışmadır. Eser üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde takvim başlangıcı kabul edilen olaylardan, ikinci bölümde tarih ilminin dini faydalarından ve üçüncü bölümde ay ve gün tarih hesaplamalarından bahsedilmektedir.

Ramazan Şeşen konuyla ilgili şöyle demektedir: “Medreselerin ders programında tarihe yer ayrıldığı görülmemektedir. Bununla birlikte siyer, cerh-tadil ve rical ile ilgili tarih kitaplarının hadisçiler tarafından medreselerde okutulduğuna dair epeyce bilgi vardır. Sehavî'nin çağdaşlarından İbn Ammar Kahire'de Sülemî Medresesinde İbn Haldun'un Mukaddimesi'ni okutmuş, Makrizî çeşitli medreselerde tarih dersleri vermiştir.”⁷⁸

Samira Kortantamer Memluklar zamanında yazılan eserler için şöyle demektedir; “Memluk tarih eserlerinin içyapısında çeşitli özellikler göze çarpar. Tarihçilerin kullandığı dil ve üslup “Orta Arapçayı” temsil etmektedir.

⁷⁵ Seyide İsmail Kaşif, **İslam Tarihinin Kaynakları ve Araştırma Metotları**, (çev. Mehmet Şeker, R. Savaş, R. Şimşek), İzmir, İl-Vak Yayınları, 1997, 73-77; Hizmetli, 63-64

⁷⁶ Kafiyeci, Ebu Abdullah Muhyiddin, **el-Muhtasar fi İlmi't Tarih**, Alemü'l Kütüb, Beyrut 1990; eserle ilgili Bkz. Kasım Şulul, **Kafiyeci'de Tarih Usulü**, İstanbul, İnsan Yayınları, 2003

⁷⁷ Sehavî, Ebu'l Hayr Şemseddin Muhammed, **el- İlan bi't Tevbiḥ li-men Zemme Ehlet Tarih**, (tak. Salih Ahmed Ali), Beyrut, Darü'l Kütübi'l İlmiye, t.y.

⁷⁸ Şeşen,a.g.e., 14

13. yüzyıla kadar yazılan eserlerde kullanılan Arapça, klasik fasih Arapçaydı. Aynı zamanda gelişen çeşitli Arap lehçeleri yazı diline girmemişti. Bu durum Memluklar zamanında değişir. Günlük konuşmanın ve yerel şivelerin unsurları tarih eserlerine girerler. Söz gelişi Cezerî'nin (751-833/1350-1424) dilinden Suriyeli olduğu anlaşılır, İbnü'd Devadari'nin (725/1325)dili ise onun Mısırlı olduğunu gösterir.

Tarih eserlerindeki bu dil ve üslup gelişmeleriyle birlikte Arap tarihçiliğinde daha önce de kullanılan nukat, yani anekdotlar, Memluklarda artış göstermektedir. Tarih olaylarının arasına serpiştirilen bu anekdotlar esere anlatımı canlandırmak için katılmışlardır ve o devrin toplum ve kültür hayatını yansıtır. Bundan başka *el-acaib ve'l garaib* adı altında ilgi çekici ve garip şeylerden bahsedilir. Rüyalardan, faldan, geleceği söylemekten, sayıların ve harflerin büyüünden söz eden bu bölümler okuyucunun ilgisini çekmektedir. Klasik Arap tarihçiliğinde yeri olmayan “gariplikler” halk bilimi araştırmaları açısından değer taşımaktadır. Memluklar dönemi tarih eserleri, seçilen konulardan anlaşıldığı gibi geniş bir okuyucu kitlesine hitap etmektedirler ve bu okuyucu kitlesinin zevkine göre yazılmışlardır. Memluklar zamanında yazılan çok sayıda tarih eserinin varlığı bu düşüncüyü desteklemektedir.”⁷⁹

Bu dönemdeki tarihçilerin, eserlerinde her zaman kaynaklarını vermedikleri görülmektedir. İbn Seyyidinnas'da olduğu gibi hadis ilminden gelişen tarihçilerin ortaya koyduğu eserlerde râviler zincirinin önemli bir yeri vardır. Bu tarihçiler yararlandıkları yazılı ve sözlü kaynakları titizlikle verirken, diğerleri kaynakları ara sıra yazıp çoğu zaman “ve kale'l Müerrih”(Tarihçi dedi ki) cümlesiyle yetinirler. Bu durumda kaynakları tespit etmek çok güçtür. Bu dönem eserleri incelendiğinde, yazarların bazen birbirlerinden bölümler halinde aktarma yaptıkları görülmektedir. Hatta imla ve anlam hatalarını dahi aynen aktarıldığı görülmektedir. O zamana kadar hiç bu kadar çok sayıda

⁷⁹ Kortantamer, a.g.e., 33-34

eser yazılmamıştı ve hiç bu kadar çok eser kopya edilmemişti. Memluk tarihçileri bazen aynı anda birden fazla kaynaktan bilgi aktarmışlar, bazen de birbirlerinin eserlerinden karşılıklı yararlanmışlardır.⁸⁰

Bu dönem tarihçilerinin şahsi görüşlerinin eserlerine yansiyıp yansımadığı konusunda Samira Kortantamer şöyle demektedir; “Yazar bazen kullandığı kaynağın düzenini değiştirip ara başlıklar koyarak, dil ve üslup düzenlemeleri yapabilir, beğenmediği şeyleri biraz değiştirir veya çıkartabilir, kendi söylemek istediği şeyleri ekleyebilir. Böylece yazarların siyasi tutumları, ilgi alanları, mezhepleri veya dinleri eserlerinden anlaşılabilir. Mesela Şamlı olan Cezerî, Kahire’nin oynadığı merkezi rolü ve kendi şehrinin arka plana itilmesini hazmedememiştir. Bundan dolayı o, Sultan Kalavun’un yakınlarının Şam’daki yasa dışı davranışlarını ayrıntılı bir şekilde anlatır. Türk asıllı İbnü’l Devadarî ise Cezerî veya ondan istifade eden kaynaktan yararlanmasına rağmen bu olaylardan hiç bahsetmez. Suriye ve Mısır kökenli eserler arasındaki bir başka fark ise Suriyeli tarihçiler din ve bilim dünyasından bol haber verirken, Mısırlı tarihçiler seçtikleri konuları çoğunlukla siyasi hayattan alırlar.

Bu tarz bir durum farklı dinlere mensup tarihçiler arasında da görülmektedir. Mesela Hristiyan bir tarihçi olan Mufaddal b. Ebi’l-Fedail müslüman meslektaşları gibi besmele, hamdele, salvele ve başka İslami kalıplar kullanmaktadır. Ancak onun Hristiyanlarla ilgili haberleri müslüman tarihçilerin eserleriyle karşılaştırıldığında, onda ufak tefek değişiklikler yapıldığı görülür. Mufaddal hristiyanlarla ilgili bazı olumsuz hadiseleri ya yazmaz; ya da olayı anlatıp hristiyanlarla ilgili bölümü onların lehine değiştirmeye çalışır. Hristiyanlarla ilgili olumlu haberleri ise ayrıntılı ve uzun uzadıya anlatmayı sever.”⁸¹

⁸⁰ Ebu Zehra, **el-Hadis ve’l Muhaddisin**, Mısır, 1958, 440; Kortantamer, a.g.e., 34

⁸¹ Kortantamer, a.g.e., 35

Biz biliyoruz ki tarihçi olayları görmek istediği gibi değil, olduğu gibi aktarmalıdır. Ancak olayları olduğundan farklı, kendi düşünce ve inançları doğrultusunda değiştiren ve sonraki nesillere bu şekilde aktaran kişiler⁸² her dönemde olduğu gibi Memluklar zamanında da olmuştur. Mesela İbn Seyyidinnas ile birlikte İbn Dakıku'l-İd'den hadis dersleri alan el-İdfuvi (685–748/1286–1347)⁸³ ona olan kıskançlığından dolayı İbn Seyyidinnas'ı sarhoş ve alemcilerle birlikte olduğu ve içki içtiği iftirasında bulunarak onun o dönemdeki haklı şöhretine gölge düşürmeyi istemiştir.⁸⁴ Her kesimden tarihçinin ortaya çıkması ve tarih kitaplarının hiçbir dönemde olmadığı kadar çok olması bu durumu tetiklemiştir. Samira Kortartamer'in tespitlerinden anlaşılmaktadır ki o dönem tarihçisi günümüz medyasının görevini yapmaktaydı.

Memluklar dönemi tarihçiliği kendine has özellikleri olan ve bu yönüyle diğer dönemlerden ayrılan bir yapıya sahiptir. Müslüman tarihçiliğin bu devresi tarih eserlerinin çokluğu, tarihçilerin değişik meslek, mezhep ve dinlerden olması, yazılan eserlerin dil, üslup ve muhteva yönünden farklı olması bakımından diğer dönemlerden ayrılmaktadır.⁸⁵

⁸² Bkz. İrfan Aycan, M. Söylemez, N. Yurtseven, **Apokrif Tarih Yazıcılığı**, Ankara, Araştırma Yayınları, 2003, s. 9-11

⁸³ Yukarı Mısır'da yer alan İdfu' şehrinde doğan Cafer b. Tağlip el-İdfuvi Kus ve Kahire'de tahsil gördü. Yaşadığı dönemin meşhur şahıslarını tanıtan tabakat kitapları yanında, temayüz ettiği edebiyat feraiz ve musiki alanında eserler telif etti. Eserlerinden bazıları: 1-Taliu's Saidu'l Cami, 2- Bedru's Safir, 3- Feraizu'l Fevaid'dir.

⁸⁴İbn Seyyidinnas, **en-Nefhu's Şezi' fi Şerhi Camii't Tirmizi**, (neş, Ahmed Ma'bed Abdülkerim, Daru'l Asime), Riyad 1409, s.39

⁸⁵ Şeşen, a.g.e., 176

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İBN SEYYİDİNNAS'IN HAYATI

1.1. Adı ve Nesebi:

Tam adı Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed b. Abdullah b. Muhammed b. Yahya b. Muhammed b. Muhammed b. Ebu'l Kasım b. Muhammed b. Abdullah b. Abdülaziz b. Seyyidinnas b. Ebi'l Velid b. Münzir b. Abdülcebbar b. Süleyman'dır.⁸⁶

1.2. Doğumu:

İbn Seyyidinnas kendisi doğumu hakkında “Ben altı yüz yetmiş bir yılında zilhiccenin on dördünde Kahire’de dünyaya geldim.” demektedir.⁸⁷

Genel kanaate göre İbn Seyyidinnas h.671(m.1272) yılının zilkade ayında⁸⁸ bazı rivayetlere göre zilhicce ayında⁸⁹ Zehebî’ye göre ise 671 yılının

⁸⁶ Zehebî, Şemseddin Muhamed b. Ahmet, **Mu’cemü’l Muhtas bi’l Muhaddis**, Taif, Mektebetü’s Sıddık, 1988, s. 260-261; Safedî, Selahaddin Halil, **el- Vafi bi’l Vefayat**, (nşr. İhsan Abbas-Şükri Faysal), I, Wiesbaden 1982, s. 289; İbn Kesir, Ebu’l Fida İsmail b. Ömer, **el-Bidaye ve’n Nihaye**, XIV, Mısır, Matbaatü’s Saade, 1932, s. 169; İbn Hacer, Şihabuddin Ahmet b. Ali el-Askalani, **Dürerü’l Kamine fi Ayani Mieti’s Samine**, IV, Haydarabad, 1929-31, s. 208; Subkî, Taceddin Ebu Nasr, **Tabakatü’s Şafiyeti’l Kübra**, VI, Fas, Matbaatü’l Hüsniye, 1976, s. 29; İbn Tağrıberdi, Cemaleddin Yusufî, **Nücümü’z Zahire fi Mülûki Mısır ve’l Kahire**, thk. Muhammed Hüseyin Şemseddin, IX, Beyrut, Darü’l Kütübi’l İlmiye, t.y. , s. 223; Süyutî, Celaledin Abdurraman, **Tabakatu’l Huffaz**, Beyrut, 1983, 520; M.E.B. İslam Ansiklopedisi, “İbn Seyyidinnas”, V. s. 807

⁸⁷ Safedî, I, 309; İbn Seyyidinnas, **Minehu’l-Midah**, thk. İffet Visal Hamza, Beyrut, Daru’l Fikr, 1987, s. 16

⁸⁸ İsnevî, II, 511; İbni Hacer, IV, 208; Süyutî, 520; İbni Kadı Şübhe, ; İbnül İmad, VIII, 189; Şevkanî, II, 129; Kehhale, XI, 269

⁸⁹ İbn Kesir, XIV, 169; Subkî, VI, 29

sonunda⁹⁰ Kahire’de dünyaya gelmiştir. Ancak diğer rivayetlerden farklı olarak Kütübî doğum tarihi olarak h.661 yılının zilkade ayının 14’ünü vermektedir. Araştırmalarımız sonunda sadece Kütübî’nin eserinde bu bilgiye rastladık. Kütübî’nin verdiği bu tarihle diğer müelliflerin verdiği tarihler arasındaki farklılığın sebebi büyük bir ihtimalle Kütübî, İbn Seyyidinnas’ın doğum tarihini kaydederken bir yazım hatasıyla 671 yazacağı yere 661 yazmıştır. İbn Seyyidinnas’ın küçük yaşta babasıyla ilim halkasına katıldığı bilinmektedir. Kütübî onun 675 yılında Kadı Şemseddin Muhammed İbn’l-İmad’ın ilim meclisine katıldığı bilgisini vermektedir.⁹¹ Böylece kendi verdiği doğum tarihinin yanlış olduğu ipucunu da vermektedir. Çünkü 661 tarihini doğru kabul edecek olursak, bu bilgi bizi İbn Seyyidinnas’ın 14 yaşında ilim öğrenmeye başladığı sonucuna götürür ki bunun da yanlış olduğu hemen görülür.

1.3. Nisbesi:

Hayatının anlatıldığı eserlerde Rabeî, Ya’merî, Endülisî, İşbiliî, Mısırî, Kahirî, Şafiî gibi birbirinden farklı nisbeler verilmektedir.⁹² Soyu Kinaneoğullarının bir kolu olan Yamer’e dayandığı için Yamerî, Rebia b. Nizar Kabilesine nisbetle Rebaî, ataları Endülüs’ten geldiği için Endülüsî, Endülüs’ün İşbiliye(Sevilla) şehrinden oldukları için İşbiliî, Mısır’da doğup-yaşadığı için Mısırî, Şafi mezheb.e mensup olması ve Şafi fıkhında otorite olması sebebiyle Şafiî nisbeleriyle anılmıştır.⁹³ Ancak onu tanıtıcı olarak kullanılan en meşhur nisbesi Ya’merî dir.

⁹⁰ Zehebî, IV, 1503

⁹¹ Kütübî, II, 345

⁹² Zehebî, 260-261; Safedî, I, 289,290; İbn Hacer, IV, 208; Kehhale, Ömer Rıza, **Mu’cemü’l Müellifin Teracimu Musannifi’l-Kütübî’l Arabiyyeti**, XI, Beyrut, Daru İhyau Tûrasi’l Arabiyyi, 1957, 269

⁹³ Zirikli, VII, 263; İbn Seyyidinnas, **Nefhü’s Şezi**, I, 16 (neşredenin takdim yazısı); M. Yaşar Kandemir, **“İbn Seyyidinnas”**, D.İ.A. , XX, 316

1.4. Lakabı ve Künyesi:

Künyesi Ebu'l-Feth, lakabı Fethuddin'dir. Bu künyeyi henüz çok küçükken babası tarafından hadis derslerine götürüldüğü Necip Abdüllatif b. Abdülmün'im el- Harranî tarafından verilmiştir.⁹⁴ İbn Hacer bu konuda şöyle demektedir: "İbn Seyyidinnas daha çok küçükken babası onu Necip el- Harranî'ye getirdi. Necip Harranî onu öptü ve dizine oturttu. Daha sonra ona Ebu Feth künyesini verdi ve bu şekilde anılır oldu."⁹⁵ Babası ve hocalarından İbn Dakiku'l-İ'd ona hep Ebu Feth diye hitap ederlerdi.⁹⁶ Safedî mektuplarında onun için övgü içeren bazı lakaplar kullanmıştır.⁹⁷ Ancak ona, daha çok için büyük dedelerin biri olan Seyyidinnas'a nispetle İbn Seyyidinnas denilmektedir. İncelemelerimiz sonucunda gördük ki yukarıdaki nisbelerinin hiç biri onun için tek başına olarak kullanılmamıştır. O daha çok İbn Seyyidinnas olarak bilinip tanınmıştır.⁹⁸

"İbn Seyyidinnas" denilince ilk akla Uyunu'l-Eser'in müellifi gelmektedir. Başka bir kimse bu künyeyi kullanmamıştır. Ancak babası, dedesi ve kardeşleri için de "İbn Seyyidinnas" künyesi kullanılmış ve bu durum bazı karışıklıklara sebebiyet vermiştir.⁹⁹ Bu tür karışıklıklar diğer müelliflerin başka künyeleriyle birlikte zikredilmesiyle giderilebilmektedir. İbn Seyyidinnas'ın babası Ebu Amr¹⁰⁰, dedesi Ebu Bekir¹⁰¹, ağabeyi için Ebu

⁹⁴ Kütübî, Muhammed b. Şakir b. Ahmet, **Fevatü'l-Vefayat**, (neş. İhsan Abbas), III, Beyrut, Daru's Sadr, 1973, s.345; Safedî, I, 290; İbn Hacer, IV,208; Şevkanî, Muhammed b. Ali, **Bedrü'd-Tali' bi Mehasini men ba'de'l-Karni's-Sabi'**, neş. Muhammed Ali Beydavî, II, Beyrut, Daru'l Kütübî'l İlmiye, t.y. , s. 129

⁹⁵ İbn Hacer, IV, 208

⁹⁶ Safedî, I, 291

⁹⁷ Safedî, I, 298-299

⁹⁸; İsnevî, Cemaleddin Abdurrahim, **Tabaktü's-Şafiye**, (thk. Abdullah el-Cubeyri,) II, Riyad, Daru'l Ulum, 1981, 511; İbnül İmad, Şihabuddin Ebil Felah Abdilhayy b. Ahmet ed-Dimeşki, **Şezerat'üz-Zehab fi Ahbari men Zeheb**, thk. Abdulkadir Arnaut ve Mahmut Arnaut, VIII, Beyrut, Daru'l İbni Kesir, 1996, s.189

⁹⁹ Dedesi Ebu Bekir Muhammed b. Ahmet'e ait olan Ümmüveledlerin satılamayacağına dair eser yanlışlıkla ona nisbet edilmiştir. Bkz. İbn Kadı Şühbe, **Tabakatu's Şafiye**, II, 296

¹⁰⁰ İbn Kesir, XIV, 147

Sa'd, kardeşi ise Ebu Kasım diğer kardeşi ise Ebu Said künyesi kullanılmıştır.¹⁰² Yukarıda ifade edildiği gibi kendisi için Ebu'l-Feth künyesi kullanılmıştır.

1.5. Yetiştirilmesi ve İlim Öğrenimi

Dededen toruna âlim bir aile olan Seyyidinnas ailesi İşbiliye'de yaşıyorlardı. Puvatya savaşının Müslümanlar tarafından kaybedilmesinden sonra Endülüs şehirleri birer birer Müslümanların elinden çıkmaya başladı. İşbiliye de Hristiyanların eline geçince(646/1248) Seyyidinnas ailesi de Doğu'ya göç etmek zorunda kaldı. Bir âlim olan dedesi Cezayir'de bulunan Bicaye'ye yerleşti. Bir süre Tunus ve Bicaye'de yaşayan aile bu bölgede ilmi faaliyetlerde bulundu. Babası bir müddet Tunus ve Bicaye'deki medreselerde müderrislik yaptı. Daha sonra Seyyidinnas ailesi Kahire'ye yerleşti. Kısa zamanda Kahire'nin ilim çevresinde kendilerine mümtaz bir yer edindiler. Babası, aynı zamanda İbn Seyyidinnas'ın en önemli hocalarından birisi olan İbn Takiyyiddin İbn Dakîkul'îd'in(702/1302) ardından şehrin önemli ilim merkezi Kamiliyye¹⁰³ Daru'l hadisi hocalığına getirildi.¹⁰⁴

İlme gönül vermiş bir aile ortamında dünyaya gelen İbn Seyyidinnas babasının özel gayretleriyle tam bir ilim aşığı olarak yetişmiştir. Henüz daha çok küçük yaşlarda babası, onu kendi derslerine, şehrin önemli âlimlerinin ders halkasına ve ilmi sohbetlere katılmasını sağlamıştır. Babası onu dört yaşındayken Şemseddin Makdisî'nin ders halkasına götürmüştür.¹⁰⁵ O zaman ilim halkalarında hadisçiler arasında dinleme(sema') yaşı olan beş

¹⁰¹ Zehebi, **Tezkiretü'l Huffaz**, IV, 1450-1452; M. Yaşar Kandemir, D.İ.A. , XX, 318

¹⁰² İbn Hacer, IV, 213

¹⁰³ Bilgi için Bkz. Makrizî, **Hıttat** II, 375-378

¹⁰⁴ M. Yaşar Kandemir, D.İ.A. , 316-317

¹⁰⁵ İbn Hacer, IV, 208; Şevkanî, II, 129

yaşında¹⁰⁶ babası onu gittiği ilim meclislerine götürmüştür. Babasının 677’de Kadı Ebu’l Hasan Muhammed b. Atik b. Reşik’e okuduğu Kadı İyaz’ın eş-Şıfa’sı¹⁰⁷ ile çeşitli hocalara okuduğu Sahihi Buhari¹⁰⁸ ile el-Gaylaniyat¹⁰⁹ gibi eserleri o da dinledi.¹¹⁰

İbn Hacer’e göre el-Kutbu’l-Kastalânî, el-‘İzzu’l-Harranî, İbnü’l İmradî, Gazi Halavî, İbnü’l-Haymî, Şamiyye b.t el-Bekrî ve Kindî ile İbn Taberzed arkadaşlarından hadis dinlemiştir.¹¹¹ Safedî bu alimlere İbn Hatip el-Mizzî, Safi Halil isimlerini de eklemiştir.¹¹² Böylece hadis taleb.i tamamlayarak ali ve nazil isnadlara sahip oldu. Ancak ‘ali isnadları daha fazlaydı.¹¹³

675 yılından 685 yılına kadar Şemseddin Muhammed b. İmad’ın derslerine devam etti. Kutbuddin İbn Kastalânî’den bizzat kendi el yazısıyla hadis yazdı.¹¹⁴ Kütübî, bu konuda Kutbuddin b. Askalânî ismini vermektedir.¹¹⁵ Verdiği bu bilgide de yalnız kalan Kütübî, kanımızca büyük bir olasılıkla “Kastalânî” ismini “Askalânî” olarak yanlışlıkla kaydetmiştir. İbn Seyyidinnas Arap dilini ise Bahaeddin b. Nehhas el-Halebî’den öğrendi.¹¹⁶

Tahsiline babasından aldığı hadis dersleriyle başlamıştır. Necip Abdüllatif b. Abdülmün’im el- Harranî’nin derslerine devam etti ve icazet aldı. İbn Dakîkul’îd’den hadis dersleri aldı. Onun önemli öğrencilerinden birisi oldu ve ondan uzun süre ayrılmadı. Ayrıca ondan fıkıh usulü dersleri de aldı. Onun yanında tekrarlar yaptı. İbn Dakîkul’îd onu çok seviyordu ve onu diğer

¹⁰⁶ Suyutî, **Tedribü’r Ravi fi Şerhi Takribi’n Nevevî**, 1. Baskı, II, Mısır, Matbaatü’l Hayriye, 1890, s. 6-5

¹⁰⁷ İbn Seyyidinnas, **Uyunu’l-Eser fi Fününü’l Megazi ve’s Şemail ve’s Siyer**, II, (thk. Hüsameddin Küddüsi, Kahire), Daru’l Küddüsi, 1933, s. 347

¹⁰⁸ İbn Seyyidinnas, **Uyunu’l-Eser**, II, 342

¹⁰⁹ İbn Seyyidinnas, **Uyunu’l-Eser**, II, 346

¹¹⁰ Safedî, I, 309-310

¹¹¹ İbn Hacer, IV, 209

¹¹² Safedî, I, 290

¹¹³ İbn Seyyidinnas, **Nefhü’s Şezi**, I, 22

¹¹⁴ Safedî, I, 290; Subkî, VI, 29; Şevkanî, II, 129

¹¹⁵ Kütübî, III, 340

¹¹⁶ İbn Hacer, IV, 209; İsnevî, II, 511; İbnü’l İmad, XIII, 189; Süyutî, 520; Serkis, Yusuf Aliyan, **Mucemu’l Matbuati’l Arabiyye ve’l Muarrabe**, I, Kahire, Matbaatu Turkis, 1928–1930, s. 125

öğrencilerinden ayrı tutuyordu.¹¹⁷ Safedî anlatıyor: "İbn Dakîkul'î'd ders anlatırken bir sahabenin veya bir ilim adamının ismi geçtiğinde İbn Seyyidinnas'a "Ya Eba Feth bu kişiyi bize anlat " dediğinde hemen anlatmaya başlardı. O söze başladığında hocası da dahil herkes pür dikkat onu dinlemeye başlardı."¹¹⁸ Buradan da anlıyoruz ki onun hatiplik yönü de çok mükemmeldi. Safedî eserinde hocası ve yakın dostu İbn Seyyidinnas için "Hayatımda ondan daha fasih ve güzel Arapça konuşan birisiyle karşılaşmadım." demektedir.

1.6. İlimi Seyahatleri

Kahire'deki hocalardan alabileceği ilimleri tahsil ettikten sonra İskenderiye, Şam ve Hicaz gibi ilim merkezlerine ilim tahsili için gitti.¹¹⁹ Buralarda birçok âlimle görüştü ve onlardan istifade etti. Ayrıca İbn Teberzed, Kindî ve İbn Horastanî'nin öğrencileriyle görüştüğü ve onlarla bilgi alış verişinde bulunduğu aktarılmaktadır.¹²⁰ 690 yılında Şam'a gitti. Bilgilerinden faydalanmak için gittiği, zamanın değerli âlimi Fahr b. Buhari(596/690)¹²¹ ile görüşmek nasip olmadı.¹²² Çünkü o Şam'a gelmeden iki gün önce Fahr b. Buhari vefat etmişti. Bu konuda kaynaklarda görüş ayrılığı yoktur. İsnevî bu konuda "İbn Seyyidinnas 690 yılında Şam'a Fahr b. Buhari'den ders okumak için gitmişti. Ancak o, daha şehre girmeden Kûsve¹²³ denilen yere geldiğinde vefat etmişti. İbn Seyyidinnas vefat ettiğini Şam'a geldiğinde öğrendi."¹²⁴

¹¹⁷ İbn Hacer, IV, 210

¹¹⁸ Safedî, 291; İbn Hacer, IV, 210

¹¹⁹ Safedî, I, 309

¹²⁰ Kütübî, III, 340; Safedî, I, 290; İbn Hacer, IV, 209; Şevkanî, II, 129

¹²¹ Fahreddin Ebu'l Hasan Ali b. Ahmet b. Abdülvahit el-Mukaddesi 596 yılında dünyaya geldi. babası belli bir süre Buhara'da görev yaptığı için kendisi de İbnü'l Buhari olarak bilinip tanındı. Yaşadığı zamanda âli isnatlara sahip sayılı alimlerden idi. 690 yılında İbn Seyyidinnas Şam'a gelmeden iki gün önce vefat etmişti. (Ebu'l-Mehasin el-Hüseyni, **Zeyl Tezkiretü'l Huffaz li Zehebî**, neş. Kuddusi, Dimeşk, 1927, 17)

¹²² Kütübî bu ismi Kamr b. Sehavi diye kaydetmiştir. Kütübî, III, 340; Safedî ise Fahr b. Fehari olarak kaydetmiştir. Safedî, I, 290

¹²³ Şam'dan Mısır'a giden kervanların konakladığı ilk köyün adıdır. Yakut el-Hamevî, **Mu'cemu'l-Buldan**, neş. F. Wüstenfeld, V, Beyrut, 1957, s.252

¹²⁴ İsnevî, I, 511; İbn Hacer, IV, 209; Ebu'l-Mehasin, 17

İbn Seyyidinnas, Şam'da İbn Mücavir, İbn Asakir, Ebu Abdullah Muhammed b. Mümin Suveri ve Ebu İshak İbn Vâsidî ile görüştü ve onlardan hadis dersleri aldı. Taberânî'nin Mu'cemu'l Kebir'ini İbn Vasidi'ye okudu ve ondan icazet aldı. Aynı şekilde Şam'da Ahmet b. İbrahim el-Farusî'den Kıraat dersleri aldı.¹²⁵ Zehebî'ye göre İbn Seyyidinnas'ın b.e yakın âlimle görüşmüş ve onlardan ders almıştır. Aynı şekilde Endülüs, Irak ve Kuzey Afrika'da birçok âlimden istifade edip onlardan icazet almıştır.¹²⁶ İbn Seyyidinnas, hadis ilmini öğrenmeye yoğunlaşmış, daha çok hadis hocalarıyla görüşmüş ve hadis ilmi meclislerinde bulunmuştur. Ancak hadis, başta siyer, tefsir ve fıkıh olmak üzere diğer ilimleri öğrenmeyi beraberinde getirmiştir. Onun Şafii fıkıhına dair *et-Tenbih* isimli eseri ezberlediği ve Şafii fıkıhı öğrendiği ve yine hocası İbn Dakiku'l-İd'den fıkıh usulü okuduğu bilinmektedir.¹²⁷ İbn Kesir, onun tarih ve siyer alanında dersler aldığını ve bu alanda üstad olduğunu bize haber vermektedir.¹²⁸ Biz bu bilginin doğruluğunu yazdığı eserlerde de görebilmekteyiz.

İbn Seyyidinnas aynı zamanda Arapçayı her yönüyle en iyi şekilde kullanabilen maharetli bir edebiyatçıdır.¹²⁹ Hem halk tabakasına hem de elit kesime hitap eden eserler kaleme alır. Örneğin Uyunu'l-Eser'in giriş kısmı çok edebi ve ilmi bir dil kullanılarak yazıldığı halde; daha sonraki bölümlerde daha sade bir dil kullanılmıştır. Bu durumu şiirlerinde ve mektuplarında da görebilmekteyiz. Safedî ile arasında ki yazışmalarda daha edebi üslup kullanırken, yazdığı diğer şiir ve nesirlerinde kısmen sade dil kullanmayı tercih etmiştir. Yine O aruz sanatını hiçbir hocadan ders almadan, tamamen kendi gayretleri ile öğrenmiştir. Safedî, onun aruz vezin tekniğiyle bir eser

¹²⁵ İbn Fehd, **Zeyl Tezkiretü'l Huffaz**, 85-88

¹²⁶ Safedî, I, 290-291; Yafii, Ebu Muhammed Abdullah, **Mir'atü'l Cinan ve İbretü'l Yekzan fi Marifeti ma Yü'teberü min Havadisi'z Zaman**, nşr. Muhammed Ali Beydavi, IV, Beyrut, Kütübü'l İlmiye, t.y. , s. 219; İbn Kesir, XIV, 169; İbn Hacer, IV, 208; İbn Kadı Şühbe, II, 390

¹²⁷ İbn Hacer, IV, 209; İsnevî, II, 511

¹²⁸ İbn Kesir, XIV, 169

¹²⁹ Safedî, I, 293; Kütübî, III, 288-292

yazdığını, onun bu eserini gördüğünü, eserin üslubunun akıcı ve anlaşılır olduğunu, sanki şiirsel bir tarzda konuştuğunu bize bildirmektedir.¹³⁰

İbn Seyyidinnas'ın el yazısını hem çok güzel hem de çok hızlı yazabiliyordu. Hem doğuda hem batıda kullanılan hattın her ikisini de çok güzel bir şekilde yazabiliyordu.¹³¹ Yazısı için “çiçek bahçelerinden bir demet”¹³² ifadesi kullanılmıştır. İbn Hacer “hem Mağrib hem de Mısır hattını yazmasını bilirdi. Her ikisini de çok güzel yazardı. Çok güzel hattı yanında çok hızlı yazı yazma kabiliyetine de sahipti.” demektedir.¹³³ Nitekim o, istinsah ve yazı yazmadaki tutkusundan dolayı ilmi seyahatlerini kısıtlamak zorunda kalmıştır. El yazısıyla birçok eser istinsah etmiştir. Çok defa Kur'an-ı Kerim'i güzel yazısıyla baştan sona kadar yazarak, okunması için halka hediye etmiştir. Kur'an'ı bir haftada istinsah ederdi.¹³⁴ İki büyük ciltten oluşan Uyunu'l-Eser'i kendi el yazısıyla yirmi günde istinsah etmeyi başarmıştır.¹³⁵ Bu gerçekten büyük bir başarıydı. Zamanın Memluk hükümdarı Sultan el-Melikü'l Mansur Hüsameddin Lâçin de el yazısını beğenerek kendisini Divanu'l-İnşa'da görevlendirdiyse de buna yeterli zamanı olmadığı için bir müddet sonra bu görevden affını istemiştir.¹³⁶

Bazı hadisleri dedesi ve babasından rivayet etmiştir ve onlardan kendisine zengin bir kütüphane kalmıştır. Kutubî, Zehebî'den rivayetle onun kütüphanesinde kaynak eserlerin tam ve eksiksiz orijinal nüshalarının bulunduğunu bildirmektedir. Ayrıca kütüphanesinde bulunan eserlerin isimlerini de vermektedir. Bu eserlerden bazıları; İbn Sa'd'ın *Tabakat*'ı, Abdurrezzak b. Hemman'ın *Camii*, Taberânî'nin üç *Mu'cem*'i, Hatip el-Bağdadi'nin *Tarih*'i, Tarihü'l Muzaffer, İbn Abdilberr'in *el-İstiab*'ı, İbn Ebi

¹³⁰ Safedî, I, 293

¹³¹ İbn Kesir, XIV, 169; Süyutî, 520

¹³² Safedî, I, 290; Subkî, VI, 29

¹³³ Safedî, I, 293; İbn Hacer, IV, 209

¹³⁴ Safedî, I, 291; İslam Alimleri Ansiklopedisi, “İbn Seyyidinnas”, X, İstanbul, Türkiye Gazetesi, t.y.

¹³⁵ Safedî, I, 291;

¹³⁶ İbn Seyyidinnas, *Minehu'l-Midah*, 15; Safedî, I, 292

Haysem'in *Tarih'i*, Bezzar'ın *Müsned'i*, İbn Ebi Şeybe'in *Müsned'i* ve *Musannifi*, *Temhid* ve *İstiskar* isimli eserlerdir.¹³⁷

İbn Seyyidinnas bilgi ve dindarlıkta zamanının en önde gelen âlimlerinden birisiydi. Kur'an-ı Kerim'i ezberleyerek küçük yaşta hafız olduğunu daha önce belirtmiştik. Bununla birlikte İbn Seyyidinnas hadis ilminde de hafız¹³⁸ derecesine yükselmiş ender muhaddislerdendi. Aynı şekilde bir hadisin sahih mi zayıf mı olduğunu en iyi şekilde bilirdi. Yusufî onun için "Mısır diyarının hadis üstadıdır. Hadis alanında mütehassıslaşmıştı. Hadis ricalini de en iyi bilen âlimlerdendi." der.¹³⁹ Şafiî fıkhında da otoriteydi. Kendinden önceki kaynakları eleştiriye tabii tutmuştur. Onun okuyana sıkıntı vermeyen çok güzel şiirleri vardır. Şiirlerinde saf, temiz bir dil kullanmıştır. Düz yazılarında da mükemmel bir anlatım ve edebi bir üslup vardır. Onun eserlerinin bir benzeri yazılamamıştır.

1.7. Görevleri:

İbn Seyyidinnas, tahsilini tamamladıktan sonra Kahire'de çeşitli görevlerde bulundu. İlk önce Kahire'deki Kamiliyye Medresesi'nde hadis şeyhi ve müderrisi olan hocası İbn Dakiku'l-İd onu yanına yardımcı olarak aldı. Uzun yıllar hocasının yanında kaldı ve onun yetiştirdiği önemli talebelerinden biri oldu. Daha sonra Zahiriye¹⁴⁰ ve Mühezzebiyye¹⁴¹ Medreselerinde hadis hocası olarak görevlendirildi. Aynı zamanda Salihyye Camii¹⁴² ve Rasd mescidi'nde¹⁴³ halka yönelik hadis dersleri verip Kahire

¹³⁷ Safedî, I, 292; Kütübî, III, 345; İbn Hacer, IV, 208; Şevkanî, II, 129

¹³⁸ Hadis ilminde Hafız: üç yüz b. hadisi senet ve metniyle birlikte bilen kişilere verilen isim. Suyutî Tabakatu'l Huffaz isimli eserinde 1192 Hadis hafızına yer vermiş, 21. tabaka 1148. hafız olarak da İbni Seyyidinnas'ın hayatına yer vermiştir. Süyutî, 520

¹³⁹ Yusufî, Musa b. Muhammed, *Nüzhetü'n Nazır fî Sireti Meliki'n Nasır*, thk. Ahmet Hatit, Beyrut, Alimü'l Kütüb, 1986, s. 216; İbn Hacer, IV, 210; Süyutî, 520; Şevkanî, II, 129

¹⁴⁰ Bilgi için Bkz. Makrizî, II, 378-379

¹⁴¹ Bkz. Makrizî, II, 369

¹⁴² Bkz. Makrizî, II, 293-294

¹⁴³ Bkz. Makrizî, II, 445

dışındaki Hendek Camii'nde¹⁴⁴ hatiplik yaptı. Kaynaklar onun zeki, güler yüzlü, tevazu sahibi, hoş sohbet, neşeli, cana yakın, şakacı ve güzel yüzlü olduğunu bize haber vermektedir. Aynı şekilde onun için tarihçi, muhaddis, fakih, müderris, katip, şair, yazar, edip, kurumsal yazışmalardan çok iyi anlayan çok yönlü biri olduğu belirtilmektedir.¹⁴⁵ Bir eseri çok hızlı ve doğru okuyabilirdi.¹⁴⁶

İbn Seyyidinnas, derin dini bilgisini hayatına yansıtan züht ve takva sahibi bir âlimdi. Ayrıca o inanç konusunda her hangi bir mezhebe bağlı değil, selef akidesine sahipti.¹⁴⁷ Safedî onunla birlikte olduğu anları şöyle anlatmaktadır: “Onunla birlikte uzun sohbetlerimiz olurdu. Onun yanındayken günlerin nasıl geçtiğini fark etmezdim. Zahiriye medresesinde o hadis hocası iken de hep onun yanında olurdum. Bazen onun evinde kalırdım. Yine bir gün onun evinde kaldığımda, onun bir namazı tekrar tekrar kıldığını gördüm. Bu durumu kendisine sorduğumda bana “Bir gün vakit namazlarımdan birisini iki defa kıldığımı hatırladım ve bu bana hiçte zor gelmedi. Artık namazlarımı böyle kılmaya devam ettim. Zamanla aynı namazı üç, dört defa derken bir namazı beş defa tekrarlayarak kılmaya başladım ve bu bende bir alışkanlık haline geldi. O zamandan beri de namazlarımı bu şekilde kılmaktayım.” dedi. Ve ben buna çok şaşırdım.¹⁴⁸ İbn Seyyidinnas'ın namaza olan bu tutkusu kendisinin dini yaşama konusunda ne kadar hassas olduğunu bize göstermektedir. Acaba belli bir yaştan sonra İbn Seyyidinnas'ta unutkanlık baş gösterdi de namazlarını bu sebepten dolayı mı tekrar tekrar kılmaya başladı demekten kendimizi alamıyoruz.

¹⁴⁴ İbn Verdi, Zeyneddin Ömer, **Tetimmütü'l Muhtasar fi Ahbari Beşer**, II, Beyrut, 1970, s. 434; Bkz. Makrizî, II, 325

¹⁴⁵ Zehebî, **Zeylû İber fi men Gaber**, thk. Muhammed Said Zağlul, IV, Beyrut, Kutubu'l İlmiye, 1985, s. 99; Safedî, I, 292-293; Subkî, VI, 29; İbn Hacer, IV, 209; Suyutî, 520

¹⁴⁶ Safedî, I, 291; İbn Kesir, XIV, 169

¹⁴⁷ İbn Kesir, XIV, 169

¹⁴⁸ Safedî, I, 291

İbn Seyyidinnas'ın ilmi seyahatleri sırasında Hicaz bölgesine gittiğini¹⁴⁹ biliyoruz. Bu bölgedeki âlimlerden bilgi alış verişi yapıştı. Makamatü'l-Aliye isimli eserinde Muhammed b. Amr el- Akılı'den rivayette bulunmaktadır.¹⁵⁰ Eserin neşrini yapan İffet Visal Hamza, Akılı'nın Haremeyn'de yaşamış olduğu bilgisini bize aktarmaktadır.¹⁵¹ Bununla yanında hakkında bilgi bulunmamakla birlikte onun bu yolculuğuna hac ibadetini yerine getirmek amacıyla gerçekleştirdiğini sanıyoruz. Tüm bunlara rağmen kendisine "içkiye düşkün", "kıbleye doğru yatardı" gibi iftiralar da atılmıştır.¹⁵²

Safedî ile arasında yazışmalar yapılmıştır. Bu yazışmalar daha çok şiir şeklinde bazen de nesir tazında oluyordu. Bu durum vefatına kadar devam etmiştir.¹⁵³ Kaynaklarda İbn Seyyidinnas'ın bu yazışmalarının özellikleri belirtilerek aynı zamanda şiirlerinden de örnekler verilmiştir.¹⁵⁴ Yusufî İbn Seyyidinnas'ın mektupları konusunda şöyle demektedir: "İbn Seyyidinnas'ın Safedî ile birbirlerine yazdıkları mektupları ve şiirleri gördüm ve okudum. Bazı mektuplarını ben getirip götürüyordum. Aynı şekilde Kuzey Afrika'daki akrabalarından gelen mektupları ve bunlara cevap olarak yazdığı şiirlerini ve mektuplarını da gördüm. Bazı günler Zahirîye Medresesinde onunla birlikte olduğumuz zaman Fas'taki amcaoğlundan gelen mektupları bana verir, okuduktan sonra elimden alır ve cevabı yazmaya başlardı." ¹⁵⁵

1.8. Vefatı:

İbn Seyyidinnas ile aynı dönemde yaşayan ve onun yakın dostu olan Musa b. Muhammed Yusufî'nin İbn Seyyidinnas'ın ölümü ve sonrası hakkında verdiği bilgiler hayli ilginçtir. Onun aktardığına göre İbn Seyyidinnas'ın ölümünden önce kendisine gelerek "Altmış üç yaşına girdim,

¹⁴⁹ Safedî, I, 290

¹⁵⁰ İbn Seyyidinnas, Makamatü'l Aliye, 59-60

¹⁵¹ İbn Seyyidinnas, Makamatü'l Aliye, 59

¹⁵² Yusufî, 224; İbnü'l İmad, VII, 190

¹⁵³ Safedî, I, 293; İbn Kesir, XIV, 169; İbn Hacer, IV, 210; Şevkanî, II, 129

¹⁵⁴ Yusufî, 218-228; Kütübî, III, 345-349; Safedî, I, 293-307; Subkî, VI, 30

¹⁵⁵ Yusufî, 219-220

ölümüm yakındır. Babam da dedem de altmış üç yaşında vefat etti. Bundan sonrası artık ölümdür.” demiş ve yine aynı günlerde rüya gördüğünü, rüyasında Hz. Peygamber'i gördüğünü, O'na selam verdiğini onun da selamını aldığını, eliyle kendisine dokunduğunu ve ölümünün yakınlığına delalet eden bir söz söylediğini anlatmıştır. Aynı günlerde İbn Seyyidinnas vefat etmiştir.¹⁵⁶

Cenazesine kadılar, muhaddisler, alimler, umera ve halktan birçok kişi katılmıştır. Cenaze namazı kılındıktan sonra Hayl çarşısı denilen yere getirilmiş ve orada ikinci defa cenaze namazı kılınmıştır. Bu arada Sultan pencerede oturmaktaydı ve yanında da sarhoş birisi vardı. Sultan Emirü'l-Ahur'a cenazenin kimin olduğunu sorduğunda meşhur hadis hocası İbn Seyyidinnas'ın cenazesi olduğu haberini alır. Bunun üzerine sarhoş kişi “ Bu ölen kişi insanların önde gelenlerindendir ve onların çoğu içkiye düşkün kimselerdir.” diyerek alimlere ve kadılara iftira atmaya ve onları Sultanın gözünden düşürmeye çalışmıştı. Bunun üzerine Sultan ertesi gün bugünkü adliye sarayı gibi görev yapan Daru'l-Adl'e gitti ve kadılara İbn Seyyidinnas'ı sordu ve onun âlim ve abid biri olduğu cevabını aldı. Bundan sonra sultan hiçbir şey söylemedi.¹⁵⁷ Bu durum İbn Seyyidinnas'ın siyasi alandan ve yöneticilerden uzak; sadece ilme hasredilmiş bir hayat sürdüğünü göstermektedir.

İbn Seyyidinnas'ın ölümünü İbn İmad ise şöyle anlatmaktadır:”734 yılı Şaban ayının 11'i cumartesi günü kardeşlerimizden biri onun bulunduğu meclise geldi. İbn Seyyidinnas onun içeri girmesiyle ayağa kalktı, ama ayakta duramadı ve düştü. Üç kişi hemen tuttular. Ancak bu durumu uzun sürmedi o saat içinde ruhunu teslim etti. Karafe mezarlığına, İbn Ebu Cemre'nin(ö.733/1333)¹⁵⁸ yanına defnedildi.”¹⁵⁹ Reddü'l-Vafir sahibi

¹⁵⁶ Yusufi, 223

¹⁵⁷ Yusufi, 222-224

¹⁵⁸ Şafii fikhî âlimi ve muhaddis olan İbn Ebu Cemre tahsilini Dimeşk'te yaptı. Bir süre burada müderrislik yaptı. Daha sonra Kudüs, Şam ve Kahire baş kadılıklarında bulundu. Baş kadılık,

Nasireddin diğer tüm kaynakların aksine İbn Seyyidinnas'ın, İbn Ebî Hamza'nın yanına defnedildiğini haber vermektedir.¹⁶⁰

İbn Seyyidinnas'ın ölüm tarihi konusunda kaynaklar ittifak etmişlerdir. Ölüm tarihi olarak h.734 şaban ayının 11. günü verilmektedir.¹⁶¹ Farklı bir tarih veren kaynağa rastlamadık. İbn Seyyidinnas'tan sonra Zahiriye Medresesi Müderrisliğine Kadı Celaledin'in teklifiyle Alâeddin Moğultay getirilmiştir.¹⁶²

Şeyhülislamlık ve hatiplik ilk defa onda tek bir şahısta toplandı. Tahriru'l Ahkam ve Teracimu'l Ricali'l Buhari isimli eserleri vardır.

¹⁵⁹ İbn İmad, XIII, 190; İbn Kesir, XIV, 169

¹⁶⁰ Nasireddin, Şemseddin Muhammed b. Ebi Bekr, **Reddü'l Vafir**, (thk. Muhammed Züheyr Saviş,) Beyrut, Mektebetü'l İslamiyye, 1980

¹⁶¹ Zehebî, **Tekiretü'l Huffaz**, IV, 1503; Safedî, I, Yafii, IV, 218; Kütübi, III, 349; İbn Kesir, XIV, 169; İbn Tağrıberdi, IX, 223

¹⁶² Yusufî, 225

2-İBN SEYYİDİNNAS'IN HOCALARI:

2.1. Muhammed b. Muhammed b. Ahmet el-Ya'meri:

İbn Seyyidinnas'ın babasıdır. Tunus ve Bicaie'de ki medreselerde bir müddet müderrislik yaptıktan sonra Kahire'ye yerleşti. İbn Seyyidinnas'ın küçük yaştan itibaren iyi bir eğitim alması için yoğun çaba sarf etmiştir. Onu daha çok küçükken ilim meclislerine götürmüştür. Kadı Ebu'l Hasan Muhammed b. Hüseyin'e Kadı İyaz'ın Şifa'sı ve çeşitli hocalara Sahihi Buhari ve Gaylaniyat gibi eserleri okudu. Bu dersleri oğlu İbn Seyyidinnas da dinledi.¹⁶³ Takiyyuddin İbn Dakik'ul-id'in ardından Kamiliye Daru'l-hadisi hocalığına getirildi.

2.2. Takiyyüddin Muhammed b. Ali İbn Dakîkul'îd:(ö.702/1302)

625/1228 yılında anne ve babasının hac yolculuğu sırasında Yenbu, sahilinde seyreden bir gemide doğdu. Babasının dedesi Muti'nin bir bayram günü giydiği çok beyaz bir elbiseyi görenlerin "bayram unu gibi" demeleri üzerine bu tabir kendisine lakap olmuş, daha sonra da oğlu ve torunları bu İbn Dakîkul'îd olarak anılmışlardır. Memleketi Mısır'ın Said bölgesindeki Kus Şehrinde büyüdü ve ilk tahsilini burada tamamladı.

Maliki alimi olan babasından bu mezheb. fıkhnı, hadis ve fıkıh usulünü, Hibetullah el-Kıfti'den ve Kahire'de İzzeddin b. Abdüsselam'dan Şafii fıkıhı okudu. İlim için İskenderiye, Hicaz ve Şam gibi birçok şehri dolaştı. Bu şehirlerde İbn Mukayyer, İbn Cümmeyzî, İbn Revac, İbn'l-Hubab, Abdülazim b. Abdülkavi el-Münzirî ve Ahmed b. Abdüddaim gibi daha birçok alimden hadis dersleri okudu. Daha genç yaşta Maliki ve Şafii mezheplerinde fetva verecek derecede fıkıhta derinleşti. Ayrıca hadis, tefsir, kelam ve Arap dili ve edebiyatında derin bilgi sahibi oldu.

¹⁶³ İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 455-460

Önceleri Kus'ta ki Necibiyye Medresesinde dersler veriyor iken daha sonra Sabıkıyye Medresesinde ders verdi, birçok talebe yetiştirdi ve şöhreti yayıldı. Kus'ta bir süre Malikî Kadılığı da yaptı.¹⁶⁴ Ardından Kahire'ye yerleşerek çeşitli Medreselerde Müderrislik yaptı. Başta İbn Seyyidinnas olmak üzere birçok öğrenci yetiştirdi.

İleri yaşlarda Şafii kadıkudatlığına getirildi ve bu görevde iken 11 safer 702 yılında Kahire'de vefat etti.

Eserleri şunlardır:

1-*el-İman fi Marifeti Ehadisi'l-Ahkam*

2-*İhkamü'l Ahkam Şerhu Umdetü'l-Ahkam*

3-*el-İktirah fi Beyani'l-Istilah*

4-*Şerhu'l-Erbaine Hadisen*¹⁶⁵

2.3. Ebu'l Hasan El-Garrafi(620/704)

Tam adı Taceddin Ebu'l Hasan Ali b. Ahmet b. Abdulmuhsin b. Ebi'l Abbas el-İskenderîdir. 620 yılından sonraki yıllarda doğmuştur. Zamanın önde gelen hadisçilerindendir. İbn Seyyidinnas, ilmi seyahatlerinin ilk durağı olan İskenderiye'de kendisiyle görüşmüş ve onun ders halkasına katılmıştır. Onun seyyid ve şerif olması, marifet sahibi olması, ali' isnatlara sahip olması ve kendisinden birçok ilim aşığının hadis yazması ve rivayet etmiş olması İbn Seyyidinnas'ın ondan ders almasında etkili olmuştur. Ebu'l Hasan el-Garrafi 704 yılında vefat etmiştir.¹⁶⁶

¹⁶⁴ İsnevî, II, 229

¹⁶⁵ Geniş bilgi için Bkz. İbn Hacer, IV, 91; Kütübi, II, 244; İbnü'l İmad, VI, 5; Brockelmann, Suppl., II, 66; Zirikli, *Alam*, VII, 173; Ahmet Özel, “İbn Dakikul'id”, D.İ.A. , XIX, 407-409

¹⁶⁶ İbn Fehd, *Zeyl Tezkiretü'l Huffaz*, 94-95; İbn Seyyidinnas, *Nefhü's Şezi*, I, 34

2.4.Şamiyye bt. El-Bekri Emetü'l Hakk

Şamiyye bt. Ebî Ali Hasan b. Muhammed b. el-Bekri'nin doğum tarihi kaynaklarda geçmemektedir. Nesebi Hz. Peygamber'in hanımlarından birine dayanmaktadır. Babasının dedesinden, dedesinden ve İbn Taberzed'den rivayetlerde bulunmuştur. Zamanının örnek müslüman âlim kadınlarındadır. İbn Seyyidinnas, kendisinden küçük yaştan itibaren yararlanmıştır. Bu durum onun ilmi elde etmeye ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Müellif kendisinden rivayetlerde bulunmuştur. Şamiyye bt. el-Bekri 685 yılında Kahire'de vefat etmiştir.¹⁶⁷

2.5. İbnü'n- Nehhâs el-Halebî(ö.698/1299):

627/1230 yılında Halep'te doğdu. Babası Ebu İshak İbrahim'den hadis, Ebü'l-Beka b. Yaîş ve Cemaleddin b. Amrûn'dan dil ve edebiyat, Ebu Abdullah Muhammed el-Fâsî'den kıraat dersleri aldı. Ayrıca daha birçok âlimden ilim öğrendi.

İbn'n Nehhâs Moğol ordusunun Halep'i tahrip etmesi üzerine 658 yılında Kahire'ye gitti. Burada da birçok ilim adamında istifade etti. Daha sonra nahiv dersleri vermeye başladı ve bu dersler büyük ilgi gördü, şöhretinin yayılmasına vesile oldu. Ayrıca birçok talebe yetiştirdi. Değerli kitaplarla donattığı zengin bir kütüphaneye sahipti.

İbn'n Nehhas 7 cemaziyelahir 698/1299 yılında vefat etti.¹⁶⁸

¹⁶⁷ Zehebî, **İber**, V, 352; İbn Seyyidinnas, **Nefhü's Şezi**, I, 34-35

¹⁶⁸ Geniş bilgi için Bkz. Zehebî, **İber**, III, 392; Kütübî, III, 294-297; İbn Hacer, IV, 58; Kehhale, **Mucem**, VIII, 219; İsmail Durmuş, "**İbnü'n Nehhas el-Halebî**", D.İ.A. , XXI, 177-178

2.6. Abdülmü'min b. Halef el-Dimyatî (613-705/1216-1306)

Memluklar döneminde yaşayan ve İbn Seyyidinnas'ın en önemli hocalarından biri olan büyük hadis hafızı Dimyatî, aynı zamanında Şafii fakihi idi.¹⁶⁹ Mısır'ın Dimyat Şehrinde doğdu. Önemli ilim merkezlerini dolaşarak b. üç yüz hocadan dersler aldı. Makrizî Zahirîye medresesi'nden bahsederken kendisinden “Zahirîye Medresesi'nde kendilerine doğu cihetindeki derslik eyvan verilen hadisçilerin müderrisi Şerafeddin Abdülmümin ed-Dimyatî'ydi.” diye bahsetmektedir.¹⁷⁰ Birçok biyografi yazarına göre döneminin en kuvvetli hadis hafızı olan Dimyatî'nin eserlerinden en önemlileri şunlardır:

- 1- *Mu'cemü's Şüyuh*: Ders aldığı hocalarını tanıttığı iki ciltlik eseridir.
- 2- *Muhtasar fi Sireti Seyyidi'l Beşer*
- 3- *Fazlu'l-Hayr*
- 4- *Kabailü'l-Hazreç*¹⁷¹

2.7. Yusuf b. Abdurrahman el-Mizzî (654–742/1256–1342)

Halep'te doğdu, Şam yakınlarındaki Mizze'de yetişti. Şam'daki hocalardan dersler aldı. Hadis ve hadis ricali konusunda ünlü bir âlim oldu. Hadis ilminde hafız derecesine yükseldi. Şam'daki medreselerde elli yıl hadis hocalığı yaptı. Bu sürenin yirmi üç yılını Eşrefiyye Daru'l-Hadis'i baş müderrisi olarak geçirdi. Biyografi sahasında eserler yazdı. Bunların en

¹⁶⁹ İbn Verdi, II, 434

¹⁷⁰ Makrizî, Hitat, II, 379

¹⁷¹ Geniş bilgi için Bkz. Zehebi, *Tezkiretü'l Huffaz*, IV, 1477; İsnevî, I, 552–554; Subkî, , IV, 10; İbn Hacer, II, 417; Kütübi, II, 17; Brockelmann, II, 74; Kehhale, VI, 19; Ali Osman Ateş, “Abdülmü'min b. Halef el-Dimyatî”, D.İ.A. , IX, 310–312

meşhuru Makdisî'nin Kemal fi Esmâ'îl-Rical adlı eserine yaptığı ilaveli tezhiptir. Alfabetik olarak tertip edilen eser on iki ciltten oluşmaktadır. Bu çalışma Kütübü's-Sitte râvilerinin hayatını ihtiva eden geniş bir eserdir. Mizzî'nin diğer önemli eseri ise Tuhfetü'l Eşraf bi Marifeti'l Etraf, Kütübü's sitte üzerine yazılmış olup 19595 hadis içeren bir etraf kitabıdır.¹⁷²

3- İBN SEYYİDİNNAS'IN ÖĞRENCİLERİ

3.1. Halil b. Aybek es-Safedî

696/1297 yılında safed şehrinde doğdu. Babası İzzeddin Aybek Memluktandı. Safed'te çeşitli alimlerden dersler aldı. Güzel yazı yazar, resim yapar ve edebiyatı çok severdi. Kendini bu şekilde yetiştirmiştir. Yirmi yaşındayken o zamanın ilim ve kültür merkezi olan Şam'a geldi. İbn Seyyidinnas, Zehebî, Mizzî ve Sübkî'den dersler aldı. Kitabet ve inşa görevlerinde bulundu. Şam Ümeyye Camii'nde ve Halep'te müderrislik yaptı. 755 yılında hacca gitti.

Safedî hat ve inşa sanatları, Arapça edebiyat ve tarih sahalarında ün yapmıştır. İbn Seyyidinnas hem hocası hem de mektup arkadaşıydı. Ömrü yazmakla geçmiştir. Kendi ifadesine göre beş yüz cilt civarında eser yazmıştır. Divan-ı İnşada yazdıkları bunun iki katı kadardır. Safedî 764 yılında Şam'da vefat etmiştir. Önemli eserleri şunlardır;

1-*el-Vafi bi'l Vefayat*: İbn Hallikan'ın Vefayatü'l Ayan isimli eserine tekmile yapmak için başlamış, çalışmanın ilerlemesi sonucu Vefayat türünün en hacimli ve en güzel biyografi ansiklopedisi haline gelmiştir.

2- *Ayanü'l-Asr ve Avanü'n-Nas*: on iki cilt tutan bu eserinde zamanındaki önemli kişilerin hayatlarını ele almıştır.

¹⁷² . İbn Hacer, IV, 457; İbn Tağrıberdi, X, 76; Brockelmann, II, 64; Zirikli, IX, 313

3- *Tashihü'l-Tashif*: dil sahasında okunuşu ve yazılışında hata yapılan kelimeler hakkında yazılmış bir çalışmadır.

4- *Gavamızü'l-Sıhah*¹⁷³

3.2. Moğultay b. Kılıç b. Abdullah el-Bakracî (690-762/1291-1361)

Türk asıllı hadis hafızı, Hanefi fakihi ve tarihçidir. Kahire'de yetişti. Kahire'de çeşitli medreselerde müderrislik yaptı. Hadis ilminde hafız derecesine ulaştı. Tarih ve ensabı da çok iyi bilirdi. 762/1361 yılında Kahire'de vefat etti. Önemli eserleri şunlardır;

1-*İkmalü Tehzibü'l-Kemal*

2-*Zehrü'l Basim fi Sireti Ebi'l-Kasım*

3-*Buhari Şerhi: 20 cilttir.*

4-*Hasaisü'l-Mustafa*

5-*İbn Mace Şerhi*

6-*el-Vazihü'l-Müb.*

7-*el-İşare*¹⁷⁴

3.3. Ebu'l Meali Muhammed b. Rafi (704-774/1305-1372)

704 yılında Kahire'de doğdu. Babası hadis ve kıraat alimidir. Dimyatî ve Mizzî'nin derslerine katıldı. Mısır'a gelince İbn Seyyidinnas ve Kutbuttın el-Halebî'den dersler aldı. Haccını eda ettikten sonra bir süre Mekke ve Medine âlimlerinden de istifade etti. Daha sonra Şam'a geldi. Şam'da çeşitli daru'l-hadis ve medresede müderrislik yaptı. Çocuklarının tahsiliyle yakından ilgilendi, onların muhaddis olarak yetişmelerini sağladı. 774 yılında Şam'da vefat etti. Önemli eserlerinden bazıları şunlardır;

¹⁷³ Günaltay, 326–327

¹⁷⁴ İbn Hacer, IV, 352; İbn Tağrıberdi, X, 19; İbnü'l-İmad, VI, 197; Brockelmann, II, 47; Zirikli, IX, 313

1-*el-Vefayat*: Birzalı'nın Muktefa li Tarihi Ebi Şame isimli zeylinin devamı olup 737 ile 774 yılları arasında yaşayan önemli kişilerin hayat hikâyelerine yer verilmiştir.

2- *Mucemü's-Şüyuh*: Müellifin ders aldığı hocalarının ve okuduğu kitapların isimlerini ihtiva eden eseridir.

3-*Zeyl ala Tarihi Bağdat*

4- *Zeyl Müştebihi'n-Nisbe*¹⁷⁵

3.4. Ebu Hafs Ömer b. Ali İbn'l Mülakkın(804/1401)

723 yılında Kahire'de doğdu. Kendisi de âlim olan üvey babası İsa el-Mağribî'nin gözetiminde yetişti. Malikî fıkhnı öğrendi ancak daha sonra Şafii mezhebe yöneldi. İbn Seyyidinnas ve İbn Cema'a başta olmak üzere birçok alimden dersler aldı. Kahire'nin çeşitli medreselerinde hocalık yaptı. Öğrencileri arasında İbn Hacer, Makrizî ve Sıbt İbn'l-Acemi gibi önemli alimler bulunmaktadır. Üç yüze yakın kitap yazdığı rivayet edilmektedir. Bazıları şunlardır;

1- *Şevahidü't Tevzi' fi Şerhi'l Camii's Sahih*: Buhari'nin Camiü's-Sahihî'nin şerhidir.

2- *Umdetü'l-Muhtac ila Kitabi'l Minhac*: Nevevî'nin Minhacü't-Talib isimli eserinin şerhidir.

3- *Tezkire fi'l Fıkhı's-Şafî*:

4- *el-İkdü'l-Müzheb fi Tabakati Hameleti'l-Mezheb*: Başlangıçtan müellifin zamanına kadar 1200 civarında Şafii alimin biyografisini içermektedir.

5-*Tabakatü'l-Evliya*: eser 230 mutasavvıfın hayatını ihtiva etmektedir.

¹⁷⁵; İbn Hacer, III, 439-440; İbnü'l İmad, VI, 234-235; Brockelmann, II, 33; Zirikli, VI, 124; M. Yaşar Kandemir, "İbn Râfi" D.İ.A. , XX, 239

6- *Nüzhetü'n-Nüzzar fi Kudatî'l-Emsar* (Ahbaru Kudati Mısır): Eserde adından da anlaşılacağı gibi Mısırda kadılık yapanlar hakkında bilgi verilmiştir.

7- *Tefsiru Garibi'l-Kur'an*¹⁷⁶

3.5. el-Müsnid Ebu'l Ferec el-Gazzî(715/799)

Tam adı Abdurrahman Ebu'l Ferec b. Ahmet b. Mübarek b. Hammad b. et-Türkî b. Abdullah el-Gazzi, el-Kahirî olup İbnü's Şeyha olarak bilinir. 714 veya 715 yılında dünyaya gelmiştir. İçlerinde İbn Seyyidinnas da olmak üzere birçok âlimden hadis rivayet etmiştir. Fıkhi bilgisini Takiyyüddin Subki'den almıştır.

¹⁷⁶ Makrizî, *Hıtat*, II, 393-394; Süyutî, *Hüsnü'l Muhadara*, I, Mısır, Matbaatü'l İdaretü'l Vatan, 1881, s. 438; İbnü'l İmad, VII, 44-45; Brockelmann, II, 113-114; Ahmet Özel, “İbnü'l Mülakkın”, D.İ.A. , XXI, 150-152

İKİNCİ BÖLÜM

1- İBN SEYYİDİNNAS'IN ESERLERİ:

1.1. Uyunu'l-Eser fi Fününi'l-Meğazi ve's Siyer¹⁷⁷

İbn Seyyidinnas'ın Hz. Peygamber'in hayatını anlattığı iki ciltten oluşan en önemli eseridir. Büyük siyer olarak da bilinmektedir. Uyunu'l-Eser¹⁷⁸ içeriğinin doğruluğu ve güvenilirliği konusunda siyer kaynaklarının en sahihlerinden biri olarak kabul edilmektedir. İbn Seyyidinnas eserini yazarken siyer, tarih ve hadis alanında kaleme alınan ilk kaynaklara dayanmıştır. Bununla birlikte kendisinin yaralandığı, ancak günümüze ulaşamayan bazı eserlere de çalışmasında yer vererek onların tarihin tozlu sayfalarında kaybolup gitmesini engellemiştir. Ayrıca hocalarından rivayet yoluyla edindiği bilgilerden de istifade ederek eserini meydana getirmiştir. Eserin sonunda kaynaklarını zikretmiştir.

İbn Seyyidinnas bu eserinde İbn İshak'ın *Sire'sini* ve İbn Sa'd'ın *Tabakatü'l-Kübra'sını* örnek alarak Hz. Peygamber'in soyunu; kronolojik olarak hayatını, savaşlarını, mucizelerini ve şemailini ele almıştır. Ayrıca rivayetlerde geçen nadir kelimeleri, sened ve metinlerdeki bazı meseleleri her konunun sonunda "Bu konuyla ilgili faydaların zikri" başlığı altında açıklamıştır. Eserine aldığı her bilginin senedini zikretmiştir. Bu şekliyle eser, diğer siyer kitaplarından farklı olarak bir hadis kitabına benzemektedir. Daha öncede geçtiği gibi eserin bu tarz bir metot takip etmesinde, İbn Seyyidinnas'ın tarihçiliği yanında iyi bir muhaddis olmasının etkisi büyüktür.

¹⁷⁷ İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser fi Fününi'l-Megazi ve's Şemail ve's Siyer*, neş. Hüsameddin el-Küddisi, Mektebetü'l Küddisi, Kahire 1356, I-II

¹⁷⁸ Safedî "Uyunu's Sire" olarak isimlendirmiştir. s. 292

1.1.1. Uyunu'l-Eser'in Muhtevası

İbn Seyyidinnas Uyunu'l-Eser'in giriş kısmında eseri niçin yazdığını, neden bu tarz bir siyer kitabı kaleme alma gereği hissettiğini açıklamıştır.¹⁷⁹ Ayrıca kendisinin en önemli kaynakları olan İbn İshak ve Vakidî hakkında bilgi verdikten sonra bu iki müellife yönelik güvenilirliklerini zedeleyen suçlamaları sıraladıktan sonra bu isnatlara tek tek cevap vermiştir.¹⁸⁰ Uyunu'l-Eser'in muhtevasını, rivayetleri senet bölümüyle birlikte aldığını, aynı rivayetleri tekrar etmediğini, bazı kısaltmalar kullandığını ve yazdığı bu kitabı Uyunu'l-Eser fi Fününi'l-Meğazi ve's Siyer diye isimlendirdiğini eserin giriş kısmında bize bildirmektedir.¹⁸¹

Uyunu'l-Eser iki cilt olmakla birlikte giriş kısmından sonra iki ana kısma ayrılmaktadır. Birinci bölüm Uyunu'l-Eser'in birinci cildinin tamamını ve ikinci cildin de büyük bir bölümünü kapsamaktadır. İkinci cildin 283 sayfasına kadar devam etmektedir.

Bu bölüm şu konuları içine almaktadır:

Hız. Peygamber'in soyu ve nesebi, doğumu, süt anneye verilmesi, Beni Sad yurdunda yaşadığı bazı olağanüstü olaylar, annesinin vefatı ve dedesi Abdulmuttalip'in onu vefatına kadar yanına alması, amcası Ebu Talib'in evine alması ve himaye etmesi, Şam yolculuğu, Kâhin ve Rahiplerin O'nun Peygamberliğini haber vermeleri, Hız. Hatice ile evlenmesi, Peygamberliğinin başlaması ilk vahyin nüzulü, İslam'a ilk girenler, Müslümanların çektiği cefa ve sıkıntılar, Habeşistan'a yapılan iki hicret, Ayın ikiye ayrılması, Taife tebliğe gidişi ve daha sonra Mekke'ye dönüşü, Akâbe biatleri, İsra ve Miraç olayları, namazın farz kılınması, Medine'ye hicret, Mescidi Nebevi'nin inşası; Hız. Peygamber'in savaşları, gönderdiği seriyyeler; komşu hükümdarlara

¹⁷⁹ İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 5–7

¹⁸⁰ İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 10–21

¹⁸¹ İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 6–7

gönderdiği İslam'a davet mektupları, gruplar halinde İslam'a girişler, Veda haccı, Hz. Peygamber'in vefatı gibi konular.¹⁸²

Birinci bölümü eklemeler takip eder. Önemli olayların yer aldığı bu ilave bölümde Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden vefatına kadar ki bazı önemli olaylar özetlenmiştir.¹⁸³ Olaylar yıllara göre örnek olarak şu şekilde sıralanmıştır:

Hicretin Birinci Yılı Olayları:

- İlk Cuma namazının kılınması ilk hutbenin irad edilmesi
- Sefer haricinde namazın dört rekat olarak kılınmaya başlanması
- Mescidi Nebevinin ve haneyi saadetlerinin inşası
- Hicretin ikinci ayında Muhacirlerle Ensar'ın Kardeşliği
- Namazlardan önce ezanın okunması
- ...

Hicretin İkinci Yılı Olayları:

- Buvat Gazvesi
- Abdullah b. Cahş Seriyyesi
- Beni Kaynuka Gazvesi
- ...

Medine dönemi olaylarını yıllara göre bu şekilde kronolojik olarak vermiştir.

İkinci ek bölümde ise Hz. Peygamber'in mucizelerine yer verilmiştir.¹⁸⁴

İkinci ana kısımda Hz. Peygamber'in çocukları, amcaları, halaları, hanımları, şemaili, köleleri, cariyeleri, koruması altına aldığı kimseler,

¹⁸² İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 6

¹⁸³ İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 283–285

¹⁸⁴ İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 286–288

b.ekleri, silahları hakkında bilgi verilmektedir. Bu konular başlıklar halinde ayrıntılı olarak incelenmektedir.¹⁸⁵

İkinci bölümden sonra, eserin sonunda İbn Seyyidinnas'ın yararlandığı kaynaklar ve müellifler hakkında ayrıntılı bilgi verilen bir bölüm bulunmaktadır.¹⁸⁶

1.1.2. Uyunu'l-Eser Hakkındaki Görüşler:

Subkî, “Fethuttin İbn Seyyidinnas Meğazi ve siyer konusunda Uyunu'l-Eser diye isimlendirdiği güzel bir kitap yazmıştır.”¹⁸⁷

İbn Kesir “İki ciltten oluşan güzel bir siyer kitabı yazdı.”¹⁸⁸

İbn Hacer “ O, Uyunu'l-Eser diye isimlendiği bir siyer kitabı kaleme aldı. Bu kitap alanında zirve bir eserdir.”¹⁸⁹

Şevkanî, “Onun meşhur bir siyer kitabı vardır. Bu eserden insanlar müellifin zamanında ve ondan sonra çok istifade ettiler. Siyer alanında ondan sonraki müellifler, bu kitaba itimat ettiler. Birçok konuda ondan yararlandılar.” demektedirler.¹⁹⁰

Yazdıkları siyer kitaplarında Uyunu'l-Eser'den yararlanan müelliflerden bir kaçını şöyle zikredebiliriz;

Muhammed b. Yusuf eş-Şamî(942) *Sebilu'r Hüda ve'r Reşad fi Sireti Hayri'l Beşer* isimli eserinde büyük ölçüde Uyunu'l-Eser'den istifade etmiştir. Bu eser *Siretü's-Şamiyye* diye de bilinir.¹⁹¹

¹⁸⁵ İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 288-342

¹⁸⁶ İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 342-348

¹⁸⁷ Subkî, VI, 29

¹⁸⁸ İbn Kesir, XIV, 169

¹⁸⁹ İbn Hacer, IV, 209

¹⁹⁰ Şevkanî, II, 129

¹⁹¹ İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, Hataravi(neş.), I, 8

Ali b. İbrahim el-Halebî(1044) *İnsanu'l-Uyun fi Sireti'l Eminü'l Me'mun* isimli siyer sahasının en güzel çalışmalarından birisi olan eserini kaleme alırken İbn Seyyidinnas'ın eserinden çokça yararlanmıştır.¹⁹²

Kâtip Çelebî, “Bu, siyer alanında faydalı bilgileri toplayan bir eserdir.” demektedir.¹⁹³ Mevlana Şiblî “İbn Seyyidinnas'ın yazdığı bu eser çok ciddi ve şümullüdür. sahih kaynaklara dayanmaktadır. İktibas ettiği her şeyin senedini gösterir. biz de eserimizi yazarken bu eserden istifade ettik...” der.¹⁹⁴

Josef Horovitz ise “Sadece İbn İshak'ın tedvin ettiği kendinden sonraki müelliflerin hiç birinin tedvin etmediği Medine Toplumu Nizamnamesi adlı belge burada vardır. Bu belgeyi İbn İshak'tan sonra sadece İbn Seyyidinnas eserinde yer vermiştir.” diyerek Uyunu'l-Eser'in farkını ortaya koymuştur.¹⁹⁵

M. Asım Köksal “İbn Seyyidinnas, Uyunu'l-Eser isimli iki ciltlik kıymetli kitabını yazmıştır.¹⁹⁶

Muhammed b. Yunus eş-Şafii (845) Uyunu'l-Eser'i manzum hale getirmiştir.¹⁹⁷

Yusuf b. Hasan b. Abdulhadi el-Hanbelî (909)Uyunu'l-Eser'in anlaşılması zor kelimelerin okunuşunu ve anlamını açıkladığı *İktibasü'l İktibas li halli Müşkili Sireti İbn Seyyidinnas* isimli bir çalışma yapmıştır. Bu çalışma, Hüsameddin Kuddüsî'nin neşrettiği Uyunu'l-Eser'in Kahire baskısıyla birlikte basılmıştır. Biz de çalışmamızı yaparken bu baskıyı esas alıp, ondan yararlandığımızı belirtmekte fayda görüyoruz.

¹⁹² İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, Hataravî, I, 8

¹⁹³ Katip Çelebi, *Keşfü'z Zünün an Esmâ'l Kütübi ve'l Fünûn*, nşr. Muallim Rifat - Şerafettin Yaltkaya, II, İstanbul, 1943, s. 1183

¹⁹⁴ Mevlana Şiblî, *Asr-ı Saadet(İslam Tarihi)*, çev. Ömer Rıza Doğrul, I, İstanbul, Eser Neşriyat, 1977, s. 44

¹⁹⁵ Josef Horovitz, *İslamî Tarihçiliğin Doğuşu*, (çev. R. Altınay-R. Özmen) , Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2002, s. 81

¹⁹⁶ M. Asım Köksal, *İslam Tarihi*, I, İstanbul, 1987, s. 431

¹⁹⁷ Katip Çelebi, II, 1183

Kadı Fethuttin en-Nablusî, Uyunu'l-Eser'i şiir tarzında kaleme aldığı üç ciltten oluşan ve *Fethu'l-Karib fi Sireti'l-Habib* ismini verdiği bir eseri vardır. Müellif bu eserinde “Ben bu eseri Uyunu'l-Eser'in metninin tamamını eksiksiz ele alarak dokuz b. beyit olarak elli günde hicri 1080 yılının 17 muharreminde tamladım.” demektedir.¹⁹⁸

Uyunu'l-Eser üzerine İbnü'l-Mibred'in el-İktibas li Halli Müşkili Sireti İbn Seyyidinnas isimli şerhi bulunmaktadır. Sehavî, Reful İlbas hatmi an Sireti İbn Seyyidinnas adıyla bir eser yazmıştır. Eserlere ulaşma imkânımız olmadı.

Uyunu'l-Eser günümüze yazıldığı şekliyle gelmiştir. Çünkü İbn Seyyidinnas bizzat kendisi bu muhteşem siyerini yazarak çoğaltmıştır. Bunu da yirmi gün gibi kısa bir zamanda yapabiliyordu. Ayrıca öğrencilerine de rivayeti için icazet vermiştir.¹⁹⁹ Örneğin İbn Hacer Uyunu'l-Eser'i sema' yoluyla İbn Mülakkın ve İmamü'l Fersisi'den almıştır. Bu iki âlim de bizzat İbn Seyyidinnas'tan sema' yoluyla almışlardır. Yazarın diğer eserlerine gelince;

1.2. Nuru'l-Uyun fi Telhisi Sireti'l-Emini'l-Me'mun Muhammed²⁰⁰

Siretü's-Suğra diye de isimlendirilen bu kitap Uyunu'l-Eser'in muhtasarıdır. Hz. Peygamber'in hayatını ayrıntılara dalmadan çabuk ve kolay öğrenmek isteyenler için hazırlanmıştır. Müellif eserin mukaddimesinde “Uyunu'l-Eser'i yazdığım da gördüm ki bu kitabımın daha iyi öğrenilmesi ve onun daha kolay bir şekilde sonraki nesillere aktarılması ve yine, daha kolay taşınabilmesi için muhtasar hale getirilmesi gerekmektedir ve ben de böyle yaptım.” demektedir.²⁰¹ Safedî Nuru'l-Uyun'nun, Uyunu'l-Eser'in muhtasarı

¹⁹⁸ İbn Seyyidinnas, **Uyunu'l-Eser**, Hataravî, I, 9

¹⁹⁹ Safedî, I, 291; İbn Hacer, IV, 210

²⁰⁰ İbn Seyyidinnas, **Nuru'l Uyun fi Telhisi Sireti'l Emini'l Me'mun Muhammed**, (Yazma eser) Süleymaniye Genel Kütüphanesi 3550 nolu kayıttaki Giresun Yazması.

²⁰¹ İbn Seyyidinnas, **Nuru'l Uyun**, S.G.K. ,Giresun Yazmaları , 51

olduğunu belirttikten sonra eseri İbn Seyyidinnas'tan bizzat dinlediğini bize haber vermektedir.²⁰²

Müellif, Nuru'l-Uyun'da, Uyunu'l-Eser'de kullandığı rivayet zincirini kullanmamıştır. İlk sayfalarda Hz. Peygamber'in hayatından kısa kısa bilgiler vermektedir. Bilgileri verirken olayın tarihine çok önem vermiştir. Olayları ay ve gün olarak tespit etmiştir. Örneğin Hz. Peygamber'in dedesi Abdulmuttalip'in vefatını verirken "Hz. Peygamber 8 yaşını 2 ay ve 10 gün geçince dedesi vefat etti." demektedir.

Hz. Muhammed'in hayatını anlattıktan sonra hac ibadetini yapmasını belli başlı noktalarıyla anlatmıştır. Daha sonra Hz. Peygamber'in hanımları ve çocukları, kızlarının eşleri, amca ve halaları, hizmetinde bulunanlar, muhafızları hakkında bilgi vermektedir. Çevre ülkelerin hükümdarlarını İslam'a davet etmesi ve gönderilen elçilerin bilgisiyle devam etmektedir. Bundan sonra Peygamber'in kâtipleri, Sahabenin büyükleri ve aşere-i mübeşşereden bahsetmektedir. Aynı şekilde onun b.ekleri, silahları ve diğer hayvanlarının sayı ve cinsi hakkında kısa bilgilerden sonra Hz. Peygamber'e vahyin gelişinden, O'nun mucizelerinden ve vefatıyla defni arasında olan olaylardan özetle bahsederek eser son bulmuştur.

İbn Seyyidinnas Uyunu'l-Eseri, Nuru'l Uyun ismini vererek muhtasar hale getirmiştir.²⁰³ Bu muhtasar kitap hakkında birçok yazar bilgi vermiştir.²⁰⁴ Eser, Süleyman b. Müslim el-Harş tarafından yayımlanmıştır.²⁰⁵

²⁰² Safedî, I, 292

²⁰³ İbn İmad, XIII, 190

²⁰⁴ Bkz. İsnevî, II, 511; İbn Hacer, IV, 331; Katip Çelebi, II, 1183

²⁰⁵ M. Yaşar Kandemir, "İbn Seyyidinnas", D. İ.A. , XX, 317

1.3. en-Nefhu's-Şezi' fi Şerhi Camii't-Tirmizî²⁰⁶

İbn Seyyidinnas, bu eserinin ismini el-Arfu's-Şezi fi Camii't-Tirmizî şeklinde koymuştu. Ancak öğrencisi Safedî'nin önerisi üzerine en-Nefhu's-Şezi fi Şerhi Camii't-Tirmizî olarak değiştirmiştir. Bu isimde “Nefh” ve “Şerh” kelimeleri arasında bir uyum ve cinas olmasını gerekçe göstermiştir.²⁰⁷ Müellif eserde Tirmizî'nin el-Camiu's-Sahih'i Kitabü's-Salât'ın yarısına kadar diğer bir rivayette kitabü's salata kadar olan bölümü şerh etmiştir.²⁰⁸ İbn Kesir, müellifin bu eseri hakkında “Tirmizî'nin Camii'nin ilk kısmından güzel bir bölüm şerhetti. Güzel yazısıyla yazdığı bu şerhi bir cilt olarak ben gördüm.” demektedir.²⁰⁹ İbn Seyyidinnas'ın, el- Camiu's-Sahih'in üçte birinden azını on cilt halinde şerh ettiği yönündeki iddianın²¹⁰ bir dayanağının olmadığı belirtilmektedir.²¹¹

İbn Seyyidinnas eserinin mukaddimesinde Tirmizî'nin hayatını, ilmi yönünü, hadis ilmindeki yerini, hocalarını ve vefatını anlatmıştır. Daha sonra Tirmizî'nin Camii'ni tanıtmıştır. Eserin güvenilirliğinden, alimler yanındaki kıymetinden bahsettikten sonra asıl bölüm olan şerh kısmına geçmiştir.

Eserin asıl bölümünde İbn Seyyidinnas önce hadisi senediyle birlikte vermiştir. Hadisin değişik varyantlarını verdikten sonra farklı senet ve metinleri belirtmektedir. Daha sonra Tirmizî'nin hadisi nasıl isimlendirdiğini, yani hadisin sahih, hasen, sahih hasen, hasen garib tabirlerinden hangi kategoriye girdiğini muhakkak belirtmiştir. Bundan sonra hadisin tahririni

²⁰⁶ İbn Seyyidinnas, **en-Nefhu's Şezi' fi Şerhi Camii't Tirmizî**, (neş, Ahmed Ma'bed Abdülkerim, Daru'l Asime), Riyad 1409.

Bu ismi Safedî teklif etmiştir. Bkz. Safedî, I, 292

²⁰⁷ Safedî, I, 292

²⁰⁸ İbnü'l İmad, XIII, 190

²⁰⁹ İbn Kesir, XIV, 169

²¹⁰ Katip Çelebi, I, 559

²¹¹ İbn Seyyidinnas, **Nefhü's Şezi** (neşredenin Girişi), I, 70

yapıyor. Hadisin senedindeki şahıslar üzerinde tek tek durmakta, onlar hakkında tanıtıcı bilgiler vermektedir.

Her hadis için "*Meanî ve Ahkam*" ismini verdiği başlıklar altında hüküm bildiren hadislerle ilgili mezheplerin görüşlerini aktarmaktadır. Aynı zamanda konuyla ilgili şahısların fetvalarına da yer vermiştir. Bazen konuyla ilgili ayetlere de müracaat etmektedir. Ayrıca diğer eserlerinde yaptığı gibi ilgili bölümde geçen bilinmeyebileceğini düşündüğü muğlak ve üstü kapalı kelimeleri de açıklamıştır.

İbn Seyyidinnas bu eseri tamamlayamamıştır. Zeyneddin Irakî (806) *Tekmiletü Şerhi't-Tirmizî* adıyla bu esere dokuz cilt²¹² daha ilave etmişse de şerhi o da tamamlayamamıştır. Onun bu eseri tamamladığı yönündeki bilgiler doğru değildir.²¹³

en-Nefhu's-Şezi' üzerinde Abdurrahman b. Salih Muhyiddin doktora çalışması yapmıştır.²¹⁴ Ayrıca eser Ahmed Ma'bed Abdülkerim tarafından tahkik edilerek iki cilt halinde Riyad'ta basılmıştır.²¹⁵

1.4. *Büşra'l-Lebîb bi Zikri'l-Habîb*²¹⁶:

İbn Seyyidinnas bu eserinde Hz. Peygamber'i methetmek için yazılan kasidelere yer vermiştir. Müellifin bir defasında yanağında bir yara çıkmıştı. Bu yara ilerleyen günlerde büyüdü ve bakanlara tiksinti verici bir hale geldi.

²¹² 11 cilt olduğu yönündeki bilgiler için Bkz. Ebu'l Mehasin el-Hüseynî, *Zeylû Tezkireti'l Huffaz liz Zehebî*, s.17, 3 nolu dipnot; Katip Çelebi, I, 559

²¹³ Süyutî, *Zeylû Tabaktü'l Huffaz*, 350

²¹⁴ Abdurrahman b. Salih Muhyiddin, *el-Camiatü'l İslamiyye*, Kısmü'd Dirasati'l Ulya, Medine 1986

²¹⁵ İbni Seyyidinnas, *Nefhü's Şezi fi Şerhi Camii't Tirmizi*, Thk. Ahmet Ma'bud Abdülkerim, Darü'l Asım, Riyad 1409

²¹⁶ İbn Seyyidinnas, *Büşra'l Lebîb bi Zikral Habib*, (Yazma Eser), Süleymaniye Genel Kütüphanesi, Karaçelebizade Hüsameddin yazması.

Eserin ismi Kütübî'nin eseri Fevatü'l Vefayat'ta *Sehru'l Lebîb fi Zikri'l Habib* olarak geçmektedir. Kütübî, III, 345

Kendisi de bu durumu fark edince Hz. Peygamber'e şu şekilde halini arz etti: "Ey Efendim! Ey Allah'ın Resulü yüzümde görünen bu yara bana çok eziyet vermiştir." Bu yarayı vesile kıldı ve o gece rüyasında Hz. Peygamber'i gördü. Hz. Peygamber yaraya elini sürdü ve yarayı temizledi. İbn Seyyidinnas uyandığında bunu hissettiğini ve yaradan birçok şeyin aktığını ve hemen iyileştiğini Yusufî'ye anlatmıştır.²¹⁷ Bu olaydan sonra Hz. Peygamber'in methine dair şiirler yazmaya başladı. Daha sonra kendinden önce Rasulullah için yazılan methiye ve mersiyeleri de toplamaya karar verdi. Böyle bir düşünce sonunda naat antolojisi mahiyetindeki bu eserini meydana getirdi.

Kitabın baş tarafında eserini bize tanıtırken:" Bu divandaki kasideleri alfabetik sıraya göre düzenledim. Her kasideden sonra, o kasidenin daha iyi anlaşılması için bazı açıklamalarda bulundum..." ifadelerini kullanmaktadır. Böylece her kasideyi şerh etmiştir.

Eserdeki ilk kaside Ka'b b. Züheyr'in *Kasidetü'l Bürde*'si olup müellif bu kasideye yaptığı şerhe "*Uddetü'l-Mead fi Aruzi Banet Sü'ad*" diye adını vermiştir. Diğer kasideler alfabetik olarak sıralanmıştır. Mim maddesindeki kasidesinde Hz. Muhammed'in altmış isminden bahsetmiştir. Eserde bu bölümle ilgili şöyle demektedir: "Kâb b. Züheyr kasidesinde Peygamber'in altmış isminden övgüyle bahsettiğini gördüm. Ben de inşallah daha sonraki sayfalarda gelecek *mimli* kasidemde Allah Resulünün bu altmış ismini kullanacağım..."

Yusufî, Nüzhetü'n-Nazır'ında Büşra'l-Lebîb hakkında kısa bir bilgi verdikten sonra içindeki şiirlerden bazılarını eserine almıştır.²¹⁸ Eserin yazma nüshası inceleme imkanımız oldu. Bazı yazmalarında Türkçe ve Farsça birer kasideye de yer verilmiştir.²¹⁹

²¹⁷ Yusufî, , 217

²¹⁸ Yusufî, , 218-219

²¹⁹ Katip Çelebi, I, 246; Serkis , I, 125-126; Muhammed İsa Salihyye, **el-Mu'cemü's Şamil li Türesi'l Arabiyye**, III, Kahire 1993, S. 241; Selahadin el- Müneccid, **Mu'cem ma Üllife an Rasulillah**, Beyrut 1982, s. 315; Serkis, I, 126

1.5. Minahu'l-Midah (Şuaraü's-Sahabe; eş-Şuara mine's-Sahabe):²²⁰

Hz. Peygamber hakkında şiir yazan sahabe ve tabiinin hayat hikâyeleri ile onların Hz. Peygamber'in methine dair şiirlerini ve mersiyelerini ihtiva eden eser İbn Seyyidinnas'ın 116 beyitlik bir kasidesiyle başlamaktadır. Eserde on ikisi kadın olmak üzere toplam 194 şairin hayat hikâyeleri ve şiirlerine yer verilmiştir.

Şiirlerine yer verilen sahabiler alfabetik olarak sıralanmış, hayatlarına dair kısa bilgilerden sonra şiirlerinin bazı beyitleri veya bir bölümü zikredilmiştir. Ayrıca kadın şairler için eserin sonunda ayrı bir bölüm açılmış ve onlarda kendi aralarında alfabetik olarak sıralanmışlardır. Ancak müellif kadın şairlere çok az yer vermiştir. Hz. Peygamber hakkında methiye ve mersiye yazan kadın şairlerin bu kadar olmadığı kanısındayız. Şunu da kabul etmek lazım ki İbn Seyyidinnas kendisine ulaşan veya kendisinin görebildiği şiirleri almıştır.

İbn Seyyidinnas bu eserinde şu metodu takip etmiştir:

1- Başka konularda şiir yazıp yazmadığına bakmaksızın Hz. Peygamber'e methiye veya mersiye yazan ve yahut her iki türde de şiirleri olan şairleri seçmiştir.

2- Kitapta şairlere alfabetik sıraya göre yer vermiştir. Ancak bazen aynı isimde olanları, İbn Abdilber'in İstiâb'ta yaptığı gibi ismin sadece ilk kelimesini dikkate alarak sıralama yapmıştır. Örneğin Malik b. Nemad'ı, Malik b. Avf'tan önce zikretmiştir. Fakat o, bu tarzı ısrarla sürdürmemiştir. İmkan buldukça kelimenin birinci harften başka ikinci veya üçüncü harfini de dikkate almıştır. Tıpkı İbn Esir'in Usdu'l-Gabe'de yaptığı gibi.

²²⁰ İbn Abdilber "İstiab'ta" Minehu'l Midah'ı Şuara mine's-Sahabe, İbn Hacer "İsabe" de Şuaraü's-Sahabe diye zikretmiştir.

3- Seçtiği şairin Hz. Peygamber'i övdüğü şiirlerinin tamamını almamıştır. Şiirin bir kısmını vermekle yetinmiştir. Özellikle bu konuda şiirleri çok olan şairlerin şiirlerinde bu şekilde davranmıştır.

Aynı şekilde Hz. Peygamber için yazılmış olan bütün methiye, mersiye ve kasideleri de almamıştır. Eğer bu şekilde yapmamış olsaydı, onlarca ciltten oluşan bir eser ortaya çıkardı.

4- Hz. Peygamber'i öven şiirler yazmış olsalar bile müslüman olmayan şairlere eserinde yer vermemiştir. Eserine almadığı şairlerden A'sa b. Kays b. Sa'lebe, içkinin haram kılınmasından sonra dinden dönmüş ve bu hal üzere ölmüştür. İbn Seyyidinnas, Peygamber'i öven şiirleri olmasına rağmen kafir olarak öldüğü için bu şairi eserine almamıştır. Aynı şekilde Ebu Azze Amr b. Abdullah'ı da bahsi geçen sebepten dolayı eserine almamıştır.

Bir başka örnek ise Ebu Talib'tir. İbn Kesir, Ebu Talip'in Hz. Peygamber'i metheden uzunca bir kasidesini bize aktarmaktadır.²²¹ Ancak Ebu Talip, hakkında methiyeler sıraladığı yeğenin tebliğ ettiği dini kabul etmediği için İbn Seyyidinnas ona eserinde yer ayırmamıştır.

5- Eserine aldığı şairlerin hakkındaki haber ve bilgilerin hepsine yer vermemiştir. Sahabi olduğu şüpheli olanların sahabi olduğu belirten yazılı kaynaklar vermiştir.

İbn Seyyidinnas, eserlerini isimlendirirken kullandığı seci ve cinaslı üslubu bu eserin isminde kullanmamıştır. Eser, İffet Visal Hamza tarafından 1987 yılında Şam'da yayımlanmıştır.²²²

²²¹ İbn Kesir, I, 194

²²² İbni Seyyidinnas, **Minahü'l Midah**, Thk. İffet Visal Hamza, Darul Fikr, Beyrut 1987; Katip Çelebi, II, 1859-1860

1.6. el-Makamatü'l Âliyye fi Keramati's Sahabeti'l Celiyye: ²²³

İbn Seyyidinnas'ın bazı Sahabenin kerametlerini konu edindiği bir eseridir. Çalışma Hz. Peygamber hakkında yazılan 23 beytlik bir şiirle başlamaktadır. Bu şiirin her bir beyiti risaletin her bir yılına denk gelmektedir. Ayrıca sahabeye ait her bir kerameti anlatmadan önce bir veya iki, veyahut üç bazen de dört beyitten oluşan bir şiirle başlamaktadır. Eserin tahkikli basımını yapan İffet Visal Hamza bütün beytleri giriş bölümünde toplu olarak vermiştir.

İbn Seyyidinnas bu eserinde Hulefa-i Raşidin'den başlayarak sahabenin üstünlük derecesine göre kerametlerine yer vermiştir. İbn Seyyidinnas'ın sahabenin kerametleri konu alan bir eser yazması, yaşadığı devirde böyle konulara ilgi duyulması olabilir. Kahire'de muhtelif camilerde hatiplik görevinde bulunmuştur. Bu görevi süresince halka karşı yaptığı vaaz ve okuduğu hutbelerde eserinde anlattığı bu kerametlerden yararlanmış olabilir. Ayrıca eserdeki kerametlerin kahramanlıklar üzerine olmasından dolayı savaşa katılacak askerlere moral olması gayesi güdülmüş olması kuvvetle muhtemeldir. Eser daha önce geçtiği gibi İffet Visal Hamza tarafından 1986 yılında neşredilmiştir.²²⁴

1.7. Tahsilü'l-İsabe fi Tafdili's-Sahabe:

Sahabenin faziletlerinin anlatıldığı bu eser için Safedî “bu eseri İbn Seyyidinnas’tan dinledim.” demektedir.²²⁵ Araştırmalarımız sonucunda gördük ki İbn Seyyidinnas'ın bu eseri Makamatü'l-Aliye isimli eseriyle aynı eser olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü kaynaklarda İbn Seyyidinnas'ın eserleri sıralanırken sadece birisinin ismi verilmektedir. Örneğin Safedî, İbn

²²³ İbni Seyyidinnas, **Makamatü'l Aliye fi Keramati'l Celiyye**, Thk. İffet Visal Hamza, Darul Mellah, Beyrut 1986

²²⁴ Safedî, I, 293; İbn Hacer, Dürer, IV, 331; Katip Çelebi, II, 1786; Salihîyye, III, 242

²²⁵ Safedî, a.g.e., 292 Natık Salih Matlub, “**Dirase fi Sireti Nebeviyye li İbni Seyyidinnas**”, **Adabu'r Rafideyn**, XV, Musul, 1982, s. 181

Seyyidinnas'ın eserleri hakkında bilgi verirken Tahsilü'l İsabe isimli eserini gördüğünü belirtirken Makamatü'l-Âliyye diye bir eserinden bahsetmemektedir.²²⁶ Bazı kaynaklar da ise Tahsilü'l-İsabe isimli eseri olduğunu görememekteyiz.²²⁷ Bununla birlikte bazı yazarlar iki eseri de bir arada zikretmiştir.²²⁸

1.8. el-Kitap fi İlmi'l-Aruz

Safedî, İbn Seyyidinnas'ın “Benim aruz ilmini öğreten hocam olmadı, ben bu ilmi kendi kendime bir haftada öğrendim.” dediğini bize bildirmektedir. Ayrıca aruz ilmi konusunda yazılmış bir eseri olduğu ve bu eseri kendisinin gördüğünü bize haber vermektedir.²²⁹ ancak bu eserin yazma nüshasının veya baskısının olup olmadığını tespit edemedik.

1.9. Divanü İbn Seyyidinnas:

Garip Muhammed Ali Ahmed tarafından iki cilt halinde Kahire'de 1992 yılında neşredilmiştir. Ulaşamadığımız bu eseri görme imkânımız olmadı.

1.10. el-Kasidetü'l-Ayniye:

Bir nüshası Rampur'da bulunmaktadır.²³⁰

1.11. el- Kasidetü'l-Lamiye:

Bu eserinde bir nüshası Rampur'da bulunmaktadır.²³¹

1.12. ed-Dürrü'n-Nesir ala Ecvibeti's-Şeyh Ebi'l-Hasan es-Sağır:²³²

Fıkha dair bir eserdir.

²²⁶ Safedî, I, 292

²²⁷ Şevkanî, II, 129; Katip Çelebi, II, 1786; Kehhale, XI, 270

²²⁸ İbn Seyyidinnas, Uyunu'l-Eser, Hataravî neşrinde, I, 26

²²⁹ Safedî, I, 291

²³⁰ Brockelman, GAL Supple. , II, 77

²³¹ Brockelman, GAL Supple. , II, 77

²³² Bağdathî İsmail Paşa, *İzahu'l Mekkün fi'z Zeyl ala Keşfi'z Zünün*, (neş. Kilisli Muallim Rifat-Şerafettin Yaltkaya), I, İstanbul, 1945-49, s. 453

1.13 Ecvibetü İbn Seyyidinnas an Mesaili İbn Aybek lehü an Ahfezi men lekiyehü mine's Şüyuh

Bazı kaynaklarda²³³ geçen ümmü veledlerin satılamayacağına dair hacimli bir kitap yazdığı yönündeki bilgiler doğru değildir. Bu eser dedesine aittir.²³⁴

²³³ İbnü'l İmad, VIII, 190; İbn Kadı Şübhe, II, 296

²³⁴ Subkî, VI, 29

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İBN SEYYİDİNNAS'IN TARİHÇİLİĞİ

1-İBN SEYYİDİNNAS'IN ESERLERİNDE TAKİP ETTİĞİ METOD

Bir eserin güvenilirliği, kaynaklarının sağlamlığına bağlıdır. Söz konusu eser Hz. Peygamber'in hayatıyla ilgili olunca elde edilen bilginin sağlamlığı daha da önem arz etmektedir. Çünkü genelde tarih özelde de siyer dini ilimlerden sayılmaktadır. Hz. Peygamber'in örnekliği konusunda ki ayet²³⁵, onun hayatının daha doğru öğrenmeyi zorunlu kılmaktadır. Onun hayatıyla ilgili her bilginin Müslüman'ın hayatında yer bulacağı kaçınılmaz bir gerçektir. Bu yönüyle siyer ilminin hadis, tefsir veya fıkıhtan hiçbir farkı yoktur. Bunu iyi bilen İbn Seyyidinnas çalışmalarını sağlam temellere dayandırmak için bilgiyi aldığı kaynağa büyük önem vermiştir. Bunun için en önemli kaynakları İbn İshak ve Vakidî'ye yapılan eleştirileri cevaplamıştır. Onların sağlam kaynaklar olduğunu ortaya koymuştur.²³⁶

Hz. Peygamber ve sahabeye olan sevgi ve hürmeti, onların hayatını ve Asr-ı saadet dönemini daha iyi anlayabilme çabası onu tarih çalışmalarına yönlendirmiştir. Bu sebeple genellikle hadisçilerin eserlerini yazarken kullandıkları yöntem ve metotlar onun eserlerinde bariz bir şekilde görülür. Biz biliyoruz ki hadis naklinde göz önünde bulundurulacak birçok husus tarihe dair haberlerin naklinde de dikkate alınmıştır. Yalnız tarihçilerin kronoloji ile mekâna da ehemmiyet vermesi, elde ettiği bilgiyi bu iki çerçeveye içine oturtması lazımdır. Tarihle ilgili haberlerin naklinde senet zincirine verilen

²³⁵ Kur'an-ı Kerim, Ahzab, 21

²³⁶ İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 13–21

önem İslamiyet'in başlarında Müslümanlarda tarihi bilginin şekli ve sağlamlığının tenkidi konusunda meydana gelen muazzam değişmeyi gösterir.²³⁷

İbn Seyyidinnas da eserlerinde verdiği bilginin sağlamlığı için metnin senedine çok önem vermiştir. Bu durumu eserlerinin tamamında görebilmekteyiz. Konuları işlerken öncelikle faydalandığı kitaplardaki rivayetleri veya sözlü ya da yazılı olarak aldığı bilgileri râvileriyle birlikte zikretmiştir. Bir konuya başlamadan önce o konuyla ilgili bilgiyi aldığı râviler zincirini hocalarından başlamak üzere ilk kaynağa doğru sıralayarak vermiştir. Örneğin; Hz. Peygamber'in tüm insanlığa gönderildiğine dair eserine aldığı rivayetin senedi, sırası ile şu şekildedir:

- 1- Ebu Muhammed Abdülaziz b. Abdülmün'im el-Harranî
- 2- İbn Seyyidinnas'ın babası. Verdiği bilgiye göre babası bu rivayeti el-Harranî'ye okurken kendisi de dinlemiştir.
- 3- Ebu Ali Ziya b. Ebi Kasım
- 4- Ebu Bekir Muhammed b. Abdulbaki b. Muhammed el-Ensarî
- 5- Ebu Hasan Ali b. İsa el-Bakillânî
- 6- Ahmed b. Cafer
- 7- Hasan b. Tayyib el-Belhî
- 8- Kuteybe b. Said
- 9- Bekir b. Mu'dar
- 10- İbnu'l-Hadî
- 11- Amr b. Şuayb
- 12- Amr b. Şuayb'ın Babası
- 13- Amr b. Şuayb'ın Dedesi de Hz. Peygamber'den²³⁸

Aynı şekilde İbn Seyyidinnas, sahabeden Sabit b. Kays b. Şemmas'ın hayatı ve Hz. Peygamber'e yazdığı şiirler hakkında bilgi verirken Allah

²³⁷ Şeşen, a.g.e., 21

²³⁸ İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 81

Resulü'nün “Sabit b. Kays ne güzel insandır.” dediği rivayetin kendisine ulaşan senedi şu şekildedir:

- 1- Ebu Bekir b. Abdullah
- 2- Süleyman b. Bilal
- 3- Musa b. İsmail
- 4- Abdülaziz b. Muhammed
- 5- İsmail b. Ebi Salih
- 6- İsmail b. Ebi Salih'in Babası
- 7- Ebu Hureyre.²³⁹

Nefhü's-Şezi de “Namazın anahtarı temizliktir.” hadisini açıklarken hadisin râvileri şu sırayla vermektedir:

- 1- Hennad, Kuteybe ve Mahmut b. Gaylan
- 2- Bu üç kişi Veki' b. Süfyan'dan
- 3- Muhammed b. Beşşar
- 4- Abdurrahman b. Mehdi
- 5- Süfyan
- 6- Abdullah b. Muhammed b. Akîl
- 7- Muhammed b. Hanefî
- 8- Ali b. Ebi Talib²⁴⁰

Uyunu'l-Eser'in muhtasarı olan Nuru'l-Uyun hariç tüm eserlerinde de aynı metodu görebilmekteyiz. Aldığı bilginin kaynağı sözlü bir rivayet ise tüm râvilerini sırayla vermiştir. Bilgideki bu sened kısmı eserlerin hacminde büyük bir yekûn tutmuş olmakla birlikte muhtevanın sağlamlığı açısından oldukça önemlidir. Ancak daha sonraki bölümlerde yeri geldiğinde aynı rivayet zincirini tekrar etmez. Ya ilk râvisi ya da kendisinin haberi kimden aldığını belirtmekle yetinir.

²³⁹ İbn Seyyidinnas, **Minahu'l-Midah**, 57

²⁴⁰ İbn Seyyidinnas, **Nefhu's-Şezi**, I, 385

Eserlerinde yararlandığı bazı kaynak eserlerin ismi yerine yazarının adını vermeyi tercih etmiştir. Bu şekilde verdiği kaynağı “kale ...” şeklinde ifade etmektedir. İbn İshak, Vakidî, Belâzurî²⁴¹, İbn Sa’d, Musa b. Ukbe ve İbn Hişam’ın eserlerinden aldığı bilgiyi kitaplarına alırken bu yöntemi kullanmıştır. Örneğin; *Uyunu’l-Eser* de Hz. Amine’nin vefatını, Hz. Peygamber’in Şam’a yolculuğunu ve Medine’ye hicretini anlatırken “İbn İshak (bu konuda şöyle) dedi”²⁴² diyerek konuya başlamaktadır. İbn İshak’ın Sire’nde bu konu şu şekilde anlatılmaktadır yerine İbn İshak şöyle dedi demektir. Aynı şekilde Hz. Peygamber’in Medine’ye gelişi²⁴³ ve Kayser’e yazdığı mektup konusunu²⁴⁴ anlatırken Vakidi şöyle dedi ifadesini kullanmaktadır. *Makamatu’l-Âliyye*’de Hz. Osman’ın kerametinden bahsederken İbn Sa’d’tan alıntı yapmış ve “Kale İbn Sa’d” demektir.²⁴⁵

Bazı eserlerin yazarını belirlemekle birlikte; bu eserdeki bilginin senet zincirini de belirtmiştir. Bu şekilde verdiği kaynağı “raveyna an ...” diye ifade etmektedir. İbn Sa’d, Ebu Arube²⁴⁶ Örneğin; *Hiz. Peygamber’in koyun gütmesi* başlığı altında verdiği bilginin senedinde şöyle demektir: “Bize Muhammed b. Sad’tan rivayet edildi. İbn Sa’d ise sırasıyla şu şahıslar yoluyla bilgiyi almıştır: Süveyd b. Said ve Ahmed b. Muhammed el-Ezrakî’den Bu iki râvi Amr b. Yahya b. Said b. Amr b. Said b. el-As el-Kureşî’den o da dedesi İbn Amr’dan ve bu râvi de Ebu Hureyre’den rivayet etmiştir.”²⁴⁷

Yine benzer bir şekilde Abbas b. Abdulmuttalib’in Hz. Peygamber’i methetmesiyle ilgili bölümde “bize Taberânî’den rivayet edildi. Taberânî ise şu kişilerden: Adnan b. Ahmet, Bezzar, Muhammed b. Musa b. Hammad el-

²⁴¹ İbn Seyyidinnas, *Uyunu’l-Eser*, II, 145

²⁴² İbn Seyyidinnas, *Uyun’l-Eser*, I, 37, 47, 173

²⁴³ İbn Seyyidinnas, *Uyunu’l-Eser*, I, 192

²⁴⁴ İbn Seyyidinnas, *Uyunu’l-Eser*, II, 260

²⁴⁵ İbn Seyyidinnas, *Makamatu’l-Âliyye*, 51

²⁴⁶ İbn Seyyidinnas, *Uyunu’l-Eser*, I, 125

²⁴⁷ İbn Seyyidinnas, *Uyunu’l-Eser*, I, 45

Berberî, Bu kişiler Zekeriya b. Yahya'dan, Züheyr b. Hısın, o da dedesi Hamit b. Münehhib'ten, o da Hurim b. Evs'ten rivayet etmiştir.²⁴⁸

İbn Seyyidinnas tanınmadığını düşündüğü yazarların eserlerinden bilgi aldığı anda eserin tam adını vermektedir. Fezâre heyetiyle ilgili verdiği bilgi de şöyle demektir: “Ebu’r Râvi b. Sâlim *el-İktifa fi Meğazi Rasulillah ve Meğazi es-selasi’l-Hulefa* diye isimlendirdiği eserinde şöyle dedi” demektir.²⁴⁹

Günümüze kadar ulaşmayan eserlerden de yararlanmıştır. Örneğin Musa b. Ukbe ve İbn Aiz gibi. Risalet öncesi Kâbe’nin Mekke müşrikleri tarafından inşaası, Hz. Peygamber taife gidişi, Abdullah b. Cahş seriyyesi, Bedir şehidleri, Beni Mustalik gazvesi, Zeyd b. Harise seriyyesi konularında İbn Seyyidinnas Musa b. Ukbe’nin eserinden yararlanmıştır.²⁵⁰

İbn Seyyidinnas, konularla ilgili rivayetleri verirken hadisçilerin kullandığı sığaları kullanmıştır: “Haddesena”, “Semi’tu”, “Kara’tu”, “Ketebe ileyna”, “Vecettu” gibi. Eserlerinin hemen hemen her sayfasında bu ifadeleri bulmak mümkündür. Biz burada birkaç örnek vermek istiyoruz. Örneğin; Minahu’l-Midah’ta İmru’l-Kays’ın sahabe olduğunu söyleyen rivayeti verirken; “Tunus’tan bana Ebu’l Fazl Muhammed b. Muhammed b. Abdullah b. Yahya el-Hazrecî yazdı.” demiştir.²⁵¹

Makamatu’l-Âliyye isimli eserinde Amir b. Fuheyre’nin cesedinin gökyüzüne yükseldiğini anlattığı bölümle ilgili rivayettin senedine başlarken “Ben Ebu’l-Muallâ Ahmet b. İshak el-Hemedanî’ye okudum.” demektir.²⁵² Büşra’l-Lebib’te Hz. Peygamber’in şefaati ile ilgili “bana Abdullah b. Ahmet b. Faris... haber verdi.” İfadesini kullanmıştır.²⁵³ Aynı şekilde Amr b. As ve Halid b. Velid’in müslüman olması bahsinde “bize İbn İshak’tan rivayet edildi”.

²⁴⁸ İbn Seyyidinnas, **Minahu’l-Midah**, 192

²⁴⁹ İbn Seyyidinnas, **Uyunu’l-Eser**, II, 249

²⁵⁰ İbn Seyyidinnas, **Uyunu’l-Eser**, I, 51, 134; II, 91, 105, 121

²⁵¹ İbn Seyyidinnas, **Minahu’l-Midah**, 47

²⁵² İbn Seyyidinnas, **Makamatu’l-Âliyye**, 66

²⁵³ İbn Seyyidinnas, **Büşra’l-Lebib**, 8

demıştır.²⁵⁴ İbn Seyyidinnas “vecettu” sığasını sadece babası ve dedesinden aldığı bilgilerde kullandığı belirtilmektedir.²⁵⁵

İbn Seyyidinnas’ın tarih algısının oluşumunda Kur’an ve hadislerin çok büyük önemi vardır. Eserlerini yazarken kaynak olması açısından ayet ve hadislerden de yararlanmıştır. Gerek Hz. Peygamber’in hayatıyla ilgili gerekse peygamberler tarihi ile ilgili Kur’an-ı Kerim ve hadis literatüründe kayıtsız kalınamayacak malumat vardır. Herkesçe malumdur ki Hz. Peygamber’in hayatı, Kur’an-ı Kerim’den ayrı düşünülemez. Çünkü Kuran’da Hz. Peygamber dönemindeki savaşlar, antlaşmalar, münafıklarla, bedevilerle, Yahudi ve Hıristiyanlarla ilişkiler, Hz. Peygamber’in aile hayatı, eşleri, hicreti, beşeri yönü, peygamberliği, sorumlulukları, kendisine yönelik uyarılar, teselliler vb. konularda bol miktarda bilgi yer almaktadır. İbn Seyyidinnas, siyer alanında rivayet edilen haberleri, konuyla ilgili Kur’an ayetleriyle sağlamlaştırmıştır. Kur’an-ı Kerim ile siret-i nebevi arasındaki bağı ortaya koymuştur. Özellikle ayetlerin inişine sebep olan olayları ele alırken mutlaka ayetlere de yer vermiştir. Kiblenin değişmesi,²⁵⁶ Bedir savaşı,²⁵⁷ İfk hadisesi,²⁵⁸ Hudeybiye antlaşması vb. birçok olay anlatılırken, ayetler ilgili bölüme derce dilmiştir. Böylece konular ayetlerle daha bir izaha kavuşturulmuştur.²⁵⁹

Aynı şekilde olayları anlatırken hadislerden de istifade etmiştir. Hadislerde Hz. Peygamber’in hayatı, İslam’ı tebliği, mücadelesi ve kişiliği ile ilgili birçok malumat bulunmaktadır. Bu haberlerin büyük ya da küçük olması arasında onun için bir fark yoktu. Ona göre siret-i nebeviyye rivayet ve dirayet yönünden hadis ilminden ayrılmaz bir ilimdir. Eğer konu ile ilgili her hangi bir nas yoksa siyer ve Megazi kitaplarına veya kendisine dinleme ve

²⁵⁴ İbn Seyyidinnas, *Uyunu’l-Eser*, II, 81

²⁵⁵ Natık Salih Matlup, a.g.e., 196

²⁵⁶ İbn Seyyidinnas, *Uyunu’l-Eser*, I, 231

²⁵⁷ İbn Seyyidinnas, *Uyunu’l-Eser*, I, 256

²⁵⁸ İbn Seyyidinnas, *Uyunu’l-Eser*, II, 99,100

²⁵⁹ İbn Seyyidinnas, *Uyunu’l-Eser*, II, 121–122

icazet yoluyla rivayet edilen senetli haberlere müracaat etmiş ve onlardan istifade etmiştir.

Daha önce hakkında bilgi verildiği üzere Nefhu'ş-Şezi bir hadis kitabı şerhidir. Dolayısıyla İbn Seyyidinnas bu eserinde hem hadisleri şerh etmiş hem de hadisleri kaynak olarak kullanmıştır. Uyunu'l-Eser'de hadisler kaynak olarak çokça kullanılmıştır. Örnek olması açısından şu konulara bakılabilir: Hz. Peygamber'in küçükken cahiliye devrinin kötü adetlerinden korunması,²⁶⁰ Peygamber olarak gönderilmesiyle alakalı olarak "Peygamberler arasında ilk yaratılanım, ancak en son gönderilenim." hadisi,²⁶¹ Miraç ile ilgili hadis²⁶² ve Sevr mağarasına saklanmalarıyla alakalı hadis²⁶³ açıklayıcı olarak kullanılmıştır.

Kısaca söylemek gerekirse konuları, Kur'an'ı esas alarak tarihi kaynaklarla birlikte vermiştir. Dini hassasiyetinden dolayı tarihi, Kur'an ve Hz. Peygamber'in hayatı merkezli düşünmekte, hadisleri de bu açıdan değerlendirmektedir. Tarihe İslami bir bakış açısıyla bakmış olduğunu söylemek mümkündür. Böylece İbn Seyyidinnas, tarihi bilgileri Kur'an ve sünnetle desteklemiştir.

İbn Seyyidinnas'ın eserlerinde şiirin ayrı bir önemi vardır. Şiir onun için vazgeçilmez bir kaynaktır. Tüm eserlerinden şiirin anlatım gücünden yararlanmıştır. İbn Seyyidinnas eserlerinde, bahsettiği konuların ve olayların daha iyi anlaşılması ve açıklayıcı olması için şiiri çokça kullanmıştır. Bu şiirler genelde dört veya altı beyti geçmemekteydi. Ancak tek beyit²⁶⁴ kullandığı yerler olduğu gibi iki²⁶⁵ veya beş beyit²⁶⁶ ve yahut daha fazla beyit²⁶⁷

²⁶⁰ İbn Seyyidinnas, **Uyunu'l-Eser**, I, 44

²⁶¹ İbn Seyyidinnas, **Uyunu'l-Eser**, I, 80

²⁶² İbn Seyyidinnas, **Uyunu'l-Eser**, 140–141

²⁶³ İbn Seyyidinnas, **Uyunu'l-Eser**, I, 182

²⁶⁴ İbn Seyyidinnas, **Uyunu'l-Eser**, I, 140, 175; II, 62, 134; İbn Seyyidinnas, **Minehu'l-Midah**, 61, 171, 253; İbn Seyyidinnas, **Makamatu'l-Âliyye**, 55, 6, 1 66, 83,

²⁶⁵ İbn Seyyidinnas, **Uyunu'l-Eser**, I, 161, 166; İbn Seyyidinnas, **Minehu'l-Midah**, 50, 64, 248; İbn Seyyidinnas, **Makamatu'l-Âliyye**, 60, 79, 81, 85

²⁶⁶ İbn Seyyidinnas, **Uyunu'l-Eser**, II, 208; İbn Seyyidinnas, **Minehu'l-Midah**, 156

kullandığı yerler de vardır. Eserine aldığı uzun şiirlere örnek verecek olursak Uyunu'l-Eser'de Bedir ve Uhud savaşları ile ilgili şiirler²⁶⁸ ve Kaside-i Bürde²⁶⁹ şiiridir.

Ele aldığı konuyla alakalı rivayetlere yer verdikten sonra o konunun sonunda bilinmeyen ve yabancı kelimelerin anlamlarını vermiş; anlamı kapalı ve muğlâk cümleleri ve konuda bahsi geçen şahıs ve yer isimlerini de açıklığa kavuşturmuştur. Bazı rivayetlerde geçen bilinmeyen, yabancı ve okuyucunun anlayamayacağı kelimeleri açıklamaya büyük önem vermiştir. Metinlerdeki ve senetlerdeki muğlâk ifadeleri uzatmadan açıklamıştır. Örneğin Uyunu'l-Eser'de konuların sonuna koyduğu “Bu olayla ilgili faydaların zikri” ismini verdiği bölümlerde diğer siyerlerde çok nadir ulaşabildiğimiz bilgiler vermiştir. Bu bölümde bilinmeyen kelimeleri, şahısları, yer isimlerini açıklamıştır. Örneğin; Said b. Zeyd Seriyyesini anlatırken konu içinde geçen bilinmeyen bazı kavram ve kelimelere konuyla alakası olmayan anlamlar yüklenmişti. Bu durum konuyu yanlış anlamayı beraberinde getirmekteydi. İbn Seyyidinnas konunun sonuna eklediği bölümde konuyla ilgili rivayetleri ve verilen kavramları ele almıştır.²⁷⁰

Diğer kitaplarında da bu tarz çalışmaları görmekteyiz. Nefhu's-Şezi de şerhini yaptığı hadiste geçen muğlâk kelime ve ifadeleri açıklamış ve hadisin senedinde geçen râviler üzerinde tek tek durmuştur. Örneğin “Temizlik olmaksızın namaz kabul olmaz.” hadisini açıkladığı bölümde hadisin ravilerinden Simak b. Harb'ın güvenilirliği üzerinde uzun uzadıya durmuştur.²⁷¹ Yine aynı bölümde *el-Meani ve'l-Ahkam* başlığı altında “Tuhur” ve “Gulul” kelimelerini açıklamıştır.²⁷²

²⁶⁷ İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 66,67

²⁶⁸ İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 288; II, 32

²⁶⁹ İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 208; İbn Seyyidinnas, *Büsra'l-Lebib*, 2

²⁷⁰ İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 90–91

²⁷¹ İbn Seyyidinnas, *Nefhu's-Şezi*, I, 320–324

²⁷² İbn Seyyidinnas, *Nefhu's-Şezi*, I, 333–335

H. Peygamber'in siyeriyle alakalı bazı yer isimleri hakkında ana başlıklar halinde bilgiler vermiştir. Mesela; Hudeybiye,²⁷³ Küba,²⁷⁴ Mute²⁷⁵ ve Hüneyn²⁷⁶ gibi. İlgili konudan sonra ayrı bir başlık halinde bu yerler hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Aynı şekilde İbn Seyyidinnas eserlerinde şahıslar hakkında da geniş bilgiler vermiştir. Minahu'l-Midah ve Makamatu'l-Âliyye başlı başına bu tarz eserlerdir. Uyunu'l-Eser'de de şahıslar hakkında bilgiler vermiştir. Tufeyl b. Amr,²⁷⁷ Ber'a b. Ma'rur,²⁷⁸ Ümmü Ma'bed²⁷⁹ haklarında ayrıca bilgi verilen şahıslardır. Bazen de şahısları tanıtırken nesepleriyle birlikte tanıtmıştır. Bazı şahısların kabilelerini, kabilenin hangi koluna ait olduğuna varıncaya kadar tanıtmıştır. Tanıttığı bir kişinin ilerleyen bölümlerde bahsi geçtiğinde sadece ismini vermiştir. Bu da eserin bütünlüğü ve akıcılığı açısından olması gereken bir durumdur.

İbn Seyyidinnas muhtelif kaynaklardan nakledilen rivayetler arasından kendince hep en doğru bilgiyi bulmaya çalışmıştır. Daha önce de geçtiği gibi bir konuyu işlerken ilgili rivayetleri verir ve en sonunda araştırmaları ve ilmi birikimi sonucunda oluşan kendi görüşünü belirtir. Bu durumu eserlerinin pek çok yerinde görmemiz mümkündür. Örneğin Uyunu'l-Eser'de Habeşistan'a hicret konusunda muhacirlerin dönmesine sebep olan Garanik hadisesini anlatırken konuyla ilgili gelen rivayetleri vermiştir. İbn Seyyidinnas'ın rivayetlerde verdiği bilgiye göre H. Peygamber Kâbe'nin yanında Necm süresini okurken "*Gördünüz mü o Lat ve Uzza'yı ? Ve üçüncüleri olan Menat'i*" ayetlerini okuduktan sonra, güya "Bunlar yüksek kuğulardır, onların şefaatleri umulur" sözlerini şeytanın telkiniyle söylemiş. Secde ayetine gelince secde yapmış, oradaki müşriklerde secde etmişler. Müşrikler putlarının H. Peygamber tarafından övülmesine sevinmişler. H. Peygamber

²⁷³ İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 124–127

²⁷⁴ İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 180

²⁷⁵ İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 153–156

²⁷⁶ İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 199

²⁷⁷ İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 139

²⁷⁸ İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 171

²⁷⁹ İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 191

bu olaya çok üzölmüş ve şeytanın söylediğı sözleri iptal etmiştir. İbn Seyyidinnas daha sonra hocalarının görüşlerini sıralamıştır. Hocalarının görüşleri konuyla ilgili rivayetlerin doğru olmadığı yönündedir. Kendisi de rivayetlerde geldiğı şekliyle, gerek ayetlere gerekse de Hz. Peygamber'in sözlerine şeytanın sözünün karışmasının hem tevhit inancına aykırı olduğunu hem de vahiy anlayışında şüphe uyandıracağını belirtmiştir.²⁸⁰

Aynı şekilde kıblenin Mescid-i Aksa'dan Mescid-i Haram'a çevrilmesinin tarihi ve bu değişimin hangi namaz vaktinde olduğuyla ilgili farklı rivayetleri verdikten sonra bu olayın hicretin onsekizinci ayında ve ikinci namazında meydana geldiğini bildiren rivayetlerin doğru olduğunu ifade etmiştir.²⁸¹ Ancak şunu da söylemekte yarar var; o tenkit metodunu daha çok kavramlar üzerine kurmuştur.²⁸²

Bazı eserlerine başlarken uzunca şiirlerle başlamıştır. Örneğın Minehu'l-Midah, İbn Seyyidinnas'ın 116 beyitlik bir şiiriyle başlamaktadır.²⁸³ Bu şiirinde hem Hz. Peygamber'e hem de sahabeye övgüler vardır. Aynı şekilde Makamatu'l-Âliyye isimli eserine de Hz. Peygamber hakkında yazılan 23 beyitlik bir şiirle başlamaktadır. Bu şiirin her bir beyti risaletin her bir yılına denk gelmektedir.²⁸⁴

İbn Seyyidinnas'ın tabakat kitaplarında Safedî ile birbirlerine yazdıkları şiirler ve diğer konulardaki beyitlerden örnekler yer almaktadır.²⁸⁵ Rene Basset, İbn Seyyidinnas'ın uzun bir şiirinin on dokuz beyti üzerinde durduğı belirtilmektedir.²⁸⁶

²⁸⁰ İbn Seyyidinnas, **Uyunu'l-Eser**, I, 120–121

²⁸¹ İbn Seyyidinnas, **Uyunu'l-Eser**, I, 232

²⁸² İbn Seyyidinnas, **Uyunu'l-Eser**, 75, 112, 263; İbn Seyyidinnas, **Makamatü'l-Âliyye**, 56, 93, 106; Natık Salih Matlub, a.g.e., 184

²⁸³ İbn Seyyidinnas, **Minehu'l Midah**, 31

²⁸⁴ İbn Seyyidinnas, **Makamatu'l-Âliyye**, 45

²⁸⁵ Bkz. Kutubî, III, 345–349; Safedî, I, 293–306; Yusufî, 218–226

²⁸⁶ Kandemir, “İbn Seyyidinnas”, D.İ.A., XX, 317

İbn Seyyidinnas, konuları uzun uzadıya anlatmamış, konunun önemli unsurlarını anlatıp anlaşıldığına kanaat getirdiği yerde bırakmıştır. Bu özelliği onun okunmasını ve ondan istifade edilmesini hem genelde hem de özelde kolaylaştırmıştır. Ayrıca bu durum İbn Seyyidinnas'ı siyer yazmaya yönelten en önemli sebeplerden birisidir. Bunu kendisi de kitabının mukaddimesinde belirtmektedir.²⁸⁷ Bu durum İbn Seyyidinnas'ın eserlerini insanlara faydalı olmak için yazdığını ortaya koymaktadır.

İbn Seyyidinnas eserlerini oluştururken farklı yöntemler kullanmıştır. Örneğin *Uyunu'l-Eser*'de olayları anlatırken kronolojiye önem vermiş ve olayları tarihi sıralamasına göre vermiştir. Haberleri verirken birçoğunu ay ve gün olarak vermiştir. Bu durumu *Nuru'l-Uyun*'da daha çok görebilmekteyiz.²⁸⁸ Ayrıca tarihi olaylarda bulunması gereken mekân unsurunu da göz ardı etmemiştir.²⁸⁹ *Makamatü'l-Aliye*'de sahabeyi kendince önem sırasına göre anlatmıştır. *Minehu'l-Midah*'ta şahısları alfabetik sıraya göre vermiştir.

Eserlerinde secili ve edebi üslup kullanmayan müellif, böylece her kesime hitap ederek, kitaplarının daha iyi anlaşılmasını ve onlardan daha çok istifade edilmesini kolaylaştırmıştır. Bununla birlikte eserlerinin mukaddime ve sonuç bölümlerinde asrının edebi üslubu olan secili, cinaslı, kapalı ve anlaşılması belli bir seviye gerektiren zor bir üslup kullanmıştır. İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*'in girişinde bu tarz bir üslup kullandığı hemen göze çarpmaktadır.²⁹⁰ Bazı eserlerine şiir ile başlaması aynı yöntemi devam ettirdiği göstermektedir.²⁹¹

²⁸⁷ İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 6,7

²⁸⁸ İbn Seyyidinnas, *Nuru'l Uyun*, 51–54

²⁸⁹ İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, 45, 169, 183, 208

²⁹⁰ İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 5-21

²⁹¹ Bkz. İbn Seyyidinnas, *Makamatu'l-Âliyye*, 43-45; İbn Seyyidinnas, *Minehu'l Midah*, 31-38

2-İBN SEYYİDİNNAS'IN KAYNAKLARI

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi birçok eser İbn Seyyidinnas'ın kütüphanesinde bulunmaktaydı. Aynı şekilde ders aldığı ve görüştüğü hocalarından edindiği bilgilerin, icazetini aldığı eserlerin çokluğu da bilinmektedir. Zamanın siyasi, kültür ve ilim merkezi olan Kahire'de yaşaması onun eserlerini ortaya koyarken birçok kitaptan yararlanmasına olanak sağlamıştır. Kaynaklarına baktığımızda hem sözlü hem de yazılı kaynaklardan yararlanmıştır. Dolayısıyla çok çeşitli kaynak kullanmıştır. Bu da onun kaynak bilgisinin ve tarih kültürünün geniş olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte mümkün olduğu kadar ilk el kaynakları kullanmıştır. Bu durum bize, onun gerekli olan tüm kaynakları irdeleyen araştırmacı yönünü göstermektedir.

İbn Seyyidinnas'ın çok çeşitli kaynak kullandığını yukarıda ifade etmiştir. Bu da onun kaynak bilgisinin ve tarih kültürünün geniş olmasından kaynaklanmaktadır. Metodolojik bir değerlendirme ışığında bakıldığında müellif hem yazılı hem de sözlü kaynaklardan yararlanmıştır. Ayrıca eserlerinde rivayet senedine çok büyük önem vermiştir.

İbn Seyyidinnas eserini oluştururken yararlandığı kaynakların başında Kuran-ı Kerim gelmektedir. Siyer ve hadis kaynaklarını kullanırken, bu eserlerin kendisine kadar ulaştığı rivayet zincirini de verdiğini daha önce zikretmiştik. Kullandığı eser, hocasından, okuyarak ve dinleyerek ve yahut icazetle mi, ne şekilde aldığını çoğu yerde belirtmiştir. Böylece eserini sağlam ilmî temellere dayandırarak, gelecek eleştirilere baştan cevap vermiş ve haklı bir şöhrete ulaşmıştır. Ancak bu yöntemi sadece siyer ve hadis kaynaklarında uygulamıştır. Yaralandığı diğer kaynaklar olan umumi tarih kitapları, nesep ve

tabakat kitaplarının isimleri söylemeden müellifini belirtmekle yetinmiştir. Mesela: Ahmet b. Yahya b. Cabir el-Belazurî eserinde ifade etti gibi.²⁹²

İbn Seyyidinnas'ın eserlerinde yararlandığı kaynakları beş grupta ele alınabilir.

2.1. Kur'an-ı Kerim

Kur'an esas olarak İslami ilimlerin kaynağını oluşturur. Daha doğrusu bütün İslami ilimler, İslam dininin kaynağı olması bakımından Kuran'a dayanırlar. Kuran aynı zamanda, aslı kaynakları, haberler, yazılı ve sözlü rivayetler olan İslam tarihinin de kaynağını teşkil eder.²⁹³

İbn Seyyidinnas Hz. Peygamber'in hayatını ele alırken Kuran'dan yararlanmıştır. Pek çok ayeti kerimeyi eserinde delil gösterdiğini görmekteyiz. Özellikle Hz. Peygamber zamanında meydana gelen Bedir,²⁹⁴ Uhud,²⁹⁵ Hendek²⁹⁶ ve Huneyn²⁹⁷ savaşlarıyla ilgili konularda ayetlerden yararlanmıştır. Ayrıca o dönemde olan olaylarla ilgili de ayetleri delil olarak kullanmıştır. Kiblenin değişmesi,²⁹⁸ Hz. Peygamber'in hanımlarıyla ilgili olaylar,²⁹⁹ münafıkların mescidi dırarı inşa etmesi,³⁰⁰ gibi olayları konuyla ilgili örnek verebiliriz. Onun tarih anlayışını Kuran-ı Kerim oluşturmuş dersek mübalağa yapmış olmayız.

²⁹² İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 195

²⁹³ Sabri Hizmetli, *İslam Tarihçiliği Üzerine*, Ankara, D. İ. B. Yayınları, 1991, s. 26; Rıza Savaş, a.g.e., 13

²⁹⁴ İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 242

²⁹⁵ İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 3

²⁹⁶ İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 55

²⁹⁷ İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 187

²⁹⁸ İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 230

²⁹⁹ İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 300

³⁰⁰ İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 223

Öncelikle o Hz. Peygamber'in hayatıyla ilgili bir konuyu sunarken, Kur'an-ı Kerim'in ilgili ayetlerine başvurmuş ve ayetlerin sebebi nüzulü ile ilgili olayları belirtmiştir. Kendisi eserinde belirtmemiş olsa da biz Uyunu'l-Eser'in muhtevassından onun kaynakları arasında Kur'an-ı Kerim olduğunu hemen anlarız. Çünkü hemen hemen bütün konularda ayetleri görebilmekteyiz. İkinci olarak onun eserinin diğer kaynağı hadis kitaplarıdır.

2.2. Siyer Kitapları:

İbn Seyyidinnas kendinden önce siyer alanında ortaya konan eserlerden istifade ettiğini yukarıda dile getirmiştik. Şimdi kısaca bu eserlere bakalım:

1- **1-Siretü İbn İshak ve Siretü İbn Hişam:** İbn İshak'ın(152) bu eseri siyer alanında kaleme alınan ilk ve günümüze ulaşan eserlerden biridir. İbn Seyyidinnas, İbn İshak'ın eserinden İbn Hişam'ın(218) rivayetiyle faydalanmıştır. Bilindiği üzere İbn Hişam'ın eseri İbn İshak'ın kitabının şerhi mahiyetindedir. Uyunu'l-Eserde 114 yerde bu konuda rivayette bulunmuştur. Bu rivayetlerin 64'ü birinci ciltte³⁰¹, 50 tanesi ikinci³⁰² ciltte bulunmaktadır. Minehu'l-Midah'ta da bu eserden istifade etmiştir.³⁰³

İbn Seyyidinnas bu eserle ilgili rivayetleri şu senet zinciriyle almıştır: Kendisi Ebu'l-Meali Ahmet b. İshak el-Ebrakui'ye eseri okumuştur.

Ebu Muhammed Abdulkavi b. Abdullah b. Cebbar okuyarak

Ebu Muhammed Abdullah b. Rufa b. Gadiri's Sa'dî

Kadı Ebu'l Hasan el-Haleî

³⁰¹ Örneklerin bazıları için Bkz. İbn Seyyidinnas, **Uyunu'l-Eser**, c. I, s. 25, 30, 37, 44, 47, 54, 58, 60, 83, 90, 98, 104, 113, 119, 124, 129, 134, 136, 155, 159, 161, 172, 177, 193, 200, 205, 208, 221, 226, 241, 258, 260, 263, 268, 294, 301, 304

³⁰² Bkz. İbn Seyyidinnas, **Uyunu'l-Eser**, c.II, s. 2, 25, 36, 37, 41, 43, 48, 52, 54, 68, 71, 83, 91, 93, 106, 108, 113, 127,130, 139, 144, 156, 163, 175, 202, 208, 215, 228, 234, 237, 264

³⁰³ İbn Seyyidinnas, **Minehu'l Midah**, 52, 62, 66, 69, 85, 121, 125, 137, 153, 191, 359

İbn Nehhas

İbn Verd

İbn Berkî

İbn Hişam³⁰⁴

2- **Tabakatü'l Kübra:** İbn Sa'd'ın(ö.230) eseri olup, İbn Seyyidinnas'ın en çok yararlandığı kaynaklardan birisidir. İbn Sa'd eserinde hocası Vakidî'den(130-207)³⁰⁵ çokça rivayette bulunuştur. İbn Seyyidinnas Vakidî'nin eserini kullanmaktadır. Onun yerine talebesi İbn Sa'd'ın eserinden faydalanmaktadır. Uyunu'l-Eser'de İbn Sa'd'ın hocası Vakidî'den yaptığı rivayetler³⁰⁶ "Kale Vakidî...." diye ifade edilirken İbn Sa'd'ın kendi rivayetleri³⁰⁷ "Kale İbn Sa'd...." şeklinde ayrıştırılmıştır.

İbn Sa'd'ın Tabakat'ı üzerine araştırma yapan Süleyman Genç bu konuda "İbn Seyyidinnas eserini telif ederken, elinde İbn Sa'd'ın Tabakatı'nın yazma nüshası bulunmaktaydı. Hatta kendi nüshasını hocası Bahaeddin Abdulmuhsin'e okuyarak onun da eline Muhammed b. Abdalbaki kanalıyla ulaşan hocasının nüshasını karşılaştırmıştır. Böylece İbn Sa'd'ın rivayetlerini ve kitabını kullanma imkânı bulmuştur."³⁰⁸ bilgisini bize aktarmaktadır.

Bu eserin rivayet zinciri şu şekildedir:

İbn Seyyidinnas Tabakatu'l-Kübra'nın büyük bir bölümünü hocası Bahaeddin Ebu Muhammed Abdulmuhsin el-Ukaylî'ye okumuş ve tümünü

³⁰⁴İbn Seyyidinnas, **Uyunu'l-Eser**, II, 344

³⁰⁵ Bkz. Bekir Pınarbaşı, "**Vakidi ve Tarihçiliği**", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1994

³⁰⁶Bkz. İbn Seyyidinnas, **Uyunu'l-Eser**, c. I, s. 40, 45, 58, 112, 121, 130, 192, 196, 209, 231, 238, 271, c. II, 46, 106, 109, 125, 143, 185, 248, 251, 258, 260, 266, 270, 293, 296

³⁰⁷Bkz. İbn Seyyidinnas, **Uyunu'l-Eser**, c. I, 30, 38, 45, 49, 134, 149, 223, 230, 333, 293, 297, 305 c. II, 38, 40, 48, 51, 68, 79, 83, 91, 106, 108, 121, 143, 149, 150, 157, 184, İbn Seyyidinnas, **Makamatü'l Aliye**, 51, 69

³⁰⁸ Süleyman Genç, "**İbn Sad'ın Hayatı ve Tabakatü'l Kübrası**", D.E. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 1987

rivayet etme konusunda da ondan icazet almıştır. Ayrıca bu eserin tamamını Hafız Yusuf b. Halil b. Abdullah ed-Dımeşkî'den dinlemiştir. Büyük bir ihtimalle Yusuf b. Halil'i Şam'a yaptığı ilmi ziyarette dinlemiştir.

Ebu Muhammed Abdullah b. Dehbel b. Ali, Bağdat'ta hocasından dinleyerek rivayet etmiştir.

Kadı Ebu Bekir Muhammed b. Abdalbaki el-Ensarî

Ebu Muhammed Hasan b. Ali el-Cevherî

Ebu Amir Muhammed b. Abbas b. Zekeriya: Hicri 318 yılının Şaban ayında hocası Ebu'l Hasan Ahmet b. Maruf b. Beşer b. Musa el-Haşşab'a okunmuş ve Ebu Amir de dinleyerek rivayet etmiştir.³⁰⁹

Ebu Muhammed Haris b. Muhammed b. Ebi Usame et-Temimî
İbn Sa'd

3- er- Ravdu'l-Unuf: Bu eser İbn Hişam'ın şerhlerinden birisidir. Süheylî, kitabında İbn İshak ve İbn Hişam'ın eserlerine yapılan eleştirilerin tahlilini yapmış ve bunlara ilmi cevaplar vermiştir. Ravdu'l-Unuf bu yönüyle diğer kaynaklardan ayrılır.

İbn Seyyidinnas bazı haberlerin anlaşılmayan yönlerinin izahında ve karışık ifadelerin anlaşılması konusunda Ravdu'l-Unuf'tan birçok alıntı yapmıştır.³¹⁰ Bu eser Siyer-i Nebi'nin önemli konularının ardından gelen ve "Fevaid" başlığını taşıyan bölümlerde ki gelen haberlerin büyük kısmının kaynağı konumundadır.

Bu eseri şu senetle rivayet etmiştir.

Babası Muhammed b. Muhammed b. Ahmet

Ebu Hüseyin Muhammed b. Ahmet b. Serrac

Ebu Kasım Abdurrahman b. Ebu Hüseyin es-Süheylî

³⁰⁹ İbn Seyyidinnas, **Uyunu'l-Eser**, II, 345

³¹⁰ Bkz. İbn Seyyidinnas, **Uyunu'l-Eser**, I, 35, 42, 46, 65, 121, 133, 171 - II, 25, 36, 76, 83, 88, 124, 128, 157, 183, 213, 236.

4- **Kitabu'l-Megazî**: Musa b. Ukbe'ye(141–758) ait olan bu eser maalesef günümüze kadar ulaşamamıştır. Biz günümüze ulaşamayan dolayısıyla şu an elimizde bulunmayan bu tür eserlerin varlığını bazı bibliyografik eserlerden ve tabakat kitaplarından öğretmekteyiz. İçeriklerini ise bu eserlerden alıntı yapan müelliflerin ortaya koydukları çalışmalardan öğrenmekteyiz.

İbn Seyyidinnas eserini oluştururken Musa b. Ukbe'nin Kitabu'l-Megazî'sinden alıntılar yapmak suretiyle çokça istifade etmiştir.³¹¹ Bu durum Uyun'l-Eser'in önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Çünkü şu an elimizde mevcut olmayan bir eserin içeriği hakkında bizi aydınlatmaktadır. Ayrıca Kitabu'l-Megazî gibi ilk kaynaklardan biri olan bu esere dayanması Uyun'l-Eser'in başka bir artı yönünü ortaya koymaktadır.

Hocası İzzeddin Ahmet b. İbrahim b. el-Ferec'ten dinleyerek
 Ebu Muhammed İsmail b. Ali b. el-Cevherî
 Ebu Bekir Ahmet b. Mukarrib el-Kerhî
 Ebu Tahir Ahmet b. Hasan b. el-Bakillânî
 Ebu Talip Hamza b. Hüseyin b. Ahmet b. Said b. Kasım el-Kufî
 Ebu Hasan Ali b. Muhammed el-Şünizî
 Ahmet b. Zencevî'l-Mahrumî
 İbrahim b. el-Münzirî
 Muhammed b. Fuleyc
 Musa b. Ukbe

5- **Kitabu'l-Megazî**: Muhammed İbn A'iz el-Kureşî'nin (150-233/767-847) yazdığı bu eser de maalesef günümüze ulaşamamıştır. Ancak Fuat Sezgin'e göre bu kitap, Uyunu'l-Eser'in baş kaynağıdır.³¹² İbn Seyyidinnas birçok

³¹¹ İbn Seyyidinnas, **Uyun'l Eser**, c. I, 51, 134, 229, 231, 249, 301,
 c. II, 39, 81, 88, 91, 105, 113, 121, 128, 155

³¹² Fuat Sezgin, **Tarihu Türesi'l Arabî**, , II, Riyad, İdaretü's Sakafîyye ve'l Fünün bi'l Camia, 1982-83

konuda bu eserden istifade etmiştir.³¹³ Böylece bu eser, bir nevi varlığını Uyunu'l-Eser'in sayfaları arasında devam ettirmektedir.

İbn Seyyidinnas, bu eserden yaptığı alıntıları şu âlimlerin oluşturduğu rivayet zinciriyle yapıştır:

Müellif, Ebu Kasım Hadr b. Ebu Hüseyin b. Hadr b. Abdan el-Ezdî el-Dimeşkî'e kitabın bir kısmını okumuş geri kalan kısmı için ise hocasından icazet almıştır.

Ebu Muhammed Hüseyin b. Ali b. Hüseyin el-Esedî
Şam Ümeyye Camii'nde dedesi Hüseyin el-Esedî'den
Ebu Kasım Ebu Alâ
Ebu Muhammed b. Ebu Nasr
Ebu Kasım Ali b. Yakup b. İbrahim
Ebu Abdulmelik Ahmet b. İbrahim el-Kureşî

6- Kitabü'd-Dürer fi İhtisaru'l-Meğazi ve's-Siyer: Bu kitap İbn Abdilberr'e(456-1063) aittir. Uyunu'l-Eser'in önemli kaynakları arasında bulunan bu eserden büyük ölçüde istifade edilmiştir.³¹⁴ Bu kitaptan şu yolla istifade etmiştir:

Babası
Babasının hocası Ebu Hüseyin Muhammed b. Ahmet b. es-Serraç
O da dayısı Ebu Bekir b. Hayır'dan
Ebu Muhammed Abdullah b. Ali
er- Reşadî

7- Kitabu's-Şifa bi Ta'rifi Hukuku'l-Mustafa: Kadı İyaz'ın (544–1149) en önemli eseridir. Dört bölümden meydana gelen eser Hz. Peygamber'in yüce kişiliği ve sahip olduğu özelliklerle ona karşı saygısızlık yapanlara

³¹³İbn Seyyidinnas, **Uyun'l Eser**, II, 46, 79, 105, 107, 126, 164, 200, 206, 221, 231, 271, 288.

³¹⁴İbn Seyyidinnas, **Uyun'l Eser**, I, 47, 55, 64, 210, 231, 236, 273, 292.
II, 46, 299, 310.

uygulanacak ceza konularını ele almıştır. Müellifinin zamanında ve daha sonraları İslam dünyasında özellikle Araplar arasında en yaygın ve en çok okunan siyerlerden birisidir. Buna rağmen İbn Seyyidinnas kitaplarında bu eserden fazla yararlanmamıştır.³¹⁵ Bu durum da ortaya koymaktadır ki İbn Seyyidinnas çalışmalarında daha çok ilk kaynaklara yer vermekte ve Kitabu's Şıfa gibi kendi dönemine yakın eserlerden daha az istifade etmektedir.

Bu eserin İbn Seyyidinnas'a ulaşması şu yolla olmuştur:

İbn Seyyidinnas'ın Babası

Babasının hocası Kadı Alâeddin Ebu Hasan Muhammed'e 677 yılında Mısır'da okumasını müellif de dinlemiştir.

Kadı Alaeddin, Ebu Hasan Muhammed b. Ahmet b. Cebir El-Kenanî'den 660 yılında bu eseri dinlemiştir. O da Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah b. İsa et-Temimî'den dinlemiş. Ebu Abdullah da kitabın müellifi Kadı İyaz'dan dinleyerek rivayet icazetini almıştır.

2.3. Hadis Kitapları:

Hadis, İslam tarihinin en önemli kaynaklarından biridir. Biz biliyoruz ki siyer İslam tarihinden eskidir. Siyerden sonra gelişen hadis ilmi gerek Kuran'ın açıklanmasın yönünden ve gerekse Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemdeki pek çok tarihi olaylar, kişiler ve yerler hakkında verdiği bilgileri bildirmesi açısından tarihe ışık tutmuştur. Hadisler, Hz. Peygamber'in sözlerini, fiillerini ve takrirlerini konu alırlar. Bu açıdan bakıldığında her konu tarihten bir parçadır.

³¹⁵ İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 56, 98, 114; İbn Seyyidinnas, *Nefhu's Şezi*, 865

Kaynak olma açısından Hadis Kitapları ikiye ayrılmaktadır. Herkes tarafından bilinen meşhur Hadis Kitapları ve daha az bilinen Hadis kitapları diye ayırabiliriz.

1- -el-Camiu's-Sahih (Muhammed b.İsmail el-Buharî (256/869)

İbn Seyyidinnas, Hz. Peygamber'in sahih hadislerinin toplandığı bu önemli kaynak esere kendi bildirmesine göre şu şahıslar vasıtasıyla ulaşmıştır: müellifin babası, bu eseri Ebu İz Abdulaziz b. Abdulmünim el-Harranî'ye okurken bizzat kendisi de dinlemiştir.

Ebu 'İz, Ebu Abbas Ahmet b. Yahya b. Hibetullah'a 600 yılında Bağdat'ta okumuş ve onun icazetiyle rivayet etmiştir.

Ebu Vakt Abdulula b. İsa

Ebu Hasan Davudi

Ebu Muhammed b. Hameviyye

Ebu Abdullah el-Ferberi ³¹⁶

2- -el-Camiu's-Sahih (Müslim b. Haccac el-Kuşeyri (261/874)

Ebu Muhammed Abdulaziz b. Ebi'l Fütüh'a okunan bu kitabın tamamını İbn Seyyidinnas da dinlemiştir.

Ebu Hüseyin el-Müeyyid b. Muhammed b. Ali et-Tusî

Ebu Abdullah Muhammed b. Fazl b. Ahmet el-Ferravî

Ebu Hasan Abdulgafir b. Muhammed el-Farisî

Ebu Ahmet Muhammed b. Ahmet b. İsa

Ebu Süfyan

Müslim b. Haccac

3- es-Sünen (Muhammed b.Yezid el-Kazvini, İbn Mace) (273/886)

İbn Seyyidinnas bu eserin tamamını Ebu Ali Yakup b. Ahmet el-Halebî'ye okuduğunu bize bildirmektedir.³¹⁷

³¹⁶ İbn Seyyidinnas, **Uyunu'l-Eser**, II, 342; İbn Seyyidinnas, **Nefhu's Şezi**, 823

³¹⁷ İbn Seyyidinnas, **Uyunu'l-Eser**, II, 343; İbn Seyyidinnas, **Nefhu's Şezi**, 653, 659; İbn Seyyidinnas, **Minehu'l Midah**, 186

Ebu Muhammed Abdullatif b. Yusuf el-Bağdadî
 Ebu Zür'a Tahir b. Muhammed b. Tahir el-Makdisî
 Ebu Mansur Muhammed b. Hüseyin
 Ebu Talha Kâsım b. Ebu Münzir el-Hatip
 Ebu Hüseyin Ali b. İbrahim
 İbn Mace

4- es-Sünen (Süleyman b.Eş'as es-Sicistani, Ebu Davud (275/888)

Ebu Fazl Abdurrahim b. Yusuf el-Mevsili bir kısmı hariç kitabın tamamını dinleyerek rivayet etmiştir.

Ebu Hafs Ömer b. Muhammed b. Taberzed
 Ebu Bedir İbrahim b. Muhammed b. Mansur el-Kerhî
 Ebu Bekir Hatip el-Hafız
 Ebu Ömer Kasım b. Cafer el-Haşimi
 Ebu Ali Lü'lüli
 Ebu Davud³¹⁸

5- el-Mücteba mine's-Sünen (Ahmed b.Şuayb en-Nesaî) (303/915)

Abdülaziz b. Ahmet b. Ömer b. Salim el-Bağdadî
 Ebu Zür'a Tahir b. Muhammed b. Tahir el-Makdisî
 Ebu Muhammed Abdurrahim b. Hamd b. Hasan
 Ebu Nasr Ahmet b. Hüseyin b. el-Kesar
 Ebu Bekir Ahmet b. Muhammed b. İshak en-Nesaî
 Ahmed b.Şuayb en-Nesaî³¹⁹

6- el-Camiu's-Sahih (Muhammed b.İsa et-Tirmizî) (379/989)

Daha önce de geçtiği gibi İbn Seyyidinnas, Tirmizî'nin bu eserinin Nefhu's-Şezi ismini verdiği eseriyle şerh etmeye başlamış ancak tamamlayamamıştır. Kitabı's-Salat bölümünün yarısına kadar yaptığı şerhe

³¹⁸ İbn Seyyidinnas, **Nefhu's Şezi**, 652, 849, 852

³¹⁹ İbn Seyyidinnas, **Nefhu's Şezi**, 830

Zeyneddin Irakî (806) *Tekmiletü Şerhi't-Tirmizî* adıyla dokuz cilt³²⁰ daha ilave etmişse de şerhi o da tamamlayamamıştır. Eser Ahmed Mabud Abdülkerim tarafından Riyad'ta basılmıştır.

İbn Seyyidinnas'ın Tirmizî'nin Camii'ni şu rivayet zinciriyle edinmiştir.

Ebu Abdullah Muhammed b. İbrahim el-Mazinî

Ebu Hasan Ali b. Ebu Kerim Nasır b. el-Benna

Ebu Feth Abdulmelik b. Ebu Kasım el-Kerhî

Ebu Amir Mahmut b. Kasım el-Ezdî

Ebu Muhammed Abdulcebbar b. Muhammed el-Cerahî

Ebu Abbas Ahmet b. Muhammed el-Mahbubî

Tirmizî

7- **Müsned**, Ahmet b. Hanbel

İbn Seyyidinnas'ın Müsned'ten Nefhü's Şezi isimli eserinde istifade etmiştir.³²¹

Rivayette bulunduğu diğer hadis kitapları:

1- Ebu Ya'la Ahmet b. Ali el-Mevsilî(307/919) Mu'cem isimli eserinden alıntı yapmıştır.

İbn Abdülmü'min

Ebu Müslim Müeyyid b. Abdürrahim b. Ahmet ve Aişe bt. Ma'mer b.

Fahr

Ebu Ferec Said b. Ebu Raca'

Ebu Nasır İbrahim b. Muhammed b. Ali Kisai

Ebu Bekir Muhammed b. İbrahim

Ebu Ya'la

2- İbn Ebu Beşer Muhammed b. Ahmet ed-Devalabî(310/922)

İbn Seyyidinnas bu kitabı Şam'da Ebu Abbas Ahmet b. İbrahim el-Farisî'ye okumuştur.

³²⁰ 11 cilt olduğu yönündeki bilgiler için Bkz. Ebu'l Mehasin el-Hüseynî, **Zeylû Tezkireti'l Huffaz liz Zehebî**,s.17, 3 nolu dipnot; Katip Çelebi, I, 559

³²¹ İbn Seyyidinnas, **Nefhü's Şezi**, 657, 684, 691, 823

Ebu Fazl Muhammed b. Nasır
 Ebu Tahir Muhammed b. Ahmet el-Enbarî
 Ebu Berekat Ahmet b. Abdulvahit b. Fazl
 Ebu Muhammed Hasan b. Raşık
 İbn Ebu Beşer Muhammed b. Ahmet ed-Devalabî

3- Ebu Arube Hüseyin b. Ebu Ma'şer el-Harranî(318/930) bu müellifin eserini şu râviler aracılığıyla ulaşmıştır: İbn Seyyidinnas, Ebu Abdullah b. Abdülmümin b. el-Feth'den Şam Zahirîye Medresesinde bu eseri dinlemiş.

Zahir b. Ebu Tahir
 Mahmut b. Ahmet es-Sakafin
 Hişam b. Abdurrahim el-İsfahanî
 Ebu Nasır Muhammed b. Hamit
 Ebu Bekir el-Makrai
 Ebu Arube Hüseyin b. Ebu Ma'şer el-Harranî

4- Ebu Bekir Muhammed b. Abdullah eş-Şafii'ye (354/965) ait olan el-**Fevaidü'l-Marifeti bi'l-Gaylaniyat** isimli eserden şu rivayet zinciriyle aldığını bize belirtmiştir.

Ebu Talip Muhammed b. İbrahim b. Gaylan el-Bezzar
 Ebu Fazl Abdurrahim b. Yusuf b. Yahya
 Ebu Heycai Gazi b. Ebu Fazl ed-Dimeşkî
 Her iki râvi Ebu Hafs Ömer b. Muhammed b. Taberzed'ten
 Ebu Kasım Hibetullah b. Muhammed
 İbn Gaylan

5- Ebu Kasım Süleyman b. Ahmet Taberânî(360/970)

İbn Seyyidinnas, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdülmümin b. Ebu Feth es-Suri ve Ebu'l Haccac el-Mizzî'den
 Ümmü Habibe Aişe bt. Mamer b. el-Fahir
 Ümmü İbrahim Fatıma bt. Abdullah
 Ebu Bekir b. Reyze

Taberânî³²²

6- Ebu Hüseyin Muhammed b. Ahmed el-Gassanî (402/1011): İbn Seyyidinnas, Ebu Hüseyin'in Mu'cem isimli eserinden yararlanılmıştır. İbn Seyyidinnas bu kitabı Şam'da Zahiriye Medresesinde hocası Ebu Hafs Ömer b. Abdülmün'im'e okumuştur.

Ebu Kasım Abdussamed b. Muhammed 660 yılında ona okunmuştur.

Ebu Hasan Ali b. Müslim es-Sülemî

Hüseyin b. Ahmet b. Talip el-Hatip

Ebu Hüseyin Muhammed b. Ahmed Gassanî

7-Darekutni, *Sünen*³²³

8-Abdurrezzak b. Hemmam, *Musannef*³²⁴

9- Beyhakî, *Sünenü'l Kübra*³²⁵

İbn Seyyidinnas'ın bu alanda yararlandığı diğer eserler şunlardır:

İbn Hibban, *Sikat*

Nevevî, *Riyazü's Salihin*

İbn Salah, *Hadis Istılahları* .

2.4. Tarih ve Ensab Kitapları

İbn Seyyidinnas tarih, ensab ve bu tür eserlerden yaptığı alıntılarını siyer ve hadis kaynaklarında yaptığı gibi esere ulaştığı rivayet zincirini zikretmemiş, alıntı yaptığı eserin ismini belirtmekle yetinmiştir. İbn Seyyidinnas'ın bu tutumunda muhtemelen umumi tarihlerin, ensab ve tabakat kitaplarının, Hz. Muhammed'in hayatı konusunda hadis ve siyer eserleri gibi birinci dereceden kaynak olmamasının etkisi büyüktür. Bu eserlerin

³²² İbn Seyyidinnas, *Minehu'l Midah*, 108, İbn Seyyidinnas, *Makamatü'l-Aliye*, 64

³²³ İbn Seyyidinnas, *Nefhü's Şezi*, 867

³²⁴ İbn Seyyidinnas, *Nefhü's Şezi*, 458, 867

³²⁵ İbn Seyyidinnas, *Nefhü's Şezi*, 853

okutulmasında ve rivayet edilmesinde ilmi liyakat yeterli görülmüştür. Bu eserleri rivayette ayrıca bir hocadan icazet almayı gerekli görmemişlerdir.

Araplar İslam'dan önce tarihle yakından ilgilenirlerdi. Babalarının ve dedelerinin, çocukların ve torunların bireysel ve toplumsal yaşayışı üzerinde etkili olduğuna inanan cahiliye devri Arapları, ailenin, aşiretin ve kabilenin soy kütüklerinin doğru olarak bilinmesine ve korunmasına büyük önem verirlerdi. İşte bu sebepten dolayı İslam öncesi Arap tarihçiliğini ensab ilmi temsil ediyordu. Araplar geçmişin devamlı olarak hatırlanması için nesep bilgisine, kabilelerin örf ve adetlerinin ve kabileler arası savaşların bilinmesine ayrı bir değer verirlerdi. Ancak bu gelenek her hangi bir tarih fikri olmaksızın şifahi olarak ağızdan ağza dolaşarak nesiller arasında intikal ede gelmiştir.³²⁶

İbn Seyyidinnas'ın eserlerini yazarken bu alanda yararlandığı kaynak eserler şunlardır:

- 1- Ahmet b. Yahya b. Cabir el-Belazurî (279/892): *Ensabü'l Eşraf* ve *Futuhu'l Buldan* isimli kitaplarından istifade etmiştir.
- 2- Muhammed b. Cabir et-Taberi (310/922): Asıl adı *Tarihu'l Umemi ve'l Muluk* olan eser ilmi çevrelerde Taberi *Tarihi* diye meşhur olmuştur.
- 3- İbn Hazm(456-1063):
 - *Fasl*
 - *Cemheretü Ensabi'l-Arap*
 - *Cevamiu's Sire*
- 4- El-Kilaî(634/1236):
 - *Kitabü'l-İktifa bi ma Tedammenehu min Meğazi Rasulillah ve's Selaseti'l Hulefa*
- 5- El-Reşadi:
 - *Kitabü'l Has bi'l Ensab*
- 6- Ebu Zer el-Huşeni:
 - *Kitabu'l-İşarat ve Garibu's Sire*

³²⁶ Hizmetli, **İslam Tarihçiliği Üzerine**, 37

- 7- Abdülmümin ed-Dimyatî:
 - *Risaletü'l-Has bi Nesebi'l Evs ve el-Muhtasar fi Sireti Hayri'l-Beşer*
- 8- Abdullah b. Ali er-Rüşdî'nin(542/1147):
 - *İktibasü'l Envar ve İltimasü'l Ezhar fi Ensabi's Sahabe ve Ruvati'l-Asar* isimli eseridir. Bu eser ensab diye meşhur olmuş ve bu şekilde bilinmektedir.
- 9- İbn Abdilber, *el- istiab*
- 10-İbn Esir, *el- Kamil fi't Tarih*
- 11-Salebi, *Araisü'l Mecalis fi Kasasi'l Enbiya*

Bu eserlerden başka müellifin yararlandığı ancak bu listede yer almayan başka kaynak eserler de vardır. Bu kaynaklar hadis, teracim, lügat, edebiyat ve şehir tarihleriyle ilgili konuları kapsamaktadır.

Bu kaynak eserler şöyle sıralayabiliriz;

1-İmam Malik

- *Muvatta*

2-İbn Şibe

- *Medine Tarihi*

3-Hakim

- *Müstedrek*

4-İbn Sellam

- *Garibü'l hadis*

-*Meğazi'l-Emevi* isimli kitapları

5-İbn Side(458-1066)

- Muhassas: Konulara göre hazırlanmış bir lügattir. İbn Seyyidinnas eserinde geçen bilinmeyen veya anlaşılması zor olacağını tahmin ettiği kelimelerde bu eserden istifade etmiştir.

6-Muhammed ibn Hasan b. Furek

- Muhkem isimli ilal kitabı

- *el-Fusül*

7-Buhari

- *Tarihü'l Evsat*

8-İbn Kuteybe(276/889)

- *el-Mearif*

9-Hatip el-Bağdadi

- *Tarihu'l-Bağdat*

10-İbn Ebi Haysem(279/892)

- *Tarihu'l-Kebir*

11-Ebu Kasım Abdullah b. Muhammed el-Begavi

- *Mucemu's Sahabe*

12- Merzubanî

Mu'cemü's Şuara

2.5. Şiir

Şiir Cahiliye Arap kültüründe ayrı bir öneme sahipti. Yazılı kültürün hâkim olmadığı bir toplum, geçmişini ve yaşadığı dönemi hep şiirle ifade etmiştir. Öyle ki savaşın ve barışın yerleşmesinde, kabileler arası münasebetlerin seyrinde, inanç ve düşüncelerin ifade edilmesinde şiirin çok güçlü bir rolü olmuştur.³²⁷

İslami dönemde de şiirin toplum içinde önemini koruduğunu görüyoruz. Âlimler İnanç, düşünce, fikir ve olayların daha iyi anlatılabilmesi için eserlerinde şiire büyük önem vermişlerdir. İbn Seyyidinnas da eserlerinde,

Kendisi iyi bir edip ve şair olan İbn Seyyidinnas'ın eserlerini incelediğimizde onun da konuların daha iyi anlaşılması için şiire çokça yer vermiştir. O konuları ve olayları işlerken kaynak ve açıklayıcı olması için şiirin ifade gücünden yararlanmıştır. Biz bu durumu özellikle Uyunu'l-Eser'de görebilmekteyiz. Olayları daha iyi anlaşılması için eserin bazı yerlerinde

³²⁷ Hizmetli, *İslam tarihçiliği Üzerine*, 38

şiiirlere yer vermiştir. Onun aktardığı şiiirler genelde dört veya altı beyti geçmemekteydi. Bedir savaşı ile ilgili şiiir³²⁸ ile Kaside-i Bürde³²⁹ de bu kuralın istisnasıdır.

Nuru'l-Uyun'da şiiire yer vermemiştir. Makamatü'l-Aliye'de ise şiiirden yararlanmıştır. Her bir sahabe ile ilgili anlatacağı kerametlerden önce bir ile dört arasında değişen beytlere yer vermiştir. Ancak bu eserinde kullandığı şiiirlere kaynak özelliği taşıdığı için değil; açıklayıcı olması sebebiyle yer vermiştir. Büşra'l-Lebib'te Hz. Peygamber için yazılan şiiirlere ve onların şerhlerine yer vermiştir. Daha önce geçtiği gibi Minehü'l-Midah, Hz. Peygamber methiye ve mersiye yazan sahabenin hayatlarını konu edinmiştir. Dolayısıyla hayat hikâyeleri hakkında bilgi verirken şiiirlerinden de örnekler yer almaktadır. Eserin her sayfasında şiiiri görmek mümkündür.

³²⁸ İbn Seyyidinnas, **Uyunu'l-Eser**, I, 288

³²⁹ İbn Seyyidinnas, **Uyunu'l-Eser** , II, 208

SONUÇ

Müslümanlarda tarih yazıcılığı, İslam'ın gelecek nesillere doğru bir şekilde aktarılması gayesiyle başlamıştır. İlk olarak siyer ve Meğazi alanında eserler verilmiştir. Hz. Peygamber'in hayatını doğru bir şekilde öğrenip, örnek alma ve sonraki kuşaklara en doğru şekilde aktarma, yaşayan Kur'an olan Rasulullah'ın hayatını, ahlakını toplumlarda yaşanır kılmak temel amaç olarak görülmüştür. Müslüman tarihçiler bunu adeta kutsal bir görev olarak kabul etmişlerdir. İbn Seyyidinnas da Hz. Peygamber'e olan sevgisi, bağlılığı ve O'nu yaşadığı topluma ve gelecek nesillere daha iyi anlatma düşüncesiyle eserlerini kaleme almıştır.

İbn Seyyidinnas'ın eserleri, ilk kaynakları doğru bir şekilde kullanması, rivayetleri senetleri ile birlikte vermesi, Hz. Peygamber'in hayatına dair gerekli tüm bilgileri içermesi, konu içinde geçen ve okuyucunun anlamakta zorluk çekeceği kelime, kavram ile tanınmayan veya bilinmeyen şahıs ve yer isimlerini ilgili konunun sonunda ayrı bir bölüm olarak koyması, olayları kronolojik olarak vermesi ile diğer çalışmalardan ayrılmaktadır.

İbn Seyyidinnas bir hadisçi olması peygamberin hayatını detaylı bir şekilde ele almasını sağlamıştır. Konuları tarafsız olarak ele almıştır. Dini ve mezhepsel görüşünü öne çıkarmamıştır. Yaptığımız araştırma sonucunda diyebiliriz ki İbn Seyyidinnas muhaddis olarak bilinmekle birlikte tarihçi kimliği ile de ön plana çıkmış, ihtiyacın olduğu ve faydalı gördüğü alanlarda eserler vermiş bir âlimdir.

İbn Seyyidinnas öğretici tarih anlayışının yanında rivayetçi tarih anlayışını birleştiren bir tarih algısına sahiptir. O eserlerini yazarken yazılı kaynaklarla birlikte sözlü kaynaklardan yararlanmıştır. Bu rivayetleri vermekle

birlikte her türlü bilgiyi eserine almamıştır. Kendince bazı kriterlere tabii tutmuş ve kaynağına ve râvilerine güvendiği bilgileri eserlerine almıştır.

İbn Seyyidinnas da eserlerini kaleme alırken o günün şartlarında halkın dini bilgi ihtiyacını karşılamak, Hz. Peygamber'in hayatını kadın, erkek, genç, yaşlı her yaştan insanın okuyup anlayabilmesi ve kendince çıkarımlarda bulunup örnek olması için yazmıştır. Eserlerine baktığımızda hepsinin Hz. Peygamber'i anlamaya ve anlatmaya yönelik olduğunu görüyoruz. Uyunu'l-Eser Hz. Peygamber'in hayatını, Nefhu's-Şezi O'nun sözlerinin şerhini, Büşra'l-Lebib ve Minehu'l-Midah O'nun hakkında yazılan şiirleri konu almaktadır.

O aynı zamanda tarihçide olması gereken özellikleri de taşımaktadır. Tarihçilerin kullandığı metot ve yöntemleri de kullanır. Yani eserinde bilgileri verirken kronoloji ve mekânı da göz önünde bulundurur. Bu da bize onun tarih anlayışının sağlam temellere dayandığını göstermesi açısından önemlidir. İbn İshak ve Vakidî'nin rivayetlerine daha çok güvenmiş ve bu eserlerden daha çok yararlanmıştır. Kendi zamanında çokça yazılan bir türler olan el-havadis ve'l vefayat türünde, genel tarih alanında eser vermemiştir. Ayrıca hiçbir esere zeyl yazmamıştır

İbn Seyyidinnas, siyer sahasında kendisinden öncekilerden aldığı tarihî mirası işleyerek ve zenginleştirerek sonraki nesillere aktarmıştır. Yazdığı muhteşem siyeriyle kendinden sonraki eserlere kaynak olmuş ve olmaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

ABDULVEHHAP, İbrahim Ebu Süleyman, *Kitabetü'l-Bahs li İlmiyi ve Mesadiri'd-Diraseti'l İslamiyye*, Darü'l Şuruk, Cidde 1983

ALGÜL, Hüseyin, *İslam Tarihi*, I-V, İstanbul, Gonca Yayınevi, 1991

AYCAN, İrfan, SÖYLEMEZ, Mahfuz, *İdeolojik Tarih Okumaları*, Ankara Okulu, Ankara 2002

— *Apokrif Tarih Yazıcılığı*, Araştırma Yayınları, Ankara 2003

BAĞDATLI, İsmail Paşa, *Hediyetü'l Arifin fi Esmail Müellifin ve Asari'l Musannifin*, I-I, İstanbul, 1951-1955

BROCKELMANN, Karl,(1868-1956) *Tarihu'l Edebi'l Arabi*, (ter. Mahmud Fehmi Hicazî), I-VI, Kahire 1983

CEZZAR, Fikri Zeki, *Medahilü'l-Müellifin*, Beyrut 1992

DURMUŞ, İsmail, “İbnü'n Nehhas el-Halebî”, D.İ.A. , XXI, 177–178

EBU'L MEHASİN, el-Hüseyin, *Zeylû Tezkiretü'l Huffaz*, neş. El-Kuddusi, Dimeşk 1347

GÜNALTAY, Şemseddin, *İslam Tarihinin Kaynakları*, Endülüs Yayınları, İstanbul 1991

HALKIN, Leon L., *Tarih Tenkidinin Unsurları*, (çev. Bahaeddin Yediyıldız), Türk Tarih Kurumu, Ankara 1989

HAMİDULLAH, Muhammed, *İslam Peygamberi*, (Çev. Salih TUĞ) , I-II, İrfan Yayınları, İstanbul 1995

HASAN, İbrahim Hasan, *Sayasi, Dini, Kültürel, Sosyal İslam Tarihi*, (çev. İsmail Yiğit-Sadreddin Gümüş), I-VII, İstanbul, Kayıhan yayınları, 1991

HİZMETLİ, Sabri, *İslam Tarihi-İlk Dönem-*, Ankara, Özkan Matbaası, 2001
—İslam Tarihçiliği Üzerine, Ankara, D.İ.B. Yayınları, 1991

HOLT, P. L., Lambton, Bernard Lewis, *İslam Tarihi Kültür ve Medeniyeti (The Cambridge History of İslam)* , Çev. Heyet, I, İstanbul, Hikmet Yayınları, 1988

HOROVİTZ, Josef, *İslami Tarihçiliğin Doğuşu*, (çev. R. Altınay-R. Özmen), Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2002

HUMPHREYS, R. Stephen, *İslam Tarih Metodolojisi*, (çev. Murteza Bedir, Fuat Aydın), İstanbul, Litera Yayıncılık, 2004

İBNİ HACER, Şihabeddin Ahmet b. Ali el- Askalânî, (852/1448) *Tehzibu't-Tezhip*, I-XII , Beyrut 1968

- *ed Düreü'l Kamine fi A'yanı Mieti's Samine*, I-IV,

el- Mecmeu'l Müessisu li'l-Mucemil Müfehri'sü, Daru'l Marife, I-IV, Beyrut 1994

İBN KESİR, İmaduddin Ebu'l Fida İsmail b. Ömer (774/1372) *el-Bidaye ve'n Nihaye*, Matbaatu's Sade, Mısır 1351, I-XIV

İBN SEYYİDİNNAS, Fethuttin Muhammed b. Muhammed (671-734/1272-1334)

— *Uyunu'l-Eser fi Fününi'l-Meğazi ve's Şemail ve's Siyer*, I-II, Kahire 1933

— *Uyunu'l-Eser fi Fününi'l-Meğazi ve's Şemail ve's Siyer*, Thk. Muhammed el- l'du'l Hatarâvi ve Muhyiddin Müstü, Daru'd İbn Kesir, I-II, Beyrut 1992

— *Nefhü's Şezi Fi Şerhi Camii't-Tirmizî*, Thk. Dr. Ahmed Mabud Abdülkerim, Daru'l Asıme, Riyad h.1409

— *Minehu'l-Midah*, (thk. İffet Visal Hamza), Daru'l Fikr, Beyrut 1987

— *Makamatü'l-Âliyye, fi Keramati'l Celiye*, (thk. İffet Visal Hamza), Daru'l Mellah, 1986

- *Nuru'l-Uyun fi Telhisi Sireti'l-Emini'l-Me'mun Muhammed*, (Yazma eser) Süleymaniye Genel Kütüphanesi 3550 nolu kayıttaki Giresun Yazması.

- *Büşra'l-Lebib bi Zikri'l-Habib*, (Yazma Eser), Süleymaniye Genel Kütüphanesi, KaraÇelebîzade Hüsameddin yazması

İBNU'L-İMAD, Şihabuddin Abdulhayy b. Ahmed, *Şeceretü'z-Zeheb*, (thk. Abdulkadir Arnavut- M. Arnavut), Darü'l İbn Kesir Yayinevi, I-X, Beyrut 1996

İBNU'L-VERDÎ, Zeyneddin Ömer b. Muzaffer (749/1348), *Tarihu İbnu'l Verdî*, Matbaatü'l Haydariye, I-II, Necef 1969

— *Tetimmetu'l-Muhtasar fi Ahbari'l Beşer*, Beyrut 1970

İSLAM ÂLİMLERİ ANSİKLOPEDİSİ, I-XVIII, Türkiye Gazetesi, İstanbul, t.y.

İSNEVÎ, Cemaleddin Abdurrahim (772/1370), *Tabakatü's Şafiye*, (thk. Abdullah el- Cubeyrî), Daru'l Ulum, Riyad 1981

KANDEMİR, M. Yaşar, "İbn Seyyidinnas", D.İ.A. , XX, 316-318

- "İbn Rafi" , D.İ.A. , XX, 239

KATİP ÇELEBİ, Hacı Halife (1067/1657) *Keşfü’z-Zünün an esami’l kütüp ve’l funun*, (nşr. Muallim Rifat- Şerafettin Yaltkaya), I-II, İstanbul 1943

KEHHALE, Ömer Rıza (1905-1987) *Mu’cemu’l-Müellifin Teracimu Musannifi’l Kütübî’l-Arabiyye*, Matbaatu Terakki, Beyrut 1957, I-XV

Komisyon, *Tarihler ve Yorumları*, (çev. Bahaeddin Yediyıldız), Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2003

Komisyon, *Tarih Yazımında Yeni Yaklaşımlar-Küreselleşme ve Yerelleşme-*, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2000

KÖKSAL, Mustafa Asım, *İslam Tarihi*, I-XI, İstanbul, 1981

KORTANTAMER, Samira, “*Memluk Tarihçiliğine Genel Bir Bakış*”, Tarih İncelemeleri Dergisi, Ege Üni. Edebiyat Fak. Yayınları, İzmir 1983

KUTUBÎ, Muhammed b. Şakir b. Ahmet (764/1363), *Fevatu’l-Vefayat*, nşr. İhsan Abbas, I-V, Daru’s Sadr , Beyrut 1973

MAKRİZÎ, Takiyyüddin Ahmet b. Ali (845/1442), *Kitabü’l-Hitat ve Asar fi Mısır*, Daru’l Tabaa, Bulak 1270

— *Kitabü’s Sülük li Marifeti Düveli’l Mülük*, I-III, Darü’l Kütüb, (thk. Dr. Said Abdülfettah Aşur), B. Arap Emirliği 1980

MATLUB, Natık Salih, *Dirase fi’s Sireti’n Nebeviyye li İbn Seyyidinnas*, Musul 1982

MEMİŞ, Ekrem, *Tarih Metodolojisi*, Çizgi Kitabevi, Konya 2005

MEVLANA ŞİBLÎ, *Asr-ı Saadet*, (çev. Ömer Rıza Doğrul), I-IV, Eser Neşriyat, İstanbul 1977

MUHAMMED, Ebu Zehra, *el- Hadis Ve'l Muhaddisin ev İnayetü'l Ümmeti'l İslamiyyeti bi's Sünneti Nebeviyyeti*, Mısır 1958

MUHAMMED Mustafa Ziyade, *15. Yüzyılda Mısır Tarihçileri*, Telif, Tercüme ve Yayın Bahçesi Matbaası, Kahire 1949

MÜNECCİD, Selahaddin, *Mucem ma Ullife an Rasülillah*, Beyrut 1982

NASIREDDİN, Şemseddin Muhammed b. Ebi Bekir, *Reddü'l-Vafir*, (thk. Muhammed Züheyr Saviş), Mektebetü'l İslamiyye, Beyrut 1980

ÖZEL, Ahmet, “İbn Dakîkul’îd”, D.İ.A. , XIX, 407-409

PINARBAŞI Bekir, “*Vakidî ve Tarihçiliği*”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1994

SAFEDİ, Selahaddin Halil b. Aybek, *el Vafi bi'l-Vefayat*, (nşr. İhsan Abbas-Şükri Faysal), I-XXX, Wiesbaden 1982

SALİHİYYE, Muhammed İsa, *el-Mucemü's Şamil li Turasi'l-Arabiyyi'l Matbua*, I-V, Kahire 1993

SAVAŞ, Rıza, *Siyer ve Kaynakları*, İzmir, Anadolu Matbaası, 1995

SERKİS, Yusuf Aliyan, *Mucemu Matbuati'l-Arabiyye ve'l-Muarrabe*, Matbaatu Turkis, Kahire 1928, I-II

SEYYİDE, İsmail Kaşif, *İslam Tarihinin Kaynakları ve Araştırma Metotları*, çev. Mehmet Şeker, R. Savaş, R. Şimşek, İl-Vak. Yayınları, İzmir 1997

SEZGİN, Fuat, *Tarihu't-Türasi'l Arabi*, I-V, Riyad, 1984

SUBKÎ, Taceddin Ebu Nasr Abdulvehhab (771/1369) *Tabakatü's-Şafiyyeti'l Kübra*, Matbaatü'l Hüseyiniye, Fas 1976, I-VI,

SUYUTÎ, Celaledin Abdurrahman(911/1505), *Zeylû Tezkiretü'l-Huffaz li'z Zehebî*, (thk. Kuddusi), Dimeşk (Tarihsiz)

—*Tabakatü'l Huffaz*

— *Husnu'-Muhadara fi Ahbari'l-Mısır ve'l-Kahira*, İdaretü'l Vatan Matbaası, Mısır 1299

—*Tedribü'r-Râvi fi Şerhi Takribü'r-Râvi*, Hayriye Matbaası, I-II, Mısır 1307

ŞEŞEN, Ramazan, *Müslümanlarda Tarih ve Coğrafya Yazıcılığı*, İslam Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı (İSAR) Yayınları, İstanbul 1998

ŞEVKANÎ, Muhammed b. Ali(1235), *el- Bedru't-Tali' bi Mehasini min ba'di'l-Karni's-Sani'*, (thk. Halil Mansur), I-II, Daru'l Kütübî'l İlmiye, Beyrut

ŞULUL, Kasım, *Kafiyeci'de Tarih Usulü*, İnsan Yayınları, İstanbul 2003

TAĞRIBERDÎ, Cemaleddin Yusuf Atabeki (874/1469/), *Nücümü'z-Zahire fi Mülükü Mısır ve'l-Kahire*, (thk. Muhammed Hüseyin Şemseddin), I-XIV, Daru'l Kütübî'l İlmiye, Beyrut

TAKİYYUDDİN, Muhammeddin b. Fehdü'l Mekkî, *Lahzü'l-Elhaz bi Tezkireti Tabakati'l-Huffaz*, (thk. Kuddüsi), Dimeşk

TERZİ, Mustafa Zeki, *İslam Tarih Yazıcılığının Doğuşu ve Gelişimi*, Samsun, 1981

TOGAN, Zeki Velidi, *Tarihte Usul*, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1985

YAFÎ, Ebu Muhammed b. Esad (768/1366), *Mir'atü'l-Cinan ve İbretü'l Yakzan fi Marifeti ma Yuteberu min Havadisi'z Zaman*, thk. Halil Mansur, I-V, Daru'l Kütübî'l İlmiye, Beyrut

YAKUT el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldan*, (nşr. F. Wüstenfeld), V, Beyrut, 1957, 252

YILDIZ, Hakkı Dursun, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, İstanbul, Çağ Yayınları, I-XIV, 1986

YİĞİT, İsmail, *Siyasi, Dini, Kültürel ve Sosyal İslam Tarihi*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 1997
- "Memlükler", D.İ.A., XXIX, 96 vd.

YUSUF el-İŞ, *Fihrisu Mahtutati Dari'l Kutubi'z-Zahiriye(Tarih ve'l Mülhakatüh)*, Dimeşk 1947

YUSUFÎ, Musa b. Muhammed b. Yahya, thk. Ahmet Hadid, *Nüzhetü'n Nazır fi Sireti'l-Meliki'n Nasır*, Alimu'l Kütüb, Beyrut 1986

ZEHEBÎ, Şemseddin Muhammed b. Ahmet (748/1347) *Siyeru A'lamen Nubela*, I-XXIII, Beyrut 1985

— *Tezkiretu'l- Huffaz*, I-IV, Beyrut, İhyau Türesi'l Arap, 1958

— *Zeylu'l-İber fi Haber men Kâber*, (thk. Muhammed Said Zağlul), Darü'l Kütübî'l İlmiye, I-IV, Beyrut 1985

— *Mu'cemu'l Muhtas bi'l-Muhaddisin*, (thk. Muhammed Habib, Mektebetü's Sıdık), Taif 1988

ZİRİKLİ, Hayreddin, *el-Alam Kamusu Teracim li Şerhi'l Rical ve'n Nisaî mine'l Arabî ve'l Mütearrib. ve'l Müsteşrikin*, Matbaatu Kustatsumas, 1954-1959

ÖZET

TÜRKÖĞLU, Nevzat, İbn Seyyidinnas'ın Hayatı, Eserleri ve Tarihçiliği, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008

İbn Seyyidinnas h.671–734/m.1273–1334 yılları arasında Memlukların başkenti Kahire'de yaşamış bir muhaddis, tarihçi, fakih, edip ve hattat olup çok yönlü bir âlimdir. İlmî çalışmalarda eserlerinden yararlanılan ancak ülkemizde fazla tanınmayan İbn Seyyidinnas'ın hayatını eserlerini ve tarihçiliğini ortaya koymaya çalıştık.

Tezimiz bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Girişte İbn Seyyidinnas'ın yaşadığı dönemde siyasi, soysal, kültür ortam ve dönemin tarihçiliği hakkında bilgi verildi. Ayrıca konunun kaynakları hakkında da bilgi verildi. Birinci bölümde İbn Seyyidinnas'ın hayatı, hocalarının ve öğrencilerinin bazıları tanıtıldı. İkinci bölümde müellifin önemli eserleri hakkında etraflıca bilgi verildi. Bazı eserleriyle ilgili kısa bilgiler vermekle yetinildi. Üçüncü bölümde eserlerinden yola çıkarak tarihçiliği, eserlerinde kullandığı metot ve başvurduğu kaynaklar tespit edilip ortaya konuldu.

İbn Seyyidinnas, eserlerini Hz. Peygambere olan sevgisinden ve onun hayatının daha doğru bir şekilde anlaşılması ve bu şekilde örnek alınması için kaleme almıştır. Yazdığı eserleriyle ilk kaynaklarla kendinden sonra gelenler arasında köprü vazifesi görmüştür.

Anahtar Sözcükler

1. İbn Seyyidinnas
2. Uyunu'l-Eser
3. Siyer
4. Memluklar
5. Tarihçi

ABSTRACT

Life, Work-of-Art and Historiography of İbn Seyyidinnas,
TÜRKÖĞLU Nevzat, Graduate Degree Study, Ankara, 2008

İbn Seyyidinnas is a multi-disciplinary intellectual including hadith, history, canon law specialism, writing and calligraphy, who had lived in Cairo, capital city of Mamelukes, between 671-734 (Muslim Calendar) / 1273-1334 (Gregorian Calendar). We aimed to introduce his works and his historiography whose works-of-art have been used for intellectual studies, but who is not well known.

Our study is consisted of one Introduction and two other sections. In Introduction section, information about political, cultural environment and historianship during period when Seyyidinnas had lived. Moreover, details about references of subject were also defined. In first section, life of İbn Seyyidinnas, his preceptors and his students were introduced. In second section, information was provided on author's works-of-art and then his resource work was discussed, which was written by author on life of Prophet Mohammed, titled "Uyunu'l-Eser". With regards this work-of-art, method used by him and reference resources were determined. Later, history intelligence of İbn Seyyidinnas was attempted to be clarified.

İbn Seyyidinnas had written his works due to his amity to Prophet Mohammed and in order to ensure his life better and to direct people to follow Prophet Mohammed accordingly. His magnificent work-of-art had bridged preliminary studies with subsequent studies.

Key Words:

1. İbn Seyyidinnas
2. Uyunu'l-Eser
3. Siyer (life style of Prophet Mohammed)
4. Mamelukes
5. Historian